

Σύντομη Ιστορία

του

Εβραϊκού Κειμένου

της

Παλαιάς Διαθήκης

από τον

Thomas H. Weir, B.D.

Επίκουρος Καθηγητής Ανατολικών Γλωσσών στο Πανεπιστήμιο
της Γλασκώβης

Σε νεοελληνική μετάφραση

επιμέλεια

Φαρσάρης Γεώργιος

Βοηθητικά εργαλεία: DeepL Translator

Το παρόν έγγραφο δεν είναι προς πώληση, αλλά για δημόσια εκμάθηση.

Μεταφράστηκε από το archive.org

<https://archive.org/details/thehebrewtext00weiruoft/mode/1up?view=theater>

Εισαγωγή

Οι επόμενες σελίδες δεν θα είχαν δει το φως της δημοσιότητας αν δεν υπήρχε καμία ακριβώς παρόμοια σύνθεση, που να καλύπτει το ίδιο πεδίο. Ο στόχος που επιδιώχθηκε ήταν να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του εβραϊκού κειμένου από την αρχή του μέχρι να φτάσει στη μορφή με την οποία εμφανίζεται στον αναγνώστη μιας σύγχρονης τυπωμένης εβραϊκής Βίβλου. Επιδιώχθηκε να εξηγηθούν όλα όσα συναντά το μάτι στην τυπωμένη σελίδα ή να υποδειχθεί πού μπορεί να βρεθεί εύκολα μια τέτοια εξήγηση.

Κατά τη σύνταξη αυτών των σελίδων, οφείλω ιδιαίτερα να αναγνωρίσω την οφειλή μου στον αιδεσιμότατο καθηγητή James Robertson, D.D., όχι μόνο για την υπόδειξη των καλύτερων πηγών πληροφόρησης για τα διάφορα σημεία, αλλά και για την προσεκτική αναθεώρηση των δοκιμαστικών φύλλων· και επίσης στον αιδεσιμότατο καθηγητή Dickson, LL.D., για την ανάγνωση ενός δοκιμίου και την υπόδειξη πολλών βελτιώσεων.

Τα έργα που χρησιμοποιήθηκαν περισσότερο ελεύθερα είναι το "The Alphabet" του Canon Taylor, η εισαγωγή στο "Notes on the Hebrew Text of the Books of Samuel" του Canon Driver, τα "Masoretische Untersuchungen" και "Zur Einleitung in die heilige Schrift" του Dr. Ludwig Blau και, για το τελευταίο κεφάλαιο, το "Introduction to the Hebrew Bible" του Dr. Ginsburg.

Όσον αφορά τις πινακίδες, αυτή του Κώδικα Βαβυλωνικού (σελ. 62) έχει εκτελεστεί από τον κ. James Hyatt, Λονδίνο· και αυτή της Στήλης Καρπέντρας (σελ. 19) στο Clarendon Press, Οξφόρδη, με την άδεια των αρχών του Βρετανικού Μουσείου και των Αντιπροσώπων του Τύπου. Οφείλω να εκφράσω την οφειλή μου στον αιδεσιμότατο Canon Taylor για την ευγενική προσφορά του, και στους εκδότες του, τους κυρίους Kegan Paul, Trench, Triibner και Company, για τη συγκατάθεσή τους, να δανείσουν τα κλισέ για την επιγραφή Baal Lebanon και τον πάπυρο του Τορίνο (σελ. 14). Τα ηλεκτρικά για το εβραϊκό χειρόγραφο, British Museum, Oriental 4445 (σελ. 60), για την επιγραφή Siloam (σελ. 16) και για το σύνολο των εβραϊκών νομισμάτων παραχωρήθηκαν από τους κ.κ. Win. Collins, Sons and Company, Γλασκώβη· και εκείνα της πινακίδας Tell el Hesy (σελ. 13) από το Palestine Exploration Fund.

Η ιστορία του εβραϊκού κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης είναι εξαιρετικά ενδιαφέρονσα. Στις σελίδες που ακολουθούν δίνεται μόνο το πιο λιτό περίγραμμα. Ίσως το θέμα να αναληφθεί και να αντιμετωπιστεί όπως του αξίζει από ικανότερα χέρια.

Γλασκώβη, 1899.

T. H. W.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφ. 1. Πρώιμη μορφή γραφής στον Ισραήλ	11
Κεφ. 2. Οι δύο εβραϊκές γραφές	17
Κεφ. 3. Η αλλαγή της γραφής	23
Κεφ. 4. Η διατήρηση του κειμένου	28
Κεφ. 5. Περιγραφή του κειμένου του πρώτου αιώνα	30
Κεφ. 6. Αλλοίωση πρωτότυπων εγγράφων	40
Κεφ. 7. Πρόοδος της Ιστορίας του Κειμένου κατά τους επτά πρώτους χριστιανικούς αιώνες	46
Κεφ. 8. Διαίρεση Κειμένου	48
Κεφ. 9. Η φωνητική απόδοση του κειμένου	50
Κεφ. 10. Το Παλαιστινιακό σύστημα	54
Κεφ. 11. Η Μασσωρά	57
Κεφ. 12. Χειρόγραφα και έντυπα κείμενα	59

Σημειώσεις στους Πίνακες.

Η Μωαβιτική Πέτρα.

Ακολουθούν η μεταγραφή και η μετάφραση των πρώτων έξι γραμμών.
Τα διακεκομμένα γράμματα είναι αμφίβολα.

אנך משע. בן. כמשג'ג'מלך. מאב הד
יבני | אבי. מלך. על. מאב. שלשן. שת ואנך. מלכ
תי. אחר. אבי | ואעש. הבמת. זאת. לכמש. בקרחה. | ב
שע. כי. השעני. מכל. המלכן. וכי. הראני. בכל. שנאי | עמ
י. מלך. ישראל. ויענו. את. מאב. ימן. רבן. כי. תאנף. כמש. בא
עה | ויחלפה. בנה. ויאמר. גם. הא. אענו. את. מאב | בימי. אמר

Είμαι ο Mesha, ο γιος του Χεμοσγκάδ, του βασιλιά του Μωάβ, του Διβονίτη. Ο πατέρας μου ήταν βασιλιάς του Μωάβ τριάντα χρόνια, και βασίλειψα μετά τον πατέρα μου. Και έκανα αυτό το υψηλό μέρος στον Chemosh στο Q-r-h-h επειδή με έσωσε από όλους τους βασιλιάδες, και επειδή με έκανε να κοιτάξω όλους εκείνους που με μισούσαν. Ο Ομρί ήταν βασιλιάς του Ισραήλ, και είχε ταλαιπωρήσει τον Μωάβ πολλές μέρες, επειδή ο Χεμώς ήταν θυμωμένος [θηλυκό.] με τη γη του. Και τον διαδέχτηκε ο γιος του, και είτε επίσης: Θα ταλαιπωρήσω τον Μωάβ στις ημέρες μου. Αυτός είπε

Η επιγραφή Βαάλ Λίβανο και ο πάπυρος Τουρίν.

Η μετάφραση του πρώτου δίνεται στο κείμενο: η ακόλουθη μετάφραση του δεύτερου από τον Lenormant προσφέρεται στο Canon Taylor's Alphabet.

Θεέ μου, Κύριε, σώσε τον υπηρέτη σου Παχίμ από την κλίνη του.
Ο μόνος ζωντανός και αληθινός Κύριος Ιεχωβά...

Η Επιγραφή Σιλωάμ.

Οι γραμμές στο σύγχρονο τετραγωνικό εβραϊκό έχουν ως εξής:

(הן) הנקבה. וזה. היה. דבר. הנקבה. בעוד.....
הגרזן. אש. אל. רעו. ובעוד. שלש. אמת. לה.....קל. אש.ק
רא. אל. רעו. כי. הית. זדה. בצר. מימן..... ובים. ה
נקבה. הכו. החצבם. אש. לקרת. רעו. גרזן. על. גרזן. וילכו
המים. מן. המוצא. אל. הברכה. במאתים. ואלף. אמה. ומ...
ה. אמה. היה. גבח. הצר. על. החצב.....

Η Στήλη Καρπέντρας.

Ακολουθούν η μεταγραφή και η μετάφραση που δίνονται στο κείμενο του Canon Driver των Βιβλίων του Σαμουήλ, σελ. 18.

תמנחא זי אוסרי אלהא	בריכה תבא ברת תחפי
וכרצי איש לא אמרת תמה	מנדעם באיש לא עבדת
מן קדם אוסרי מין קחי	קדם אוסרי בריכה הוי
ובין חסיה.....	הוי פלחה נמעתי

Ευλογημένη να είναι η Ταμπά, η κόρη του Ταχαπί, αφοσιωμένης λάτρης του θεού Όσιρι. Κακό δεν έκανε, και συκοφαντία εναντίον οποιουδήποτε άντρα δεν ξεστόμισε ποτέ. Ενώπιον του Όσιρι να είσαι ευλογημένη· από τον Όσιρι πάρε νερό. Γίνε προσκυνήτρια (σκ. στον Όσιρι), αγαπητή μου· και μεταξύ των ευσεβών [να είσαι σε ειρήνη!].

Επιγραφές Παλμυρήνης και Εβραϊκών.

Αυτή η επιγραφή έχει τον αυθεντικό χαρακτήρα Παλμυρήνης και δεν δείχνει τις απολινώσεις· αλλά αυτά μοιάζουν πολύ με εκείνα στο εβραϊκό (αρ. 6). Η μεταγραφή είναι:

לבעל שמן מרע למן קרב
כפתא וערעא סגתגא

Αυτό είναι: «Στον Βαάλ του ουρανού, ο κύριος των κόσμων, πρόσφερε τον σκεπάζοντα και φυλάσσοντα Αγαθάγγελο».

Η επιγραφή είναι από την Παλοεστίνα του Reland.

Οι αριθμοί 1, 2 και 2α αναφέρονται στο κείμενο σελ. 18. Έχουν ληφθεί από την Chwolson's Corp. Inscr. Hebr.

6 και 17. Η μεταγραφή και η μετάφραση είναι:

זה.... ב לאלעזר חניה יועזר יהודה יוחנן
בני יוסף..... ואלעזר בני חניה
בני חזיר.....

"Αυτός [είναι ο τάφος] του Ελεάζαρ, του Αννία, του Ιοέζερ, του Ιούδα Ιωανάν, γιων του Ιωσήφ Σεφ και Ελεάζαρ, γιων του Αννία ... γιων του Εζίρ".

יהי שלום במקום הזה ובכל מקומות ישראל יוסה הלוי בן לוי
[במעיוש] עשה השקוף הזה תבא ברכה במעשיו

“Ειρήνη σε αυτόν τον τόπο και σε όλους τους τόπους του Ισραήλ. Ο Ιωσήφ ο Λευίτης, γιος του Λευί, έφτιαξε αυτό το ανώφλι: ας έρθει η ευλογία στα έργα του”.

Θα έλεγε κανείς ότι, ακόμη κι αν δεν ήταν γνωστό, χωρίς βοήθεια, θα ήταν ασφαλής κάποιος να συμπεράνει τον μονοθεϊσμό των Εβραίων από τον άτεχνο χαρακτήρα των επιγραφών τους.

Εβραϊκά Νομίσματα.

Το ασημένιο σέκελ του Σίμωνα του Μακκαβαίου έχει, στην εμπρόσθια όψη το μυθικό לְרַשׁׁי , *Σέκελ του Ισραήλ* και την ημερομηνία ס , δηλαδή το πρώτο έτος της ανεξαρτησίας, ή 142 π.Χ. Στην πίσω πλευρά, $\text{הַיְיִרוּשָׁיִם הַקְּדוֹשִׁים}$, *Ιερουσαλήμ η Αγία*. Το δυσκοπότερο πιστεύεται ότι αντιπροσωπεύει το δοχείο του μάννα· το τριπλό κρίνο ή υάκινθος, τη ράβδο του Ααρών. Πολλοί αναφέρουν αυτά τα νομίσματα στα έτη 66-70 μ.Χ. Το σχέδιο του μισού σέκελ είναι το ίδιο με αυτό του σέκελ, μόνο που αντί για το *Σέκελ του Ισραήλ* υπάρχουν οι λέξεις מִסּוֹ סֶכֶל , *Το μισό σέκελ*.

Η Υπεργραμμική στίξη.

Στο συνηθισμένο ή Παλαιστινιακό σύστημα προφοράς λόγου, το απόσπασμα επισημαίνεται έτσι:

$\text{וַיִּקְרָא הַיְיִוָּזִים בְּנֵי אֱהֲרָאֵל לְעֵלְיָאֵל אֶת־הַסֵּכֶל הַזֶּה לְעֵלְיָאֵל$
κ. εξής. $\text{וַיִּקְרָא הַיְיִוָּזִים בְּנֵי אֱהֲרָאֵל לְעֵלְיָאֵל אֶת־הַסֵּכֶל הַזֶּה לְעֵלְיָאֵל}$

Η επισήμανση που δόθηκε ευγενικά από τον Δρ. Chamizer θα πρέπει να συγκριθεί με το δείγμα που δίνεται στο Baer's Job· και επίσης με αυτή του Merx' *Chrestomathia Targumica*.

Η Ραββινική Βίβλος.

Αυτή η σελίδα είναι από την έκδοση της Βαρσοβίας του 1862. Δείχνει, καταρχάς, ένα ποιητικό απόσπασμα του κειμένου που είναι διατεταγμένο σαν τα τούβλα σε έναν τοίχο. Η στήλη στα αριστερά είναι το Ταργκούμ, το οποίο, επειδή είναι μεγαλύτερο από το κείμενο, εκτείνεται και κάτω από αυτό. Μεταξύ των δύο στηλών βρίσκεται η μασωρά πάρβα, και αμέσως κάτω από το ταργκούμ, η μασωρά μάγκνα. Αυτά περιβάλλονται από τρία σχόλια: πάνω και δεξιά, του Ρασί, δηλαδή του Ραββίνου Σολομών υιού του Ισαάκ· πάνω και αριστερά, του Ραντάκ, δηλαδή του Ραββίνου Δαυίδ Κιμχί· και κατά μήκος του κάτω μέρους του Ραλμπάγκ, δηλαδή του Ραββίνου Λευί υιού του Γκερσόν. Στο κάτω μέρος της σελίδας υπάρχουν δύο αργά αγαδικά σχόλια.

Πρώιμη μορφή γραφής στον Ισραήλ.

1. *Επινόηση της αλφαβητικής γραφής.* Σε ποια περίοδο της ιστορίας τους οι Ισραηλίτες εξοικειώθηκαν με την τέχνη της γραφής είναι αβέβαιο. Στην παραδοσιακή ιστορία τους, όπως δίνεται στην Παλαιά Διαθήκη, η τέχνη αυτή δεν αναφέρεται πριν από την εποχή του Μωυσή. Σε ολόκληρο το βιβλίο της Γένεσης δεν υπάρχει καμία αναφορά στη γραφή και το ρήμα που σημαίνει γράφω δεν εμφανίζεται ούτε μία φορά. Στην περιγραφή της απόκτησης από τον Αβραάμ του σπηλαίου της *Μαχπελάχ* που δίνεται στο εικοστό τρίτο κεφάλαιο της Γένεσης, δεν αναφέρεται τίποτα για γραπτό έγγραφο ή γραμματίο αγοράς, όπως διαβάζουμε στην παρόμοια συναλλαγή που καταγράφεται στο τριακοστό δεύτερο κεφάλαιο του Ιερεμιά. Αναφέρεται, πράγματι, στο τριακοστό όγδοο κεφάλαιο της Γένεσης, ένα δαχτυλίδι με σφραγίδα, αλλά αυτό δεν συνεπάγεται απαραίτητα μια χαραγμένη επιγραφή.

Όσον αφορά την περίοδο κατά την οποία άρχισε να χρησιμοποιείται η αλφαβητική γραφή, η κοινά αποδεκτή άποψη είναι ότι γύρω στο έτος 1500 π.Χ. εφαρμόστηκε αρκετά γενικά μεταξύ των Φοινίκων. Δεν είναι, ωστόσο, πιθανό, από τη φύση των πραγμάτων, οι Ισραηλίτες να ήταν στη νομαδική τους κατάσταση εξοικειωμένοι με την αλφαβητική γραφή. Πιθανότατα απέκτησαν την τέχνη αυτή την εποχή της εγκατάστασής τους ανατολικά και δυτικά του Ιορδάνη.

Η μορφή γραφής που χρησιμοποιούνταν στην Παλαιστίνη γύρω στο 1400 π.Χ., τουλάχιστον για σκοπούς διεθνούς αλληλογραφίας, ήταν η συλλαβική βαβυλωνιακή σφηνοειδής γραφή. Οι Εβραίοι, ωστόσο, δεν φαίνεται να την υιοθέτησαν ποτέ· εν πάση περιπτώσει, δεν είναι γνωστό ότι χρησιμοποίησαν ποτέ άλλη γραφή εκτός από την αλφαβητική.

Τόσο το ελληνικό όσο και το εβραϊκό αλφάβητο ανάγονται στο ίδιο πρωτότυπο. Αυτή η αρχική γραφή ήταν αμιγώς αλφαβητική και είχε σημιτική προέλευση, δηλαδή οι εφευρέτες της μιλούσαν μια σημιτική γλώσσα είτε ήταν οι ίδιοι Σημίτες είτε όχι. Οι κλασικοί συγγραφείς είναι ομόφωνοι στον ισχυρισμό τους ότι οι Έλληνες έλαβαν το αλφάβητο από τους Φοίνικες (Ηρώδης, στ, 58)· αλλά όσον αφορά τους αρχικούς εφευρέτες του αλφαβήτου, αποδίδουν ποικιλοτρόπως την τιμή αυτή στους Φοίνικες (Λουκάν, Φαρσάλια iii, 220), στους Σύριους, στους Ασσύριους ή στους Αιγύπτιους (Tacitus, Annals xi, 14: Πλίνιος, Nat. Hist, ed. Sillig, vii, 192). Η άποψη που επικρατεί σήμερα γενικά είναι ότι οι Φοίνικες βρήκαν αλφαβητικά σύμβολα σε χρήση στην Αίγυπτο και τα υιοθέτησαν αποκλείοντας όλα τα άλλα κάπου γύρω στο 1900 π.Χ. Μια τόσο μεγάλη απλούστευση στη διαδικασία της γραφής θα ήταν φυσικά ελκυστική για έναν εμπορικό λαό, όπως ήταν αυτοί. Το ότι το αλφάβητο είναι εφεύρεση ενός σημιτικού λαού αποδεικνύεται από το γεγονός ότι σε αυτό αναπαρίστανται τα λαρυγγικά γράμματα που είναι ιδιότυπα για τις σημιτικές γλώσσες, καθώς και από την απουσία γραμμάτων που υποδηλώνουν φωνήεντα. Ταυτόχρονα, η κατοχή ενός αλφαβήτου δεν αποκλείει την ταυτόχρονη χρήση μιας λιγότερο ανεπτυγμένης μορφής γραφής.

2. *Πριν από την εγκατάσταση στη Χαναάν.* Από τη λογοτεχνία και τη γραφή που υπήρχαν στη Χαναάν αμέσως πριν από τη μετανάστευση των Ισραηλιτών έχουν φτάσει σε μας κάποια κατάλοιπα στις πινακίδες Tell el Amarna. Αυτές αριθμούν περίπου τριακόσιες και ανακαλύφθηκαν το 1887 από μια αγρότισσα στο Tell el Amarna στην Άνω Αίγυπτο, στη θέση της αρχαίας Αρσινόης στην ανατολική όχθη του Νείλου. Αποτελούνται ως επί το πλείστον από επιστολές που έστειλαν οι υποτελείς βασιλείς των Αμορραίων, Φιλισταίοι και Φοίνικες, στην Αίγυπτο προς τον Αμένοφις Δ', έναν από τους βασιλείς της 18ης δυναστείας, της οποίας η πρωτεύουσα ήταν η Αρσινόη. Είναι γραμμένα στην αραμαϊκή γλώσσα και σε σφηνοειδή, δηλαδή σε μη αλφαβητική γραφή, και ανήκουν στον 14ο ή 15ο αιώνα π.Χ.

Στις 14 Μαΐου 1892 ανακαλύφθηκε στο Tell el Hesi, στη θέση της Λαχίς της Παλαιάς Διαθήκης, μια ακριβώς παρόμοια πινακίδα. Πρόκειται για τη μοναδική προ-ισραηλιτική επιγραφή που έχει βρεθεί στην Παλαιστίνη. Ανακαλύφθηκε στο στρώμα των Αμοριτών του τύμβου και αναφέρει τον Zimridi, ο οποίος ήταν βασιλιάς της Λαχίς περίπου το έτος 1400 π.Χ. και ο οποίος αναφέρεται

επίσης στις πινακίδες που βρέθηκαν στην Αίγυπτο. Αγγλικές εκδόσεις αυτού του ενδιαφέροντος και μοναδικού κειμηλίου θα βρείτε στο βιβλίο του αντισυνταγματάρχη Conder για τις πινακίδες Tell el Amarna και στην τριμηνιαία έκθεση του Palestine Exploration Fund για τον Ιανουάριο του 1893 του καθηγητή Sayce. Οι μεταφράσεις, ωστόσο, δεν συμφωνούν.

Αν οι Ισραηλίτες απέκτησαν και χρησιμοποίησαν ποτέ αυτή τη γραφή, την οποία βρήκαν σε χρήση στη χώρα της υιοθεσίας τους, δεν έχουν φτάσει στην εποχή μας απομεινάρια της από αυτούς.

3. Αναφορές στη γραφή στην Παλαιά Διαθήκη. Η παλαιότερη αναφορά σε γραφή που συναντάται στην Παλαιά Διαθήκη είναι η Έξ. 17, 14, όπου ο Μωυσής διατάσσεται να γράψει σε ένα βιβλίο μια αναφορά για τη νίκη που μόλις κερδήθηκε επί του Αμαλήκ στη Ρεφιδίμ, και αυτή μπορεί να ήταν η πρώτη καταχώρηση στο βιβλίο των πολέμων του Ιεχωβά που αναφέρεται στο Αριθμ. 21, 14. Στην Έξ. 24, 7 ο Μωυσής διαβάζει το βιβλίο της Διαθήκης, δηλαδή την Έξοδο 20-23 συμπεριλαμβανομένης, στο ακροατήριο του λαού και στη συνέχεια ανεβαίνει στο Όρος για να παραλάβει τις δύο πλάκες του Νόμου. Από το σημείο αυτό και μετά, οι αναφορές στη γραφή εμφανίζονται με αυξανόμενη συχνότητα, αλλά πρέπει να σημειωθεί ότι πρόκειται πάντα για μέσο αποθήκευσης και διατήρησης των γραπτών και όχι για την κυκλοφορία τους. Η τέχνη της γραφής είναι κτήμα των λίγων και η διάδοση ή η δημοσίευση της λογοτεχνίας γίνεται προφορικά. Αλλά όταν φτάνουμε στην εποχή των Κριτών, το γεγονός ότι ένας τυχαίος αιχμάλωτος μπόρεσε να καταγράψει τους πρίγκιπες της Σουκώθ για τον Γεδεών (Κριτ. 8, 14), φαίνεται να δείχνει ότι η γνώση της ανάγνωσης και της γραφής ήταν γενική.

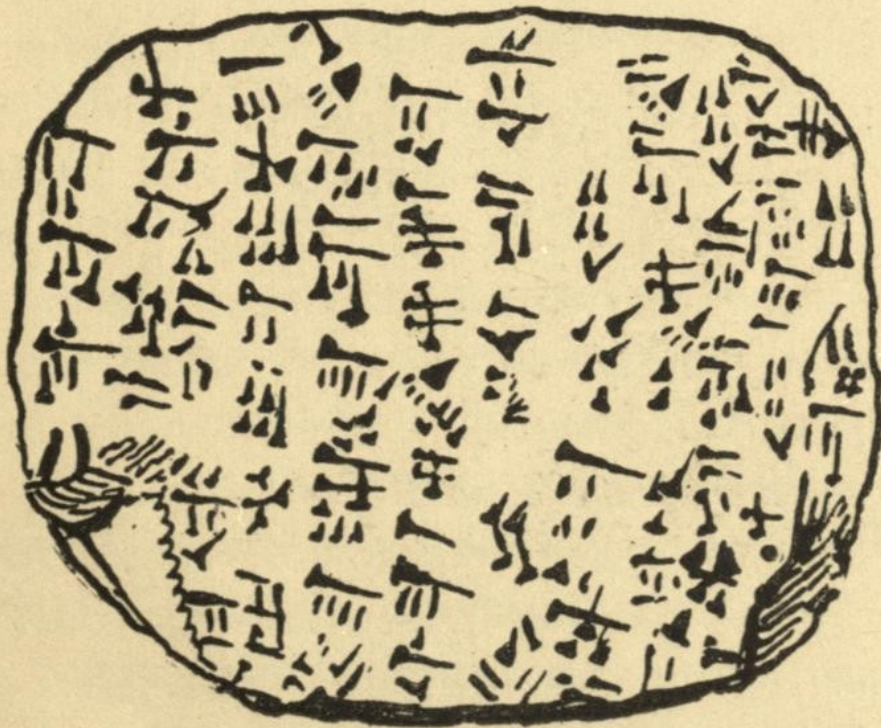
Λαμβάνοντας υπόψη, ωστόσο, την όψιμη χρονολογία που αποδίδεται σήμερα στα περισσότερα από τα παλαιότερα βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης, υποστηρίζεται ότι δηλώσεις όπως αυτές ισχύουν μόνο για την περίοδο κατά την οποία έγραψε ο συγγραφέας και όχι για εκείνη την οποία πραγματεύεται.

Ωστόσο, η λέξη που αργότερα κατέληξε να σημαίνει γραφέας απαντάται στο τραγούδι της Δεβόρας (Ιουδ. 5, 14): Από τον Μαχίρ κατέβηκαν κυβερνήτες, και από τον Ζεβουλών αυτοί που χειρίζονται την πένα του συγγραφέα, και το ποίημα αυτό είναι γενικά παραδεκτό ότι είναι σύνθεση ενός ποιητή που ήταν σύγχρονος με τα γεγονότα που περιγράφει. Η λέξη που μεταφράζεται πένα, ωστόσο, σημαίνει κανονικά ραβδί και εκείνη για τον γραφέα μπορεί σε αυτό το απόσπασμα να μην σημαίνει τίποτα περισσότερο από αρχηγό, ο ποιητής θέλοντας να δώσει ποικιλία στο λεξιλόγιό του.

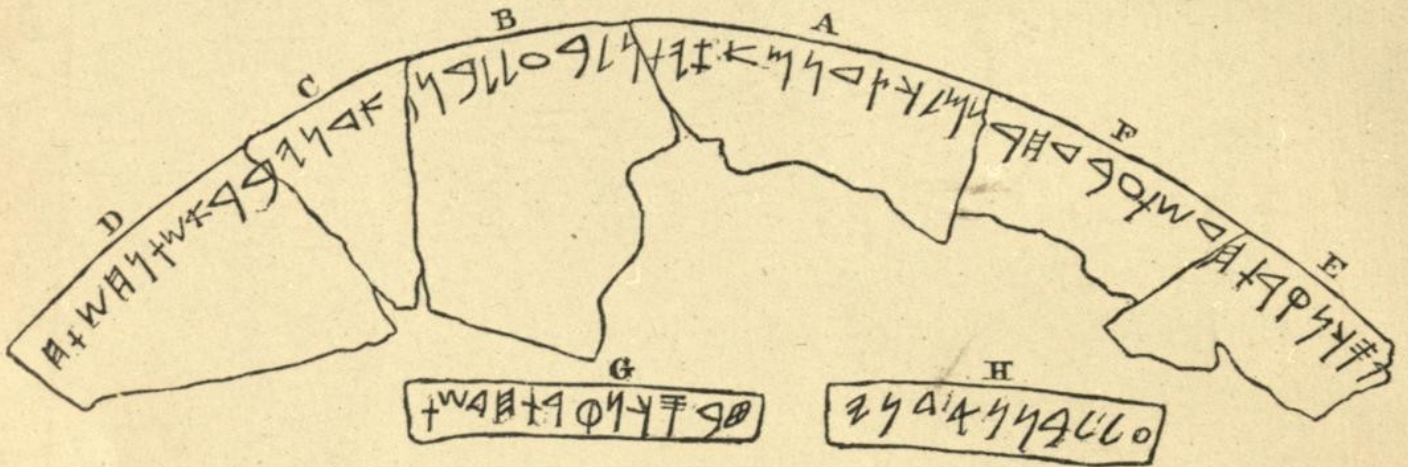
Από την αρχή της μοναρχίας, σε κάθε περίπτωση, είναι προφανές ότι οι ανώτεροι αξιωματούχοι της αυλής πρέπει να είχαν γνώση της γραφής, όπως και ο βασιλιάς (Β' Σαμ. 11, 14) και οι ευγενείς (8, 17)· και όμως η ανάγνωση παρέμεινε για τόσο πολύ καιρό ένα επίτευγμα των λίγων, ώστε ακόμη και κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Αχαάβ και του Ιωάς, βρίσκουμε ότι ο Ηλίας και ο Ελισσαιέ δεν θεωρούν κατά κανόνα ότι αξίζει τον κόπο να καταγράψουν τους λόγους τους. Ο Σαμουήλ, στην πραγματικότητα, μετέφερε σε γραπτή μορφή το σύνταγμα της νέας ισραηλιτικής μοναρχίας (Α Σαμ. 10, 25), και οι γραπτοί νόμοι υπήρχαν πριν από την εποχή των πρώτων προφητών που έγραφαν (Ωσ. 8, 12)· αλλά γραπτή λογοτεχνία με την αυστηρή έννοια δεν φαίνεται να υπήρχε κατά την περίοδο αυτή. Μόνο οι νόμοι ήταν γραπτοί και τα χρονικά· τα υπόλοιπα διαδίδονταν και παραδίδονταν προφορικά. Ωστόσο, μέσα στα επόμενα εκατό χρόνια είχε επέλθει μια τόσο μεγάλη αλλαγή στον λαό, ώστε όχι μόνο ο Αμώς και ο Ωσηέ γράφουν τα μαθήματά τους, αλλά πολλοί υποθέτουν ότι οι παλιοί ιεροί θρύλοι των Πατριαρχών, των Κριτών και του Δαβίδ, οι οποίοι μέχρι τώρα μεταδίδονταν από γενιά σε γενιά προφορικά, τώρα για πρώτη φορά μονιμοποιήθηκαν γραπτά. Ομοίως, η ποίηση των Αράβων της εποχής της άγνοιας, ακόμη και αυτή που γράφτηκε μετά τον ερχομό του Μωάμεθ, δεν καταγράφηκε μέχρι το τέλος του πρώτου αιώνα μ.Χ. Ακόμη και ο Ιερεμίας, όπως πολλοί διάσημοι Άραβες ποιητές ή όπως ο ίδιος ο "αγράμματος Προφήτης", δεν φαίνεται να έχει γράψει τίποτα, είτε θα μπορούσε να το κάνει είτε όχι.

Για να προσδιορίσουμε σε ποια γραφή έγραφαν οι προγενέστεροι προφίτες, ο Αμώς, ο Ωσηέ, ο Μιχαίας και ο Ησαΐας και οι σύγχρονοί τους, είναι απαραίτητο να στραφούμε στις επιγραφές που έχουν διασωθεί και έχουν αποκαλυφθεί μέχρι σήμερα.

[To face p. 4]

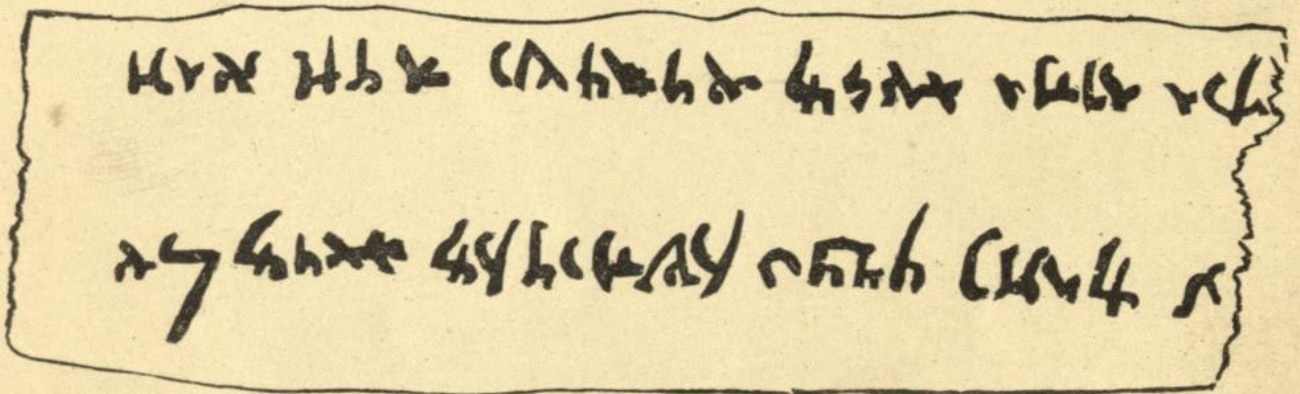

THE TELL EL HESY TABLET.

סכנ קרת חדשת עבד תרם מלך צדנם אז יתן לבעל לבנן
 אדני בראשת נחשת ח

THE BAAL LEBANON INSCRIPTION.

אל מראי מתדוהשת עבדך פחים ש...
 היא חדה ושרירא מראי יהוי יק...

THE TURIN PAPYRUS (*Egyptian Aramaic*, p. 15).

4. *Επιγραφές που χρονολογούνται μετά την εγκατάσταση στη Χαναάν.* Η γραφή που επικρατούσε κατά την περίοδο αυτή, όχι μόνο στην ίδια την Παλαιστίνη αλλά και στις χώρες που συνορεύουν με αυτήν, ήταν η φοινικική. Ακολουθούν οι κυριότερες επιγραφές:

α. Το αρχαιότερο δείγμα της φοινικικής γραφής που σώζεται είναι η επιγραφή του Βάαλ Λιβάνου. Αποτελείται από οκτώ χάλκινα θραύσματα και βρέθηκε κοντά στην κορυφή ενός βουνού στην Κύπρο, περίπου είκοσι μίλια από τη Λεμεσό. Έξι από αυτά σχηματίζουν διαδοχικά τμήματα του χείλους μιας λεκάνης διαμέτρου περίπου ενός ποδιού και η επιγραφή σε αυτά έχει ως εξής: "Αυτό το χάλκινο σκεύος προσφέρθηκε από έναν πολίτη της Καρχηδόνας, υπηρέτη του Χιράμ, βασιλιά των Σιδόνων, στον Βάαλ Λίβανο τον Κύριό του". Τα δύο εναπομείναντα τμήματα είναι αποκολλημένα. Το κύπελλο υποτίθεται ότι αποτελούσε μέρος της λείας ενός ναού του Λιβάνου που μεταφέρθηκε στην Κύπρο. Οι μορφές των γραμμάτων είναι οι αρχαιότερες γνωστές και αποδίδονται στις αρχές του 9ου αιώνα. Η Καρχηδόνα που αναφέρεται δεν είναι η αφρικανική πόλη· το όνομα σημαίνει Νέα Πόλη και θα μπορούσε κάλλιστα να είναι κοινό.

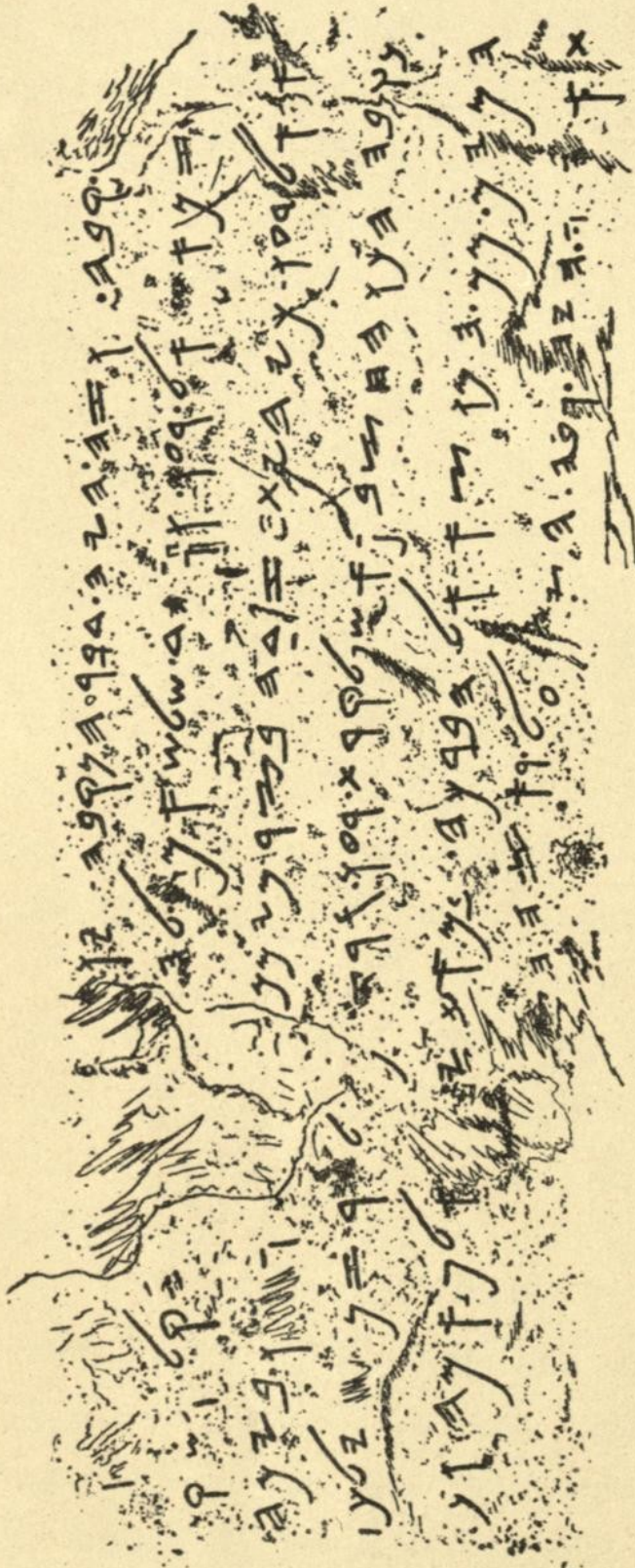
β. Η μακράν μεγαλύτερη και σημαντικότερη φοινικική επιγραφή αυτής της περιόδου που έχει ακόμη ανακαλυφθεί είναι η γνωστή Μωαβιτική Πέτρα, η οποία βρέθηκε στο Dhiban, την αρχαία Dibon, το 1868 και βρίσκεται σήμερα στο Λούβρο. Η στήλη αυτή είχε διαστάσεις σαράντα μία ίντσες επί είκοσι μία και η επιγραφή έφτανε τις τριάντα τέσσερις γραμμές. Ο συγγραφέας της επιγραφής είναι ο Μέσα, ο βασιλιάς του Μωάβ, ο οποίος αναφέρεται στο Β' Βασιλέων 1, 1 και στο κεφ. 3. Σε αυτήν αναφέρει πώς αποτίναξε τον ζυγό του βασιλιά του Ισραήλ, ξανακάλυψε και ανοικοδόμησε τις πόλεις του, οι περισσότερες από τις οποίες αναφέρονται στο Ησ. 15 και 16 και στο Ιερ. 48. Κατασκεύασε έναν δρόμο κατά μήκος του Αρνόν και υποτίθεται ότι ανέλαβε εκστρατεία εναντίον των Εδωμιτών. Η χρονολογία της επιγραφής είναι περίπου το έτος 896 κατά τη συνήθη χρονολογία. Τα γράμματα φαίνεται ότι σχεδιάστηκαν από γραφέα και κόπηκαν από αγράμματο χτίστη. Η γνησιότητα της πέτρας δεν έχει αμφισβητηθεί.

γ. Τα δεκαπέντε βάρη λιονταριών — βάρη με τη μορφή λιονταριού που ανακαλύφθηκαν στη Νινευή, φέρουν ως επί το πλείστον θρύλους τόσο σε σφηνοειδή όσο και σε φοινικικούς χαρακτήρες. Ανήκουν στο δεύτερο μισό του όγδοου και στις αρχές του έβδομου αιώνα. Άλλα μικρά λείψανα με τον ίδιο χαρακτήρα έχουν βρεθεί και αλλού.

δ. Αλλά το φοινικικό αλφάβητο δεν ήταν μόνο γνωστό και σε γενική χρήση στις χώρες που συνορεύουν με την Παλαιστίνη· ήταν η μορφή γραφής που χρησιμοποιούσαν οι ίδιοι οι Ισραηλίτες κατά την υπό εξέταση περίοδο. Το γεγονός αυτό, το οποίο είχε αναγνωριστεί εδώ και καιρό για άλλους λόγους, τέθηκε εκτός αμφισβήτησης με την ανακάλυψη, το έτος 1880, της επιγραφής του Σιλωάμ. Μια περιγραφή αυτού του ευρήματος μπορεί να διαβαστεί στις τριμηνιαίες δηλώσεις του Ταμείου Εξερεύνησης της Παλαιστίνης για το έτος 1881. Η επιγραφή αυτή είναι χαραγμένη σε μια εσοχή στον τοίχο της σήραγγας που συνδέει την κολυμβήθρα του Σιλωάμ με το πηγάδι της Αγίας Μαρίας. Τα γράμματα έχουν ύψος πάνω από μισή ίντσα και είναι βαθιά χαραγμένα. Η γλώσσα είναι καθαρά εβραϊκή και η γραφή παρόμοια με εκείνη της πέτρας του Μωαβίτη, αλλά παρουσιάζει μεταγενέστερη φάση. Δεν είναι προγενέστερη του όγδοου ούτε μεταγενέστερη του έκτου αιώνα. Πιθανότατα ανήκει στη βασιλεία του Εζεκία, η σήραγγα είναι ο αγωγός που αναφέρεται ως έργο του Εζεκία στο Β Βασ. 20, 20: Β Χρ. 32, 30: Εκκλ. 48, 17. Ή, η σήραγγα μπορεί να είναι έργο μιας προγενέστερης εποχής, οπότε "τα νερά του Σιλωά που κυλούν σιγανά", για τα οποία μιλάει ο Ησαΐας (8, 6), θα σήμαιναν τα νερά που ρέουν μέσω της σήραγγας του Σιλωάμ.

Η επιγραφή του Σιλωάμ δείχνει ότι το αλφάβητο που χρησιμοποιούνταν στο αρχαίο Ισραήλ ήταν μια μορφή της φοινικικής που δεν διέφερε ουσιαστικά από τα άλλα πρώιμα παραδείγματα που σώζονται. Ορισμένα από τα γράμματα προδίδουν μια μικρή κίνηση προς έναν πιο προηγμένο τύπο: άλλα, όπως το π με τρεις ράβδους και το τριγωνικό ν, δείχνουν μια πιο αρχαϊκή μορφή. Οι μακριές ουρές οφείλονται αποκλειστικά στο γούστο και τη φαντασία του καλλιτέχνη.

5. *Ορθογραφία της περιόδου.* α. Διαχωρισμός λέξεων. Τόσο στην πέτρα του Μωαβίτη όσο και στην Επιγραφή του Σιλωάμ οι λέξεις διαχωρίζονται με ένα σημείο, όπως στις παλαιότερες ελληνικές επιγραφές.

THE SILOAM INSCRIPTION.

(From a Squeeze.)

TRANSLATION.

1st Line,	"(Behold) the excavation!	Now this had been the history of the excavation.	While the workmen were still lifting up
2nd "	"the axe, each towards his neighbour, and while three cubits still remained to (cut through), (each heard) the voice of the other who called		
3rd "	"to his neighbour, since there was an excess in the rock on the right hand and on (the left).		
4th "	"excavation the workmen struck, each to meet his neighbour, axe against axe, and there flowed		
5th "	"the waters from the spring to the pool for a thousand two hundred cubits; and		
6th "	"of a cubit was the height of the rock over the heads of the workmen."		
- [2 Kings xx. 20. 2 Chron. xxxii. 30.]

β. Φωνηεντικά γράμματα. Το scriptio plena είναι σπάνιο. Στη Μωαβική Πέτρα παραλείπεται τακτικά το ' του πληθυντικού και του δυϊκού αριθμού. Στην επιγραφή Siloam, סילוֹם, סִילוֹם, סִילוֹם, סִילוֹם, סִילוֹם και סִילוֹם γράφονται όλα ελαττωματικά, αλλά סִילוֹם, סִילוֹם και סִילוֹם στο σύνολό τους. Για το τελευταίο η Μωαβιτική πέτρα έχει סִילוֹם και παραλείπει ακόμη και να δηλώσει τα τελικά φωνήεντα όπως στο סִילוֹם=סִילוֹם. Το επίθημα ' και το ρηματικό επίθημα 'ה είναι, ωστόσο, πλήρως γραπτά. Η κατάληξη του 3ου προσώπου ενικού αρσενικού υποδηλώνεται με το γράμμα ה στη Μωαβιτική πέτρα, αλλά με ו στην επιγραφή του Σιλωάμ, η οποία μάλιστα γράφει וְהָם εκεί που το κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης θα έγραφε וְהָם.

γ. Εκτός από το διαχωριστικό της λέξης δεν υπάρχουν φωνήεντα ή άλλα σημεία.

δ. Δεν υπάρχουν ειδικές μορφές γραμμάτων όταν είναι τελικά όπως פִּי וְהָם וְהָם.

ε. Δεν υπάρχει κανένας δισταγμός για τη διαίρεση των λέξεων στα άκρα των γραμμών, ακόμη και στη μέση μιας συλλαβής.

στ. Η γραφή γίνεται από τα δεξιά προς τα αριστερά.

ζ. Το γράμμα ה δεν εμφανίζεται.

Κεφάλαιο 2

Οι δύο εβραϊκές γραφές.

1. Το παλαιό εβραϊκό αλφάβητο. Το παλαιό εβραϊκό αλφάβητο, όπως και το φοινικικό, αποτελούνταν από είκοσι δύο γράμματα, όλα σύμφωνα.

Η ΤΑΞΗ με την οποία τα γράμματα διαδέχονταν το ένα το άλλο είναι γνωστή κατ' αρχάς από τη σειρά των γραμμάτων του ελληνικού αλφαβήτου που λαμβάνεται σύμφωνα με τις αριθμητικές τους αξίες. Αυτό επιβεβαιώνεται, αν και ίσως όχι μέχρι την εποχή της Εξορίας, από τους αλφαβητικούς Ψαλμούς και από το σχήμα που ονομάζεται athbash, אבבא. Παραδείγματα του τελευταίου συναντάμε στη Βίβλο στα Ιερ. 25, 26 και 51, 1 και 41. Σε αυτή την κρυπτογράφηση μια λέξη μεταμφιέζεται αντικαθιστώντας το πρώτο γράμμα με το τελευταίο γράμμα του αλφαβήτου, το προτελευταίο με το δεύτερο και ούτω καθεξής. Εξ ου και το όνομα. Έτσι στα αποσπάσματα που παρατίθενται το אבבא ονομάζεται אבבא και το אבבא γίνεται אבבא, το οποίο μεταφράζει η Authorized Version: "Εν μέσω αυτών που εξεγείρονται εναντίον μου". Αργότερα ή, ίσως, νωρίτερα, υπάρχουν οι ακροστιχίδες των Ψαλμών 9 και 10, 25, 34, 37, 111, 112, 119 και 145. Τα άλλα αλφαβητικά τμήματα της Παλαιάς Διαθήκης είναι οι Θρη. 1-4: Πρ. 31, 10-31 και ενδεχομένως η αρχή του Ναούμ. Σε όλα αυτά η σειρά των γραμμάτων είναι η ίδια με αυτή που έχουμε συνηθίσει, με μία ή δύο εξαιρέσεις. Έτσι, φαίνεται να υπάρχει κάποια αμφιβολία ως προς τη θέση του γράμματος ה. Στους Θρη. 2-4 προηγείται του ה. Στον Ψαλμ. 37 το ה είναι συσκοτισμένο. Ψαλ. 25 και 34, προφανώς και τα δύο έργα του ίδιου συγγραφέα, παραλείπουν το ו και προσθέτουν έναν δεύτερο στίχο που αρχίζει με ה στο τέλος. Αυτές και άλλες ανωμαλίες μπορεί να μην είναι τίποτα περισσότερο από αλλοιώσεις του κειμένου ή να οφείλονται σε προτίμηση του νοήματος έναντι της μορφής εκ μέρους του ποιητή. Η πρωτοτυπία της παρούσας σειράς φαίνεται επίσης από αυτό, ότι τα γράμματα που στέκονται μαζί φέρουν παρόμοια ονόματα, όπως ו και ה (χέρι), ה (νερό) και ו (ψάρι), ו και ו (κεφάλι). Στην περίπτωση της αιθιοπικής τα μισά του αλφαβήτου μετατοπίστηκαν, εξ ου και η εικαστική ετυμολογία της λέξης element=LMN=ABC.

Τα ΟΝΟΜΑΤΑ των γραμμάτων υποτίθεται ότι εφαρμόστηκαν σε αυτά από μια φανταστική ομοιότητα των αιγυπτιακών σημείων με ορισμένα αντικείμενα. Σε αυτή την περίπτωση πρέπει να υποθέσουμε ότι αυτά είχαν πάψει να έχουν κάποια πολύ εντυπωσιακή ομοιότητα με το πρωτότυπό τους, έτσι ώστε, αυτό που κάποτε ήταν η εικόνα ενός ποδιού οι Φοίνικες το πήραν για σπίτι, και σε αυτό που κάποτε ήταν καλάμι αναγνώρισαν ένα βόδι. Σε κάθε περίπτωση, τα ονόματα των

γραμμάτων είναι εξαιρετικά αρχαία, καθώς είναι τα ίδια στα εβραϊκά, στα ελληνικά και, με εξαιρέσεις, στην Αιθιοπία· και το γεγονός ότι τα εβραϊκά ονόματα δεν είναι εβραϊκά φωνήεντα καθιστά ακόμη πιο πιθανό ότι είναι πρωτότυπα. Τα ονόματα δίνονται με βάση την ακροφωνική αρχή, καθένα από τα οποία αρχίζει με το γράμμα του οποίου είναι το όνομα. Έτσι, στην Αιθιοπική η λέξη για το χέρι δεν αρχίζει με y , και έτσι το γράμμα y ονομάζεται *yaman*, δεξί χέρι. Παρομοίως, η λέξη *nun*, "ψάρι", είναι παρωχημένη, το γράμμα n ονομάζεται *nahash* φίδι. Στα αραβικά τα ονόματα περιορίζονται σε μονοσύλλαβα. Τα εβραϊκά ονόματα δίνονται για πρώτη φορά στην έκδοση των LXX των Θρηγών 1-4. Τα ελληνικά ονόματα Άλφα, Βήτα κ.ο.κ. είναι είτε θηλυκοί είτε εμφαιτικοί αρσενικοί τύποι των εβραϊκών. Στο Γάμμα=*galma=gamla* ή στο Σίγμα=*simka* υπάρχει επίσης μια μετάθεση γραμμάτων.

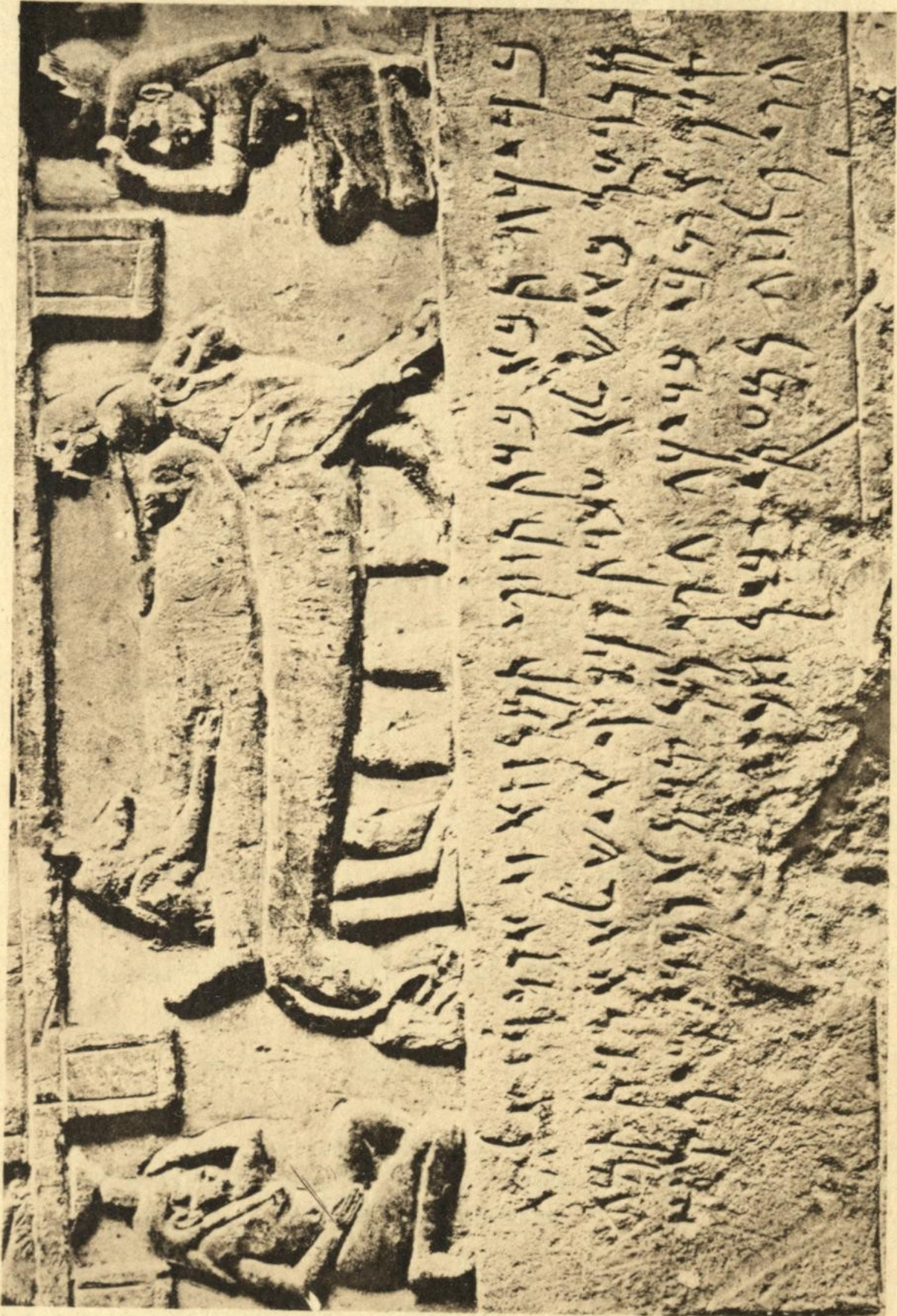
Κατά τη μετάβαση από τους Φοίνικες στους Έλληνες το αλφάβητο υπέστη αναγκαστικά διάφορες τροποποιήσεις. Τα γράμματα που παριστάνουν τους τέσσερις λαρυγγικούς ήχους που είναι ιδιότυποι στις σημιτικές γλώσσες έχασαν εντελώς την συμφωνική τους αξία και έγιναν φωνήεντα, δηλαδή το $\kappa\lambda\lambda\omicron$ έγινε ΑΕΗΟ, τα γράμματα αντιστράφηκαν με την αλλαγή της κατεύθυνσης της γραφής. Το ιδιόμορφο σημιτικό λαρυγγικό $qoph$ απορρίφθηκε στα ελληνικά ως γράμμα, αλλά διατηρήθηκε ως αριθμητικό σύμβολο για το 90 με το παλιό του όνομα. Έχει επιβιώσει ως γράμμα στο λατινικό Q. Το *Van* είναι αριθμητικό μόνο στα ελληνικά, με την εβραϊκή του αξία 6, αλλά είναι το λατινικό F. Το *Samekh* έδωσε τη θέση, τη μορφή και την αριθμητική αξία 60 στο ελληνικό Ξ, αλλά το όνομά του στο ελληνικό Σ που έχει τη θέση και τη μορφή *sin*. Το *Tsadhe* εγκαταλείπεται ως γράμμα, αλλά εμφανίζεται ως αριθμητικό *σαμπί*=900, η σημερινή αξία του σύγχρονου τελικού γ .

Ενώ όμως το ελληνικό αλφάβητο διατήρησε τις μορφές και ακόμη και τα ονόματα των παλαιών εβραϊκών ή φοινικικών γραμμάτων σχεδόν χωρίς αλλοίωση, οι ανατολικές γραφές απέκλιναν όλο και περισσότερο από αυτές. Η καταστροφή του φοινικικού εμπορίου από τους μεταγενέστερους Ασσύριους βασιλείς, και ιδίως η κατάκτηση της Τύρου από τον Ναβουχοδονόσορα γύρω στο έτος 572, οδήγησε στην παρακμή και στη σχεδόν πλήρη εξαφάνιση της φοινικικής γραφής από τη νοτιοδυτική Ασία και στην αντικατάστασή της, για σκοπούς εμπορίου και διεθνών επαφών, από την αραμαϊκή.

2. *Αραμαϊκές γραφές.* α. Τα αρχαιότερα δείγματα του αραμαϊκού αλφαβήτου που έχουν διασωθεί είναι μερικοί χαρακτήρες χαραγμένοι στις σφηνοειδείς πήλινες πινακίδες της Νινευή, όπως ήταν τα φοινικικά γράμματα πάνω στα βάρη λιονταριών. Ανήκουν στον έβδομο αιώνα. Αργότερα η γραφή αυτή συναντάται στα νομίσματα των πολυάριθμων Περσών σατραπών μέχρι την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, το 333 π.Χ. Υπάρχουν πολύ λίγες αξιοσημείωτες αποκλίσεις από το φοινικικό κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, πέρα από το άνοιγμα των βρόχων ορισμένων γραμμάτων, όπως το Β και το Δ· B και D · B και D έγιναν B και D .

β. Εν τω μεταξύ, μια αραμαϊκή γραφή εντοπίζεται στην Αίγυπτο. Η παλαιότερη περίπτωση εμφάνισής της είναι η στήλη της Saqqarah κοντά στο Κάιρο που βρέθηκε το 1877. Ανήκει στο έτος 482 π.Χ., αλλά τα γράμματα είναι δυσδιάκριτα· και το απόλυτο παράδειγμα της αιγυπτιακής αραμαϊκής είναι η αναμνηστική πινακίδα που ονομάζεται, από τη γαλλική πόλη όπου βρίσκεται σήμερα, επιγραφή Carpentras, η οποία ανήκει στο δεύτερο μισό του τέταρτου αιώνα. Υπάρχουν επίσης αρκετοί πάπυροι που φέρνουν την ιστορία αυτής της γραφής στον πρώτο αιώνα π.Χ., αρκετοί από τους οποίους είναι συνθέσεις θρησκευτικού χαρακτήρα προφανώς από Εβραίους.

γ. Ένα τρίτο στάδιο στην ανάπτυξη του αραμαϊκού αλφαβήτου συναντάται στη σειρά επιγραφών που ανήκουν στους τρεις πρώτους χριστιανικούς αιώνες και είναι γνωστές ως Παλμυραϊκές. Μία από αυτές και πιθανώς η παλαιότερη χρονολογείται στο έτος 9 π.Χ. Αρκετές έχουν βρεθεί στην Αλγερία και μία μέχρι το South Shields· αλλά ο μακράν μεγαλύτερος αριθμός έχει βρεθεί στην Παλμύρα και ανήκει στην εποχή του Οντενάθου και της Ζηνοβίας, 266-273 μ.Χ. Εξ ου και η ονομασία. Υπάρχουν δύο παραλλαγές αυτής της γραφής, μια εξαιρετικά περίτεχνη μεγαλογράμματη και μια συνεχή. Η γλώσσα στην οποία είναι γραμμένες οι επιγραφές είναι μια διάλεκτος της αραμαϊκής που μοιάζει με τη βιβλική.

THE CARPENTRAS STELE.

3. *Ορθογραφία της περιόδου.* α. Διαχωρισμός λέξεων. Οι λέξεις δεν χωρίζονται πλέον με σημείο, όπως στη Μωαβιτική Πέτρα και στην επιγραφή του Σιλωάμ, αλλά (εκτός από την Παλμυρηνική) με κενό.

β. Τα φωνηεντικά γράμματα χρησιμοποιούνται τόσο ελεύθερα όσο και στο σημερινό κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης.

γ. Δεν υπάρχει ακόμη κανένα ίχνος φωνηέντων ή άλλων σημείων.

δ. Η χρήση των λιγκατούρων στην αιγυπτιακή αραμαϊκή και στην παλμυρηνική περιλάμβανε τη διάκριση της αρχικής και της τελικής μορφής των γραμμάτων που συνδέονταν με αυτόν τον τρόπο. Σε ορισμένους από τους αιγυπτιακούς παπύρους τα γράμματα kaph, lamed και nun έχουν το καθένα δύο μορφές.

ε. Το σημαντικότερο σημείο που πρέπει να σημειωθεί προς το παρόν είναι ότι οι αραμαϊκές γραφές αποκλίνουν από τις φοινικικές προς την κατεύθυνση του εβραϊκού τετραγωνικού χαρακτήρα, όπως στην Παλμυρηνή γίνονται σχεδόν ταυτόσημες με αυτόν. Αυτό φαίνεται πιο καθαρά (α) στο άνοιγμα των βρόχων των γραμμάτων beth, dalesh, teth, qoph και resh: 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 γίνονται ב ג ד ה ו (β) στην παράλειψη των χαρακτηριστικών ράβδων των γραμμάτων he, van, zayin, heth και tau· και (γ) στις ουρές των kaph, lamed, mem, pe και tsadhe, οι οποίες είναι κάθετες στην παλαιά αραμαϊκή και αρχίζουν στην αιγυπτιακή αραμαϊκή να καμπυλώνονται προς τα αριστερά.

4. *Ο νέος εβραϊκός χαρακτήρας.* Μετά την επιστροφή των Εβραίων εξόριστων από τη Βαβυλώνα η φοινικική γραφή είχε πάψει να αποτελεί το κανάλι της εμπορικής διακίνησης στις χώρες που συνορεύουν με την Παλαιστίνη. Είχε περάσει στη Δύση και τη θέση της είχε πάρει η πιο καμπύλη αραμαϊκή στη Μεσοποταμία, την Κιλικία και τη Συρία, καθώς και στην Αίγυπτο, όπου ήταν η γραφή που χρησιμοποιούσαν οι Εβραίοι τον δεύτερο αιώνα προ Χριστού, αν όχι και νωρίτερα. Την ίδια εποχή η αραμαϊκή γλώσσα έγινε η lingua franca της αυτοκρατορίας των Σελευκιδών εκτοπίζοντας την Ασσυριακή, τη Βαβυλωνιακή, την Εβραϊκή και τη Φοινικική. Στη Συρία η αραμαϊκή γραφή χωρίστηκε σε δύο κλάδους: έναν βόρειο που εξελίχθηκε στη Συριακή και έναν νότιο ή εβραϊκό από τον οποίο δημιουργήθηκε ο εβραϊκός τετραγωνικός χαρακτήρας, λίγο πριν από την έναρξη της χριστιανικής εποχής.

5. *Επιγραφές με νέο εβραϊκό χαρακτήρα.* Το παλαιότερο παράδειγμα του εβραϊκού τετραγωνικού χαρακτήρα θεωρείται ότι είναι μια επιγραφή που βρέθηκε σε μια σπηλιά στο Araq al Ameer κοντά στη Heshbon, η οποία χρησιμοποιούνταν ως τόπος καταφυγής το έτος 176 π.Χ.. Η επιγραφή, η οποία μπορεί να χρονολογείται πολύ αργότερα, αποτελείται από πέντε γράμματα, τα οποία διαβάζονται ποικιλοτρόπως ה'ב'ר'ג' , Arabhayah, και ה'ב'ו' , Tobiah, σύμφωνα με το αρχικό γράμμα που είναι αμφίβολο. Σε κάθε περίπτωση δύο από τα γράμματα ανήκουν στην παλαιά γραφή· στην τελευταία ανάγνωση παρατηρείται η scriptio plena.

Έχει βρεθεί ένας αριθμός άλλων σύντομων επιγραφών, οι οποίες πιθανότατα μπορούν να αποδοθούν στον αιώνα πριν από την καταστροφή της Ιερουσαλήμ από τον Τίτο το έτος 70 μ.Χ. Δύο πανομοιότυπες επιγραφές βρέθηκαν κοντά στην υποτιθέμενη τοποθεσία της αρχαίας Γκεζέρ που φέρουν τις λέξεις ג'ז'ר' , δηλαδή Όριο της Γκεζέρ. Αλλά η μεγαλύτερη επιγραφή αυτής της περιόδου είναι αυτή πάνω από την είσοδο του λεγόμενου τάφου του Αγίου Ιακώβου, που στην πραγματικότητα είναι ο τάφος του Bene Hezir που αναφέρεται στο Α Χρ. 24, 15, Νεε. 10, 20. Τα γράμματα είναι με τετράγωνο χαρακτήρα αλλά πολύ άτεχνα διαμορφωμένα. Το τελικό nun διακρίνεται από το μεσαίο, αλλά όχι τόσο το pe· και τα van, zayin και yod δύσκολα διακρίνονται το ένα από το άλλο. Χρησιμοποιούνται συνδετικές γραμμές.

Οι επιγραφές των δύο επόμενων αιώνων βρίσκονται εκτός Παλαιστίνης· αλλά το 1863 ο Ρενάν ανακάλυψε ανάμεσα στα ερείπια μιας από τις συναγωγές του Κεφρ Μπνίμ κοντά στη Σαφέντ μια επιγραφή που υπογράφει περίπου το 300 μ.Χ., αν και μπορεί να είναι και παλαιότερη. Σε αυτήν "η μετάβαση στον εβραϊκό τετράγωνο χαρακτήρα μπορεί να ειπωθεί ότι ολοκληρώθηκε". Η scriptio plena είναι κανονική και χρησιμοποιούνται τα τελικά ד, ך και ה .

Κατά τη διάρκεια των επόμενων αιώνων οι επιγραφές βρίσκονται σε όλο τον τότε πολιτισμένο κόσμο στην Ιταλία, τη Γαλλία, την Ισπανία, στη Βαβυλώνα, την Τιφλίδα και το Ντερμπέντ. Από το

Άντεν υπάρχουν δύο χρονολογημένες επιγραφές, η μία του έτους 916 που είναι και η χρονολογία του παλαιότερου χρονολογημένου εβραϊκού χειρογράφου. Οι μορφές των γραμμάτων σε αυτό το τελευταίο είναι οι ίδιες με αυτές που χρησιμοποιούνται σήμερα, αλλά χωρίς την ομοιόμορφη τετραγωνικότητα, τις μεγάλες ομοιότητες μεταξύ διαφορετικών γραμμάτων και τις αχρείαστες ετικέτες και κορυφές που προστίθενται στις μορφές ως διακοσμητικά στοιχεία. Αυτά οφείλονται σε ένα μεταγενέστερο και εξτρίμ στυλ.

6. Περίληψη. Έτσι, ο εβραϊκός τετράγωνος χαρακτήρας, όπως τον βλέπουμε στα τυπωμένα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης, είναι εξέλιξη ενός κλάδου της αραμαϊκής γραφής, η οποία ήταν επίσης η μητέρα των δύο άλλων μεγάλων σημιτικών λογοτεχνικών γραφών, της αραβικής και της συριακής. Μέχρι τον τρίτο αιώνα π.Χ. η αραμαϊκή γραφή ήταν σε γενική χρήση στις χώρες όπου προηγουμένως χρησιμοποιούνταν η Ασσυριακή, η Βαβυλωνιακή, η Εβραϊκή και η Φοινικική. Αλλά αν και γενική, η χρήση της δεν ήταν καθολική στη νοτιοδυτική Ασία. Μέχρι σήμερα η Σαμαρειτική Βίβλος, τα πέντε βιβλία του Μωσέ, διαβάζονται από μια μορφή του παλιού εβραϊκού ή φοινικικού χαρακτήρα· και κατά την εποχή των Μακκαβαίων, και ακόμη και μέχρι τον πόλεμο του Μπαρ Κοχμπά 135 μ.Χ., τα νομίσματα κόπηκαν με τον ίδιο χαρακτήρα που βρίσκεται στην πέτρα των Μωαβιτών, χίλια χρόνια νωρίτερα.

Το ερώτημα που τίθεται τώρα είναι: Πότε, αν ποτέ, οι εβραϊκές Γραφές μεταγράφηκαν από τα παλαιά εβραϊκά της επιγραφής του Σιλωάμ, στην οποία είχαν αρχικά καταγραφεί τα αρχαιότερα τμήματα, στον τετράγωνο χαρακτήρα της σημερινής εποχής; Αλλά πριν προχωρήσουμε σε αυτό το σημείο, θα ήταν σκόπιμο εδώ να πούμε κάτι για τα υλικά γραφής που χρησιμοποιούσαν οι Εβραίοι πριν και μετά την Εξορία.

7. Υλικά γραφής. Η γραφίδα v ήταν κατασκευασμένη από υλικό κατάλληλο για την ουσία στην οποία προοριζόταν να χρησιμοποιηθεί. Για τη χάραξη σε πέτρα ή μέταλλο χρησιμοποιούνταν μια σιδερένια γραφίδα, Ιώβ 19, 24, μερικές φορές εφοδιασμένη με διαμαντένια αιχμή, Ιερ. 17, 1. Σε ένα ασαφές χωρίο, Ησ. 8, 1, η σμίλη v αναφέρεται ως όργανο γραφής· πιθανώς έχει κάποια σχέση με το όνομα που δόθηκε στους Αιγύπτιους ιερούς γραφείς v στη Γένεση, στην Έξοδο και, μετά από αυτές, στο Δανιήλ. Κατά τα άλλα, το στυλ ήταν ένα τέτοιο καλάμι που χρησιμοποιούνταν στην Αίγυπτο από τους πρώτους χρόνους. Στον Ψαλμ. 45, 2 οι LXX μεταφράζουν σωστά με κάλαμος.

Το μαχαίρι που αναφέρεται στο Ιερ. 36, 23 χρησιμοποιούνταν για να ακονίζουν τον καλαμώννα.

Το μελάνι, Ιερ. 36, 18, μεταφερόταν στο μελανοδοχείο, Ιεζεκ. 9, 2, όπως σήμερα στη ζώνη του επαγγελματία γραφέα.

Το παλαιότερο υλικό που χρησιμοποιούνταν για γραφή ήταν στη Συρία όπως και στη Βαβυλώνα ο πηλός, όπως αποδεικνύεται από τις πινακίδες Tell el Amarna. Τα έγγραφα που επιθυμούσαν να διατηρηθούν χαράσσονταν σε πέτρα ή μέταλλο. Πιθανώς v Ησαΐας, 8, 1 δεν εννοεί έναν κύλινδρο, όπως τον έχει η Εξουσιοδοτημένη Έκδοση, αλλά μια τέτοια μεταλλική πινακίδα. Ο πληθυντικός αριθμός μεταφράζεται "γυαλιά" στο κεφ. 3, 23, δηλαδή μεταλλικά κάτοπτρα. Οι μολύβδινες πινακίδες ήταν σε χρήση μεταξύ των Ελλήνων και των Ρωμαίων, αλλά στο Ιώβ 19, 24 η έννοια φαίνεται να είναι η ανίχνευση των ίδιων των γραμμάτων σε λιωμένο μόλυβδο πάνω στον βράχο. Το Β Έσδρας 14, 24 αναφέρει το πυξάρι ως ένα από τα υλικά που χρησιμοποιούνταν, πρβλ. Λουκά 1, 63.

Τέτοια υλικά όμως σύντομα απορρίφθηκαν για συνήθη χρήση, και από την εποχή των βασιλέων διαβάζουμε ήδη ότι χρησιμοποιούνταν βιβλία, αν όχι νωρίτερα, Έξ. 24, 7· Ησαΐας. 30, 8 και συχνά. Το φυτό πάπυρος, Ησ. 18, 2, που έχει εξαφανιστεί στην Κάτω Αίγυπτο, εξακολουθεί να φυτρώνει άφθονο στην Παλαιστίνη στο Huleh, στην πεδιάδα της Γεννησαρέτ και αλλού, και μπορεί να παρείχε το υλικό από το οποίο φτιάχνονταν τα βιβλία. Ωστόσο, η Παλαιά Διαθήκη δεν αναφέρει πουθενά ότι το χαρτί χρησιμοποιήθηκε γι' αυτόν τον σκοπό· η λέξη απαντά στα εξής: Β Ιωάννης 12, 2 Έσδρας 15, 2, Τωβίτ 7, 14. Ούτε υπάρχει καμία ένδειξη στην Παλαιά Διαθήκη για τη χρήση δερμάτων, αν και οι LXX έχουν τις λέξεις χαρτίον και χάρτης στο Ιερ. 36 (στο ελληνικό 43). Το μόνο γραπτό χωρίο όπου αναφέρεται η περγαμηνή είναι το Β Τιμ. 4, 13, και ο Ιώσηπος μιλάει για

έναν υπέροχο κύλινδρο του Νόμου γραμμένο σε περγαμνή που στάλθηκε στην Αίγυπτο το έτος 285 π.Χ.

Τα βιβλία είχαν τη μορφή ρολών, Ιεζεκ. 2, 9, κάθε άκρο των οποίων ήταν τυλιγμένο γύρω από ένα ραβδί. Η γραφή ήταν σε στήλες, Ιερ. 36, 23, ξεκινώντας από τη δεξιά ράβδο. Μερικές φορές ο κύλινδρος ήταν γραμμένος και στις δύο πλευρές.

Κεφάλαιο 3

Η αλλαγή της γραφής.

1. *Διάφορες θεωρίες.* Όσον αφορά το ζήτημα της αλλαγής της γραφής από την παλαιά εβραϊκή γραφή της επιγραφής του Σιλωάμ στον σύγχρονο τετράγωνο χαρακτήρα, έχει αρνηθεί το γεγονός ότι υπήρξε οποιαδήποτε αλλαγή. Αυτή ήταν η γνώμη του Ελεάζαρ του Μοντίν, † 135 μ.Χ., την οποία θεμελίωσε σε ένα ραββινικό συμπέρασμα από την αναφορά των αγκίστρων των στύλων στην Έξ. 27, 10, καθώς και από την αναφορά της εβραϊκής γραφής και γλώσσας στην Εσθήρ 8, 9· είπε ότι η γλώσσα δεν είχε αλλάξει και άρα και η γραφή είχε παραμείνει αμετάβλητη.

Μια άλλη άποψη ήταν ότι, αν και η γραφή είχε αλλάξει, εντούτοις ο τετράγωνος χαρακτήρας ήταν ο αρχικός. Ο Πατριάρχης Ραββίνος Ιεχούντα ο Άγιος, ο συλλέκτης της Μισνά, π. 135, μ. Χ. 210, ο οποίος γενικά αναφέρεται με το όνομα Ραββίνος χωρίς περαιτέρω προσδιορισμό, είπε: Όταν αμάρτησαν, η γραφή άλλαξε σε $\gamma\gamma\gamma$ και όταν μετανόησαν στην εποχή του Έσδρα, ο παλιός χαρακτήρας αποκαταστάθηκε. Θεμελιώνει αυτή τη γνώμη στο Ζαχ. 9, 12· Γυρίστε πάλι στο οχυρό, εσείς οι αιχμάλωτοι της ελπίδας· ακόμη και σήμερα δηλώνω ότι θα σας αποδώσω διπλά. Λέει ότι το οχυρό είναι η Ιερουσαλήμ και το να αποδώσουμε διπλά, $\pi\omega\lambda$, σημαίνει να επαναφέρουμε τον νόμο στην παλιά του αμφίεση. Το $\gamma\gamma\gamma$ υποτίθεται ότι είναι λάθος για το $\gamma\gamma\gamma$ και ότι είναι το *decession* του Επιφάνιου, η μορφή της γραφής που χρησιμοποιείται στα μνημεία, δηλαδή η φοινικική.

Καμία από αυτές τις απόψεις, ωστόσο, δεν πρέπει να γίνει αποδεκτή· επειδή δεν βασίζονται σε καμία παράδοση, αλλά αποκλειστικά σε ερμηνευτικούς και θεολογικούς ή χαγγαδικούς λόγους — στην πεποίθηση της ιερότητας και του αμετάβλητου ακόμη και της μορφής του γράμματος της Γραφής.

Η ίδια άποψη, ωστόσο, σχετικά με την ύπαρξη και τη χρήση του σημερινού εβραϊκού χαρακτήρα από τους Ισραηλίτες πριν από την Εξορία έχει υποστηριχθεί τα τελευταία χρόνια, για έναν άλλο λόγο, —ότι το συντηρητικό πνεύμα των μετεξόριστων Εβραίων καθιστά αδύνατη οποιαδήποτε αλλαγή της γραφής μετά το γεγονός αυτό. Όμως η υπόθεση αυτή φαίνεται να καταρρίπτεται από το γεγονός της κοπής νομισμάτων με τον παλιό χαρακτήρα μόλις κατά τον δεύτερο χριστιανικό αιώνα και σε μια στιγμή έντονης θρησκευτικής και εθνικής έξαρσης.

Από άλλους η εντολή που δόθηκε στον Ησαΐα (8, 1) να "γράψει με πένα ανθρώπου" ερμηνεύεται ως εννοώντας να γράψει με συγκεκριμένο χαρακτήρα, και είναι πάντοτε πιθανό ότι μια μορφή γραφής μπορεί να χρησιμοποιήθηκε για τη γραφή σε πέτρα και μια άλλη για τις πινακίδες και την περγαμνή ή τον πάπυρο, καθώς στην Αίγυπτο υπήρχαν, σύμφωνα με τον Κλήμη Αλεξανδρέα και τον Πορφύριο, τρεις γραφές που χρησιμοποιούνταν ταυτόχρονα, η ιερογλυφική, η ιερατική και η δημοτική, αν και ο Ηρόδοτος αναφέρει μόνο δύο (ii, 36), μια βέβηλη και μια ιερή. Είναι αλήθεια, επίσης, ότι οι ανώτερες τάξεις στην εποχή του Ησαΐα μιλούσαν τόσο την εβραϊκή όσο και την αραμαϊκή γλώσσα, Β Βασ. 18, 26 = Ησ. 36, 11, και μπορούσαν να διαβάσουν τη δεύτερη, Β Βασ. 5, 7, αλλά δεν προκύπτει ότι συνήθιζαν να γράφουν τη γλώσσα τους με αραμαϊκά γράμματα, και το χωρίο Ησαΐας 8, 1 πιθανώς σημαίνει μόνο να γράφουν ευκρινώς με μεγάλα γράμματα και όχι με τη συνηθισμένη καλλιγραφική γραφή. Και δεν υπάρχει κανένας λόγος να αμφιβάλουμε ότι οι χαρακτήρες που βρέθηκαν στην επιγραφή του Σιλωάμ είναι οι χαρακτήρες με τους οποίους ο

Ησαΐας έγραψε τα αυτόγραφα των προφητειών του και με τους οποίους καταγράφηκε όλη η προεξόριστη λογοτεχνία των Εβραίων.

Για να εξετάσουμε το ερώτημα σχετικά με το πότε έγινε η αλλαγή της γραφής, είναι βολικό να κάνουμε μια διάκριση μεταξύ του Νόμου και των υπόλοιπων βιβλίων. Στην περίπτωση των τελευταίων βιβλίων δεν θα ήταν απαραίτητη καμία αλλαγή, εφόσον οι συγγραφείς τους έγραφαν ήδη με τον τετράγωνο χαρακτήρα.

2. *Η αλλαγή στον Νόμο.* Η αρχαιότερη αυθεντία σχετικά με την αλλαγή της γραφής των εβραϊκών βιβλίων του νόμου είναι ο Ελεάζαρ μπεν Ιακώβ, ο οποίος έζησε μετά τα μέσα του πρώτου αιώνα μ.Χ. Αναφέρει ότι ένας προφήτης την εποχή της επιστροφής από την αιχμαλωσία δήλωσε ότι η Τωρά έπρεπε να γραφτεί με τετράγωνο χαρακτήρα. Η επόμενη αυθεντία είναι περίπου έναν αιώνα αργότερα, όταν ο R. Jose δηλώνει, μετά το Έσδρας 4, 7, ότι ο Έσδρας εισήγαγε τόσο μια νέα γραφή όσο και μια νέα γλώσσα. Αλλά το locus classicus σε αυτό το σημείο είναι ένα απόσπασμα στο Ταλμούδ, πραγματεία Sanhedrin 21 b, όπου λέγεται: "Αρχικά ο Νόμος δόθηκε στον Ισραήλ με τον εβραϊκό χαρακτήρα και στην ιερή γλώσσα· τους δόθηκε ξανά στις ημέρες του Έσδρα με τον ασσυριακό χαρακτήρα και στην αραμαϊκή γλώσσα. Ο Ισραήλ επέλεξε για τον εαυτό του τον ασσυριακό χαρακτήρα και την ιερή γλώσσα και άφησε τον εβραϊκό χαρακτήρα και την αραμαϊκή γλώσσα στους πויידין". Σε αυτό το χωρίο η παλιά γραφή ονομάζεται εβραϊκή, ירישק· ο σύγχρονος τετράγωνος χαρακτήρας כתיב ירישק. Υπάρχουν τρεις πιθανές εξηγήσεις για τον όρο ירישק. Η πρώτη είναι ότι ισοδυναμεί με רשק, δηλαδή ευθεία, ή όπως ονομάστηκε αργότερα η γραφή, τετράγωνη, עברי. Στη συνέχεια, υπάρχει η εξήγηση του P. Λευί του τρίτου αιώνα ότι ירישק σημαίνει Ασσυριακή· και αυτός ο όρος είναι και πάλι ικανός για δύο ερμηνείες. Μπορεί να χρησιμοποιείται ελεύθερα για τους Βαβυλώνιους, όπως συμβαίνει στο Αριθμ. 24, 22. 24· Herod, i, 106, 178· και έτσι το ταλμουδικό רשק עברי ירישק, "τα οποία γράμματα ήρθαν μαζί τους από τη Βαβυλώνα"· ή πάλι το ירישק μπορεί να χρησιμοποιείται ελεύθερα για το συριακό, δηλαδή το αραμαϊκό, Πρβλ. την απόδοση του Ιερ. 35 (42), 11 από τους LXX και το προσάρτημα στον Ιώβ. Η λέξη πויידין εξηγήθηκε από τον R. Hasda † 309 ότι εννοεί τους Κουθίτες, δηλαδή τους Σαμαρείτες, Β Βασ. 17, 24. Αλλά αυτή η εξήγηση οφείλεται σε κακία, και η λέξη πρέπει να ληφθεί με την ορθή της έννοια ως μεταγραφή του ελληνικού ιδιώται το ισοδύναμο του εβραϊκού רשק עברי, οι μη εκπαιδευμένοι λαϊκοί.

Η ταλμουδική παράδοση από τον δεύτερο αιώνα και μετά πιστώνει ομόφωνα στον Έσδρα την εισαγωγή του τετραγωνικού χαρακτήρα, όσον αφορά τον Νόμο. Οι δηλώσεις αυτές δεν μπορούν να γίνουν αποδεκτές από μόνες τους· διότι μέχρι τον δεύτερο αιώνα δεν υπάρχει καμία αναφορά στον Έσδρα, και η παράδοση του πρώτου αιώνα αναφέρει μόνο έναν ανώνυμο προφήτη της εποχής του Έσδρα. Επιπλέον, όπως έχει συχνά επισημανθεί, το Ταλμούδ είναι πολύ επιρρεπές στο να αποδίδει στον Έσδρα όλα όσα δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να αναφερθούν στον Μωσέ. Το μόνο που μπορεί να συναχθεί από τέτοιες δηλώσεις είναι ότι, όπως είναι ήδη γνωστό από το Ματθ. 5, είναι ότι τον πρώτο αιώνα ο τετράγωνος χαρακτήρας χρησιμοποιούνταν στα αντίγραφα του Νόμου. Η ξένη προέλευση αυτής της γραφής αναγνωριζόταν και θεωρούνταν ως ένα δυσάρεστο γεγονός που έπρεπε να αξιοποιηθεί με τον καλύτερο τρόπο. Ως εκ τούτου, η αλλαγή της γραφής είτε αρνήθηκε εντελώς, είτε παρουσιάστηκε ως επιστροφή στην αρχική χρήση, είτε, τέλος, η ευθύνη φορτώθηκε στους ώμους μιας αναγνωρισμένης αυθεντίας όπως ο Έσδρας και έτσι νομιμοποιήθηκε. Αλλά η αναγκαιότητα μιας τέτοιας αναφοράς φαίνεται να υποδεικνύει το γεγονός ότι η νέα γραφή εξακολουθούσε, κατά τον πρώτο αιώνα, να έχει αμφισβητούμενη αυθεντία, μολονότι τότε είχε χρησιμοποιηθεί για τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα ώστε η προέλευσή της είχε χαθεί. Μια περαιτέρω αντίρρηση για τον Έσδρα ως τον εμπνευστή της νέας πρακτικής είναι η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς σε κάτι τέτοιο στα βιβλία του Έσδρα και του Νεεμιά, όποιος κι αν ήταν ο συγγραφέας αυτών των βιβλίων.

Η μαρτυρία του Ιώσηπου παραπέμπει σε αραμαϊκή γραφή. Στις Αρχαιότητες xii, 2, 4 βάζει τον Δημήτριο, τον βιβλιοθηκάριο του Πτολεμαίου Β' Φιλάδελφου (284-247) να μιλάει για τον νόμο γραμμένο με εβραϊκούς χαρακτήρες· αλλά στην πρώτη ενότητα του ίδιου κεφαλαίου μιλάει για την

ύπαρξη πολλών βιβλίων νόμων μεταξύ των Εβραίων που άξιζαν να προστεθούν στη βιβλιοθήκη του βασιλιά, αλλά τα οποία, καθώς ήταν γραμμένα σε μια γλώσσα και έναν χαρακτήρα δικό τους, που όμως έμοιαζε πολύ με την αραμαϊκή, θα ήταν δύσκολο να μεταφραστούν.

Το ζήτημα περιπλέκεται ακόμη περισσότερο από την ύπαρξη μεταξύ των Σαμαρειτών ενός χαρακτήρα που απέχει ελάχιστα από την παλαιά εβραϊκή γλώσσα. Οι Σαμαρείτες είναι μια μικτή φυλή που προέρχεται από τους βόρειους Ισραηλίτες που παρέμειναν στη γη μετά την εκτόπιση του 722 και τους ξένους αποίκους που εισήχθησαν τότε, Β Βασ. 17, 24. Κατά την επιστροφή των Εβραίων από τη Βαβυλωνιακή αιχμαλωσία προσέφεραν τη βοήθειά τους στην ανοικοδόμηση των τειχών και του ναού της Ιερουσαλήμ. Αυτό οι Ιουδαίοι, οι οποίοι είχαν γίνει πιο αποκλειστικοί λόγω της εξορίας, το αρνήθηκαν, αρνούμενοι επίσης να επιτρέψουν στους Σαμαρείτες να συμμετέχουν στη λατρεία τους. Κατά την επιστροφή του Νεεμία στην Ιερουσαλήμ διαπίστωσε ότι είχαν καταφέρει να εγκατασταθούν εκεί και ότι η κόρη του Σανμπαλάτ είχε παντρευτεί τον εγγονό του αρχιερέα (13, 28). Το πρόσωπο αυτό, που εκδιώχθηκε από τον Νεεμία, φαίνεται ότι μετακόμισε εκ νέου μαζί με εκείνους τους Ιουδαίους που αρνήθηκαν να κυβερνηθούν από τον Νεεμία, στη Σαμάρεια, ιδρύοντας εκεί μια οργανωμένη θρησκευτική κοινότητα. Τα γεγονότα αυτά συνέβησαν περίπου το έτος 433, αλλά ο Ιώσηπος πίστευε ότι συνέβησαν ακριβώς έναν αιώνα αργότερα, στην αρχή της κυριαρχίας του Αλεξάνδρου, Αρχ. xi, 7, 2. Όποια ημερομηνία και αν είναι σωστή, αυτή ήταν πιθανότατα η αφορμή από την οποία προήλθε η Σαμαρειτική Πεντάτευχος. Ίσως η σημαντικότερη απόκλιση που κάνει από το εβραϊκό κείμενο — η ανάγνωση του Γεριζίμ αντί του Εβάλ στο Δευτ. 27, 4 — έγινε την ίδια εποχή. Η σημερινή αξία της Σαμαρειτικής Πεντατεύχου έγκειται στο γεγονός ότι, όποια στιγμή και αν αποκτήθηκε από τους Εβραίους, δηλαδή το αργότερο πιθανώς γύρω στο έτος 433, οι τελευταίοι εξακολουθούσαν να χρησιμοποιούν την παλαιά γραφή. Ωστόσο, δεν υπάρχει τίποτα ιστορικά αδύνατο στην παλαιά άποψη που έβλεπε τη Σαμαρειτική Πεντάτευχο απλώς ως τον Νόμο που υπήρχε τόσο στον Ιούδα όσο και στον Ισραήλ από πολύ παλαιότερους χρόνους. Σε αυτή την περίπτωση δεν θα συνεισέφερε τίποτα στο θέμα της συζήτησης.

3. Στα άλλα βιβλία. Όσο κι αν ήταν η περίπτωση του Νόμου, τα άλλα βιβλία συνέχισαν να γράφονται με την παλαιά γραφή και μετά την εποχή του Έσδρα. Η αναφορά στα σημεία και τίτλους του Νόμου, Ματθ. 5, 18, κερδίζει μάλλον νόημα, αν υποθέσουμε ότι περιορίζονταν σε αυτό. Το βιβλίο της Εσθήρ (8, 9) μιλάει για την ιουδαϊκή γλώσσα και γραφή ως ιδιόζουσα γι' αυτούς. Η ιουδαϊκή γλώσσα μπορεί να σημαίνει μόνο τη γλώσσα του βιβλίου της Εσθήρ — την εβραϊκή, και η ιουδαϊκή γραφή, όπως διακρίνεται από την αραμαϊκή που χρησιμοποιούνταν τότε σε όλη την περσική αυτοκρατορία παράλληλα με την σφηνοειδή, μπορεί να είναι μόνο ο παλιός εβραϊκός χαρακτήρας. Στο βιβλίο του Δανιήλ, το οποίο σήμερα γενικά χρονολογείται στο 165 π.Χ., υπάρχει η γραφή στον τοίχο που δεν μπορούσε να διαβαστεί παρά μόνο από έναν Εβραίο. Οι Χαλδαίοι χρησιμοποιούσαν την αραμαϊκή γλώσσα· η άλλη γραφή πρέπει να εννοείται ότι είναι παλαιά εβραϊκή.

4. Αποδεικτικά στοιχεία των LXX. Η μετάφραση των LXX δύσκολα αποτελεί απόδειξη για τη γραφή της Παλαιστίνης βλέποντας ότι έγινε στην Αλεξάνδρεια. Ο Νόμος μεταφράστηκε πιθανότατα, όπως αναφέρει η παράδοση, κατά τη βασιλεία του Πτολεμαίου Β', και μέχρι τα μέσα του δεύτερου αιώνα π.Χ. είχε ολοκληρωθεί η πλήρης μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης στα ελληνικά, τουλάχιστον στο βαθμό που υπήρχε και ήταν γνωστή στον Μπεν Σίρα. Οι παραλλαγές των LXX από την εβραϊκή, που οφείλονται στην παρεξήγηση του ενός γράμματος με το άλλο, υποδεικνύουν μια πρώιμη μορφή του τετράγωνου χαρακτήρα ως εκείνη με την οποία γράφτηκαν τα αντίγραφα που χρησιμοποιήθηκαν από τους LXX. Όμως, όπως έχει ειπωθεί, οι Εβραίοι της Αιγύπτου χρησιμοποιούσαν την αραμαϊκή γραφή κατά τον δεύτερο αιώνα π.Χ., αν όχι νωρίτερα, και αυτό δεν αποδεικνύει ότι η ίδια γραφή χρησιμοποιούνταν εξίσου νωρίς στην Παλαιστίνη.

5. Αποδεικτικά στοιχεία του ίδιου του κειμένου. Μια καλύτερη πηγή αποδείξεων βρίσκεται στις παραλλαγές μεταξύ παράλληλων χωρίων στο ίδιο το εβραϊκό κείμενο. Τα καλύτερα παραδείγματα αυτών για τον παρόντα σκοπό βρίσκονται στους καταλόγους των ονομάτων, όπως για παράδειγμα

των πόλεων των Λευιτών στο Ιησ. 21 και Α Χρ. 6, ή των ηρώων του Δαβίδ στο Β Σαμ. 23 και Α Χρ. 11, ή στα γενεαλογικά δέντρα στα βιβλία των Χρονικών και σε εκείνα των άλλων βιβλίων. Ο Γεσένιος στο έργο του "Geschichte der hebraischen Sprache und Schrift" § 43 αναφέρει μεταξύ άλλων τα εξής:

α. Σύγχυση των ן και ך, Νεεμ. 12, 3 και 14, Σεχανία και Σεβανία: 11, 17 = Α Χρ. 9, 15.

י και י, Γεν. 36, 27 = Α Χρ. 1, 42.

כ και ם, Α Βασ. 7, 41 = Β Χρ. 4, 11, 16.

כ και ך, Ψαλ. 18, 12 = Β Σαμ. 22, 12.

י και י, Ψαλ. 31, 3 = 71, 3.

י και י, Έσδρα 2, 2 = Νεεμ. 7, 7· Νεβουχαδνεζάρ και Νεβουχαδρεζάρ.

י and ם, Β Σαμ. 23, 35 = Α Χρ. 11, 37.

י και ה, Αριθμ. 26, 35 = Α Χρ. 7, 20· Ιησ. 21, 32 = Α Χρ. 6, 61.

β. ך και י, Ψαλ. 18, 11 = Β Σαμ. 22, 11· Λευ. 11, 14 = Δευτ. 14, 13 και πολύ συχνά.

γ. ן και ך Β Σαμ. 23, 29 = Α Χρ. 11, 30.

Τα σύμφωνα που συγχέονται συχνότερα στο εβραϊκό κείμενο είναι τα ך και י, τα οποία μοιάζουν πολύ τόσο στην παλαιά όσο και στη νέα γραφή. Τα ן και י από την άλλη πλευρά μοιάζουν περισσότερο στην παλαιά, αλλά μοιάζουν επίσης μεταξύ τους στην παλαιότερη αν και όχι στη μεταγενέστερη αραμαϊκή. Τα άλλα παραδείγματα δείχνουν τον τετράγωνο χαρακτήρα για την προέλευσή τους και μπορούν να θεωρηθούν ως απόδειξη ότι, όταν προέκυψαν αυτά τα λάθη, τα βιβλία ήταν γραμμένα με αυτόν τον χαρακτήρα. Αλλά το ερώτημα είναι: Πότε προέκυψαν αυτά τα λάθη; Προέκυψαν μετά την ημερομηνία της μετάφρασης των LXX, διότι δεν απαντώνται σε αυτή τη μετάφραση με σπάνιες εξαιρέσεις. Από όλες τις περιπτώσεις που παραθέτει ο Γεσένιος εμφανίζεται μόνο μία σαφής περίπτωση αναπαραγωγής του σφάλματος του εβραϊκού κειμένου από την ελληνική γλώσσα και αυτή είναι από τα βιβλία του Σαμουήλ (II, 22, 11). Τα βιβλία αυτά αλλοιώθηκαν πολύ νωρίς και σε μεγαλύτερο βαθμό από οποιοδήποτε άλλο βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης.

Ως εκ τούτου, οι αποκλίνοσες αναγνώσεις παράλληλων χωρίων του εβραϊκού κειμένου αντί να αποδεικνύουν ότι ο τετράγωνος χαρακτήρας ήταν σε πρώτη χρήση, δείχνουν ότι τα βιβλία στα οποία εμφανίζονται αυτές οι αποκλίσεις δεν γράφτηκαν με αυτόν τον χαρακτήρα παρά μόνο μετά την ολοκλήρωση της μετάφρασης των LXX, δηλαδή το νωρίτερο περίπου στα μέσα του δεύτερου αιώνα π.Χ..

6. Συμπέρασμα. Μετά τη μαρτυρία του Ταλμούδ, το κύριο επιχείρημα για την απόδοση της εισαγωγής του τετραγωνικού χαρακτήρα στον Έσδρα, είναι η πεποίθηση ότι μετά την εποχή του η γραφή θεωρήθηκε ιερή και δεν μπορούσε να αλλάξει. Είναι πολύ αμφίβολο αν αυτό ίσχυε. Τα νομίσματα των περιόδων των Μακκαβαίων και του τελευταίου ιουδαϊκού πολέμου θα είχαν σίγουρα κοπεί με την ιερή γραφή, αν υπήρχε ιερή γραφή εκείνη την εποχή, αλλά οι θρύλοι τους είναι στην εβραϊκή γλώσσα και στην παλαιά εβραϊκή γραφή, αν και εκείνα του Ηρώδη σφραγίστηκαν στην ελληνική γλώσσα και χαρακτήρα, επομένως δεν πρόκειται απλώς για τη διατήρηση μιας πρακτικής που έχει ξεπεραστεί αλλού, όπως η διατήρηση από τους Άραβες του κουφικού χαρακτήρα στα νομίσματά τους ή στους τίτλους των Σούρων του Κορανίου πολύ καιρό αφότου η σημερινή γραφή χρησιμοποιήθηκε για άλλους σκοπούς, ή όπως η διατήρηση της λατινικής γλώσσας σε ορισμένα νομίσματά μας. Υποδηλώνει μάλλον ότι εκείνη την εποχή χρησιμοποιούνταν δύο γραφές, όπως οι λατινικοί και οι μαύροι τύποι στη Γερμανία, ή όπως τα αραβικά και τα ρωμαϊκά συστήματα αριθμητικών. Τα παλαιά εβραϊκά γράμματα φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκαν για επαγγελματικούς σκοπούς πολύ καιρό αφότου ο τετράγωνος χαρακτήρας χρησιμοποιήθηκε αποκλειστικά για ιερούς σκοπούς. Επιπλέον, η παλαιά γραφή ήταν πιο ευανάγνωστη στους δυτικούς ξένους από τη νέα. Και το Ταλμούδ επιτρέπει στους Εβραίους που κατοικούν εκτός Παλαιστίνης να κατέχουν αντίγραφα του νόμου στα κοπτικά, τα μεντιανά, τα εβραϊκά, τα ελαμιτικά και τα ελληνικά. Εδώ "εβραϊκή" μπορεί να σημαίνει μόνο η παλαιά εβραϊκή γραφή, όχι η γλώσσα, και οι άλλοι όροι πρέπει να σημαίνουν επίσης γραφές.

JEWISH AND OTHER COINS.

SHEKEL OF SIMON MACCABÆUS. SILVER.

HALF-SHEKEL. SILVER.

COIN OF AUGUSTUS, STRUCK AT ANTIOCH, AND KNOWN IN THE NEW TESTAMENT AS THE ASSARION OR FARTHING. BRONZE.

DENARIUS OF TIBERIUS—THE "PENNY." SILVER

SMALL JEWISH COIN OF ALEXANDER JANNÆUS, PROBABLY THE "MITE." BRONZE. 105—78 B.C.

Η διατήρηση του κειμένου.

1. *Εσωτερικές συνθήκες.* Οι Εβραίοι καλώς, πράγματι, ονομάστηκαν από τους Άραβες ένας από τους λαούς του βιβλίου. Από την ανακάλυψη του βιβλίου του νόμου στο ναό της Ιερουσαλήμ επί Ιωσία το έτος 625, ή μπορεί να ήταν και αιώνες πριν από αυτή την ημερομηνία, η θρησκεία τους ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με ένα βιβλίο· αλλά από την εποχή της επιστροφής από τη Βαβυλώνα η θρησκεία της Παλαιστίνης έγινε μια προσπάθεια να εκπληρωθεί κατά γράμμα ο γραπτός λόγος. Και όταν το εθνικό κέντρο αυτής της θρησκείας καταστράφηκε, ολόκληρη η ψυχή του έθνους ρίχτηκε στη μελέτη του βιβλίου και για αιώνες απορροφήθηκε από αυτήν. Έτσι προκύπτει ότι, ενώ δεν είναι γνωστό ότι υπάρχει κανένα χειρόγραφο οποιουδήποτε μέρους των Εβραϊκών Γραφών παλαιότερο από τον δέκατο αιώνα στην πρωτότυπη γλώσσα, εντούτοις μέσω παραπομπών από αυτές σε Εβραϊκά έργα του δεύτερου αιώνα και νωρίτερα, μέσω παραθεμάτων στην Καινή Διαθήκη και, ακόμη περισσότερο, από τη μετάφραση των LXX είναι δυνατόν να αποδειχθεί ότι το συμφωνικό κείμενο όπως υπήρχε στην αρχή της χριστιανικής εποχής ήταν ουσιαστικά αυτό που είναι τώρα. Μολονότι οι Εβραίοι εκείνης και μεταγενέστερων περιόδων δεν φαίνεται να είχαν ενδοιασμούς να το μεταγράψουν σε άλλες γραφές ή ακόμη και να το μεταφράσουν σε άλλες γλώσσες, όπως οι Μουσουλμάνοι στην περίπτωση του Κορανίου, εντούτοις έδειχναν μια εκτίμηση για τα ίδια τα γράμματα του αρχικού κειμένου που έφτανε σχεδόν σε δεισιδαιμονία. Φαίνεται ότι ήταν τα μεταφρασμένα αντίγραφα των εβραϊκών Γραφών για χρήση σε χώρες εκτός Παλαιστίνης που πρότειναν στον Ωριγένη την ιδέα της δεύτερης στήλης της Εξαπλά, η οποία αναπαριστά το εβραϊκό κείμενο με ελληνικά γράμματα. Ο Ωριγένης έζησε από το 185 έως το 254. Όλες οι σημαντικότερες ελληνικές μεταφράσεις της Παλαιάς Διαθήκης έγιναν από Εβραίους — οι LXX, αυτές του Ακύλα, του Θεοδοτίωνα και του Συμμάχου — και είχαν ως στόχο τους την πλησιέστερη προσέγγιση του νοήματος στο εβραϊκό — αυτή του Ακύλα είναι τόσο εξαιρετικά κατά γράμμα που δύσκολα μπορεί να χαρακτηριστεί ελληνική. Για παράδειγμα, στη Γεν. 1, 1 μεταφράζει το רָאָה נֶחַם με σὺν τὴν γῆν. Ἡ συριακή (Πεσιτῶ) ἔκδοση εἶναι ἐπίσης προφανῶς ἔργο ἐβραϊκῶν ἢ ἐβραιοχριστιανικῶν χειρῶν.

2. *Ἐξωτερικές περιστάσεις.* Εκτός από τον μεγάλο κόπο που καταβλήθηκε στην προσπάθεια να επιτευχθεί το ακριβές νόημα της Γραφής, συνωμότησαν και εξωτερικές περιστάσεις για τη διατήρηση της καθαρότητας του κειμένου. Όπως ο διωγμός εξαγνίζει την Εκκλησία, έτσι εξαγνίζει ταυτόχρονα και τη λογοτεχνία της. Ακόμη και ένας διωγμός που στρέφεται κατά των ίδιων των βιβλίων, όπως αυτός του Αντιόχου του Επιφανή, ενώ μειώνει τον αριθμό των αντιγράφων, αυξάνει τη φροντίδα που δίνεται για τη διόρθωση και την προστασία εκείνων που επιβιώνουν.

Υπάρχουν τρεις στιγμές στην ιουδαϊκή ιστορία κατά τις οποίες η ύπαρξη της ιερής τους γραμματείας τέθηκε σε ιδιαίτερο κίνδυνο. Η πρώτη ήταν εκείνη που κατέληξε στην καταστροφή της Ιερουσαλήμ και του Ναού υπό τον Ναβουχοδονόσορα το έτος 587 π.Χ. Ανάμεσα στα λάφυρα που μεταφέρθηκαν στη Βαβυλώνα δεν κατονομάζονται βιβλία, αλλά σίγουρα θα πρέπει να αποτελούσαν μέρος τους, διότι οι ίδιοι οι αιχμάλωτοι θα προσκολλούνταν σε αυτά. Γνωρίζουμε τα ονόματα ορισμένων βιβλίων που δεν υπάρχουν πλέον και τα οποία μπορεί κάλλιστα να χάθηκαν εκείνη την εποχή. Τέτοιο είναι το βιβλίο του Ιασάρ που αναφέρεται στον Ιησ. 10, 13 Εβρ. Β Σαμ. 1, Α Βασ. 8, 53 LXX. Τόσο αυτό όσο και το βιβλίο των πολέμων του Ιεχωβά (Αριθμ. 21, 14) ήταν πιθανώς συλλογές στίχων, κυρίως πολεμικών τραγουδιών, όπως ο θρήνος του Δαβίδ για τον Ιωνάθαν, που θα αποτελούσαν φυσικά, μεταξύ των Εβραίων όπως και μεταξύ άλλων λαών, την αρχή της λογοτεχνίας. Συχνά υποθέτουν ότι κατά τη διάρκεια της Εξορίας το πρώιμο ιστορικό υλικό διαμορφώθηκε στη σημερινή του μορφή, όπως τη συναντάμε στα βιβλία από τη Γένεση έως των Βασιλέων, και μετά οι πηγές αυτής της σύνθεσης μπορεί να απορρίφθηκαν ως ξεχωριστά βιβλία. Παρομοίως, ο Νόμος υποτίθεται ότι διαμορφώθηκε στη σημερινή του μορφή στα χρόνια που ακολούθησαν την επιστροφή από την Εξορία.

Η δεύτερη εποχή κατά την οποία η ιουδαϊκή ιερή γραμματεία τέθηκε σε κίνδυνο για την ύπαρξή της ήταν αυτή του διωγμού υπό τον Αντίοχο Επιφανή. Αυτός ήταν ο πρώτος θρησκευτικός διωγμός στον οποίο υποβλήθηκαν οι Εβραίοι από έξω, και ο μοναδικός για αιώνες. Ο Αντίοχος διέταξε να καταστραφούν όλα τα αντίγραφα του Νόμου ή ακόμη και οποιουδήποτε από τα βιβλία· και όποιος βρέθηκε να έχει στην κατοχή του αντίγραφο του πρώτου τιμωρούνταν με θανατική ποινή, Α Μακκ. 1, 56, 57, Ιωσηπ. Αρχ. xii, 5. Ο συγγραφέας των Χρονικών φαίνεται να αναφέρει μια σημαντική ιστορική και βιογραφική βιβλιογραφία που δεν έχει διασωθεί.

Για τρίτη φορά οι ιουδαϊκές γραφές κινδύνευσαν σοβαρά με την ευκαιρία της κατάληψης της Ιερουσαλήμ από τον Τίτο και της καταστροφής του Ναού. Όμως μέχρι τότε ο Νόμος τουλάχιστον αποτελούσε εδώ και καιρό ένα συγκεκριμένο σταθερό μέγεθος, το οποίο είχε μελετηθεί και σχολιαστεί λεπτομερώς, σε τέτοιο βαθμό ώστε, αν κάθε αντίγραφο είχε χαθεί, θα μπορούσε να αποκατασταθεί από μνήμης. Εξάλλου, από την εξορία και μετά υπήρχε μια εβραϊκή αποικία στη Βαβυλώνα, όπου οι γραφές μελετούνταν με τον ίδιο ζήλο όπως στην Παλαιστίνη, αν όχι περισσότερο. Σύμφωνα με το Βαβυλωνιακό Ταλμούδ, τα αντίγραφα του Νόμου καταστράφηκαν από τον Τίτο, αλλά ο Ιώσηπος (Πόλεμοι vii, 5, 7) αναφέρει ότι ένα αντίγραφο βρέθηκε στον θρίαμβο του Βεσπασιανού. Σε αυτό το αντίγραφο, το οποίο είναι το παλαιότερο χειρόγραφο του Νόμου που είναι γνωστό ότι υπήρξε, λέγεται ότι υπήρχαν τριάντα δύο ασήμαντες παραλλαγές από το παραληφθέν κείμενο, μερικές από τις οποίες λέγεται ότι βρέθηκαν επίσης σε ένα χειρόγραφο που ανήκε στον R. Meir του δεύτερου αιώνα. Κάποια ιδέα για την ελαφρότητα των παραλλαγών που τράβηξαν την προσοχή ακόμη και σε αυτή την πρώιμη περίοδο μπορεί να αποκτηθεί από τα ακόλουθα παραδείγματα:

Γν. 18, 21: για το «η κραυγή της» διαβάζεται «η κραυγή τους».

24, 7: για το «η πατρίδα μου» διαβάζεται «η χώρα μου».

48, 7: παραλείπεται η αναφορά στη Βηθλεέμ, ο τάφος της Ραχήλ βρίσκεται στον Βενιαμίν.

Δευτ. 29, 22: παραλείπεται το «Αδαμά και Σεβώιμ».

Το χειρόγραφο του Βεσπασιανού κατατέθηκε στο βασιλικό ανάκτορο της Ρώμης και στη συνέχεια, το έτος 220, μεταφέρθηκε στη συναγωγή του Asverus, δηλαδή του Σεβήρου, πιθανότατα του αυτοκράτορα Αλέξανδρου Σεβήρου, ο οποίος ήταν καλός φίλος των Εβραίων.

Οι άλλες γραφές δεν θεωρούνταν τόσο ιερές όσο ο Νόμος, αλλά θεωρούνταν ιερές και μελετούνταν σχολαστικά. Ο Ιερώνυμος αναφέρει μια διαφορετική ανάγνωση στο Ησ. 21, 11 του Rumah, δηλαδή της Ρώμης, για το Dumah· σε ένα χειρόγραφο που ανήκε στον R. Meir βρέθηκε επίσης. Αναφέρεται ότι κάποτε είχαν απομείνει μόνο τρία χειρόγραφα του Νόμου και ότι ένα κείμενο προέκυψε με την απλή μέθοδο της επιλογής σε κάθε περίπτωση διαφορετικότητας της ανάγνωσης δύο έναντι ενός. Ο Ιώσηπος (Βίος 75) αναφέρει ότι έλαβε από τον Τίτο δώρο τα ιερά βιβλία μετά την πτώση της πόλης.

Έχουν διατυπωθεί αμφιβολίες σχετικά με αυτές τις δηλώσεις του Ιώσηπου και άλλων, και τέτοιες πρώιμες αναφορές γενικά απλώς απορρίπτονται. Όμως το ότι μια τέτοια διαδικασία εξακρίβωσης και καθορισμού του αληθινού κειμένου, ιδίως του Νόμου, διεξήχθη τόσο νωρίς είναι σαφές από το αποτέλεσμα — ότι δεν υπάρχουν διαφορετικές αναγνώσεις στο εβραϊκό κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης με την έννοια με την οποία μιλάμε για διαφορετικές αναγνώσεις στην Καινή Διαθήκη. Η προσοχή εφιστάται στο γεγονός αυτό στον πρόλογο της αναθεωρημένης αγγλικής έκδοσης.

3. Η εκδοχή των LXX. Υπάρχει μόνο μία από τις αρχαίες Εκδοχές που έχει την αξίωση να έρθει σε ανταγωνισμό με το εβραϊκό πρωτότυπο ως μάρτυρας του κειμένου, και αυτή είναι η των LXX. Η αξίωση αυτή στηρίζεται σε δύο λόγους. Πρώτον, τα ελληνικά χειρόγραφα είναι κατά αιώνες παλαιότερα από τα εβραϊκά — τα πρώτα του τέταρτου, τα δεύτερα του δέκατου αιώνα. Δεύτερον, οι LXX δημιουργήθηκαν πολύ πριν από την ύπαρξη ενός ενιαίου εβραϊκού κειμένου όπως αυτό που έχουμε τώρα — από τα μέσα του τρίτου έως τα μέσα του δεύτερου αιώνα π.Χ., ενώ δεν υπάρχει καμία ένδειξη για την ύπαρξη ενός ενιαίου εβραϊκού κειμένου πριν από τον πρώτο αιώνα της εποχής μας. Εκείνη την εποχή η εβραϊκή και η ελληνική Βίβλος ζούσαν μαζί στην Παλαιστίνη, και

οι Απόστολοι ανέφεραν αδιακρίτως και τις δύο, τόσο λίγο οι αποκλίσεις τους επηρέαζαν το νόημα. Εκτός από τα Απόκρυφα, μόνο στο βιβλίο του Ιερεμία και στα τελευταία κεφάλαια της Εξόδου η ελληνική διαφέρει πολύ από την εβραϊκή. Στο πρώτο η ελληνική είναι η συντομότερη κατά το ένα όγδοο του συνόλου, αλλά αυτό επιτυγχάνεται κυρίως με την απόρριψη ορισμένων διαρκώς επαναλαμβανόμενων τύπων· αν και η σειρά των κεφαλαίων έχει επίσης αλλάξει εντελώς, και είναι ένα ερώτημα αν η ελληνική αποτελεί συμπύκνωση του εβραϊκού κειμένου ή αν το εβραϊκό αποτελεί επέκταση σε ραββινικό ύφος του αρχικού κειμένου. Στην περίπτωση των άλλων βιβλίων, οι LXX αποτελούν ανεκτίμητη βοήθεια για την αποκατάσταση του κειμένου στα σημεία όπου αυτό έχει αλλοιωθεί, ιδίως σε εκείνα τα βιβλία όπου ο μεταφραστής δεν φαίνεται να μπόρεσε να δώσει κάποιο κατανοητό νόημα στο πρωτότυπο.

Κεφάλαιο 5.

Περιγραφή του κειμένου του πρώτου αιώνα.

1. *Αμιγώς συμφωνικό.* Για να αποκτήσουμε κάποια ιδέα της εμφάνισης που παρουσίαζε το εβραϊκό κείμενο κατά την περίοδο της πρώτης αναγωγής του σε ομοιομορφία περίπου στις αρχές της χριστιανικής εποχής, είναι απαραίτητο να θυμηθούμε ότι η γραφή εκείνη την εποχή αποτελούνταν αποκλειστικά από σύμφωνα, σε μια πρώιμη μορφή του τετράγωνου χαρακτήρα, που έμοιαζε με εκείνη των πρώτων επιγραφών με αυτόν τον χαρακτήρα. Τα γράμματα μπορεί να ήταν πολύ μικρότερα απ' ό,τι έχουμε συνηθίσει, διότι ο Ιερόνυμος παραπονιέται ότι ήταν δύσκολα για τα καταλάβει. Τα διάφορα βιβλία ήταν γραμμένα σε ξεχωριστούς κυλίνδρους. Με τον όρο "βιβλία" στην Παλαιά Διαθήκη πρέπει να εννοούμε τους κυλίνδρους ή τους τόμους, όπως στο Ησ. 34, 4 "οι ουρανοί θα τυλιχτούν σαν ένας πάπυρος", רפד. Η λέξη פגלל δεν χρησιμοποιείται πριν από την εποχή του Ιερεμία και τότε μόνο σε λίγα χωρία. Στον Ιησού παραδόθηκε ο κύλινδρος των προφητειών του Ησαΐα, Λουκάς 4, 1 7. Οι περισσότεροι από αυτούς τους τόμους ήταν ιδιοκτησία των συναγωγών· οι ιδιώτες σπάνια κατείχαν έναν, αλλά αποκτούσαν τις γνώσεις τους για το περιεχόμενό τους στα σχολεία και ακούγοντάς τους να διαβάζονται στις συναγωγές, όπου ο Νόμος διαβαζόταν τακτικά μία φορά στα τρία χρόνια και συνοδευόταν από αποσπάσματα από τους προφήτες. Το κείμενο συνεχιζόταν συνεχώς χωρίς διαίρεση σε κεφάλαια ή, πιθανώς, σε στίχους· αλλά οι λέξεις χωρίζονταν από ένα διάκενο καθώς και από τη χρήση τελικών γραμμάτων. Τα τέσσερα φωνηεντικά γράμματα χρησιμοποιούνταν πιο φειδωλά στα προηγούμενα, τακτικά στα μεταγενέστερα βιβλία, αλλά δεν υπήρχαν άλλα φωνηεντικά σύμβολα. Το κείμενο αποτελούνταν εξ ολοκλήρου από τα είκοσι δύο σύμφωνα, εκτός από μερικές λέξεις που σημειώνονταν από τους γραφείς με μία ή περισσότερες τελείες που τοποθετούνταν πάνω τους.

2. *Διαχωρισμός λέξεων.* Στην επιγραφή της Μωαβιτικής Πέτρας και του Σιλώαμ οι λέξεις χωρίζονται με τη βοήθεια μιας κουκίδας. Το σημείο αυτό συναντάται επίσης στη Σαμαρειτική Πεντάτευχο· έτσι ώστε να χρησιμοποιείται ακόμη από τους Εβραίους το έτος 433 ή πιθανώς αργότερα, δηλαδή σε όποια ημερομηνία και αν αποκτήθηκε από τους Εβραίους η Σαμαρειτική Πεντάτευχος.

Στα νομίσματα τόσο των Σαμαρειτών όσο και των Εβραίων, στις πολύτιμες λίθους και στις φοινικικές επιγραφές γενικά, δεν συναντάται, ούτε στις Αραμαϊκές επιγραφές. Σε αυτές τις τελευταίες, με εξαίρεση την Παλμυραϊκή, οι λέξεις χωρίζονται από ένα διάστημα. Είναι φυσικό να υποθέσουμε ότι όταν τα αυτόγραφα της Παλαιάς Διαθήκης γράφονταν με τον παλιό εβραϊκό χαρακτήρα είχαν αυτό το σημείο, αλλά όταν άρχισαν να γράφονται με τον τετράγωνο χαρακτήρα η χρήση του σημείου εγκαταλείφθηκε. Ως εκ τούτου, συμβαίνει συχνά να συνδυάζονται γράμματα για να σχηματίσουν μία λέξη αντί για δύο, και το αντίστροφο. Υπάρχουν δεκαπέντε σημεία που

αναφέρονται από την παράδοση, όπου δύο λέξεις γράφονται ως μία. Είναι Γεν. 30, 11 בגב για גב נב· Εξ. 4, 2· Δευτ. 33, 2 (το κείμενο είναι κατεστραμμένο)· Ησ. 3, 15 ככלמ για ככל המ· Ιερ. Το 6, 29 πρέπει να διαβαστεί דה שכל "καταναλώνεται από φωτιά"· 18, 3· Ιεζ. 8, 6· Ψαλμ. 10, 10 דאכלת "αδύναμοι άνθρωποι", για דאכלת, "πλήθος θλιμμένων": Ψαλμ. 55, 16 (15) το κείμενο σημαίνει 'ας είναι οι ερημώσεις πάνω τους': 123, 4· Νεεμ. 2, 13· Α' Χρ. 9, 4: 27, 12· Ιώβ 38, 1 και 40, 6, όπου το γμ γράφεται ολογράφως, όπως θα γινόταν πάντα στην αρχή όπως το αραβικό άρθρο, παρόλο που το γ εξομοιώνεται με το επόμενο σύμφωνο, πρβλ. το λατινικό inl.=ill. Άλλα παραδείγματα είναι: Ιερ. 44, 18 דא גמ· Ιωήλ 1, 12· 1 Χρ. 5, 18 גב גמ και συχνά. Μια λέξη γράφεται ως δύο στο Ιουδ. 16, 25· 1 Σ. 9, 1· 24, 9· Ησ. 9, 6· 44, 24· 2 Χρ. 34, 6· Λαμ. 1, 6· 4, 3.

Άλλα χωρία στα οποία η παράδοση και το κείμενο διαφέρουν, είναι: Β Σαμ. 5, 2 נאצומה פתחה για το נאצומה פתחה· Ιεζ. 42, 9· Ιώβ 38, 12· Έσδρας 4, 12.

Οι LXX, βασισμένοι σε ένα αραμαϊκό κείμενο στο οποίο δεν χρησιμοποιείται το σημείο διαχωρισμού, συχνά ομαδοποιεί τα γράμματα διαφορετικά από το εβραϊκό. Παραδείγματα είναι τα εξής:

Ωσ. 11, 2 Εβραϊκά דהגמבם απ' ενώπιόν τους.

Ελληνικά δε ηνμ Από ενώπιόν μου. Αυτοί...

Α Χρ. 17, 10 Εβραϊκά דל תני Και σου είπα,

Ελληνικά ελτναι Και θα σε κάνω μεγάλο.

Ψαλ. 106, 7 Εβραϊκά ד' לז Από τη θάλασσα,

Ελληνικά ד' לז ανεβαίνοντας.

Ψαλ. 73, 4 Εβραϊκά דהמל Στο θάνατό τους,

Εικασία המל דה Σε αυτούς. Τέλεια...

3. Άλλες διακοπές στο κείμενο. Επίσης, δεν υπήρχε καμία ένδειξη για να επισημανθεί το τέλος ενός στίχου, εκτός από το ίδιο διάστημα που χρησιμοποιείται για το τέλος μιας λέξης. Διότι συχνά η διαίρεση των στίχων είναι λανθασμένη ή οι LXX διαιρούν διαφορετικά από την εβραϊκή, όπως ακριβώς και στην περίπτωση των λέξεων. Έτσι στο

Γεν. 49, 19, 20, αντί: "νικήστε στο τέλος". Από τον Ασήρ..." πρέπει να διαβάσουμε, "να πατήσουν στη φτέρνα τους". Όσο για τον Ασήρ...", κάνοντας το πρώτο γράμμα του εδ. 20 το τελευταίο του εδ. 19.

Ψαλ. 42, 6, 7: "Το πρόσωπό του". Ο Θεός μου", πρέπει να είναι: "το πρόσωπό μου και ο Θεός μου", όπως στους στίχους 12 και 43, 5. Και έτσι μερικά κείμενα διαβάζονται.

Ιερ. 9, 5, 6: αντί, "Η κατοικία σου είναι στο μέσον της απάτης", המרמ ברתב ברתב, Οι LXX ενώνουν τα δύο πρώτα γράμματα με το προηγούμενο εδάφιο, "(κουράζονται) να μετανοήσουν. Καταπίεση επί καταπίεσης, δόλος (επί δόλου)", המרמ במרמ ברתב ת: בש ואלו.

Ψαλ. 90, 2, 3: "Εσύ είσαι ο Θεός. Εσύ στρέφεις (τον άνθρωπο στην καταστροφή)". Οι LXX διαβάζουν: "Εσύ είσαι. Μη γυρίσεις...!", γεγονός που εξηγεί το jussive (προστακτική) בשה και το ίδιο, επίσης, στους στίχους 11, 12.

Αν η λέξη ή οι στίχοι είχαν διαιρεθεί με ένα σημείο, οι αποκλίσεις με τους LXX και οι προφανείς λανθασμένες διαιρέσεις θα έπρεπε να είναι λιγότερες: αν δεν υπήρχε καθόλου ένδειξη, θα έπρεπε να είναι συχνότερες. Το συμπέρασμα είναι ότι οι λέξεις και οι στίχοι χωρίζονταν απλώς με ένα διάστημα.

Επιπλέον, στο κείμενο του πρώτου αιώνα δεν υπήρχε καμία διαίρεση σε κεφάλαια ή ακόμη και σε βιβλία. Οι ίδιοι οι Ψαλμοί δεν διαχωρίστηκαν αρχικά, με αποτέλεσμα ο αριθμός τους να είναι πλέον αμφίβολος. Η εξουσιοδοτημένη αγγλική έκδοση ακολουθεί την εβραϊκή. Αλλά η ελληνική κάνει έναν Ψαλμό τον 9 και τον 10 και τον 114 και τον 115, ενώ ταυτόχρονα χωρίζει τον 116 και τον 147 τον καθένα σε δύο. Η Συριακή ακολουθεί τους LXX όσον αφορά τα 114 και 147, διατηρώντας έτσι ακόμα το σύνολο των 150. Ορισμένα χειρόγραφα ενώνουν τους Ψαλμούς 42 και 43. Ο Ψαλμός 1 δεν φαίνεται να έχει καταμετρηθεί, διότι στις Πράξεις 13, 33 ο Κώδικας Bezae αποκαλεί τον δεύτερο Ψαλμό πρώτο.

4. *Οι τελικές μορφές των γραμμάτων.* Συνδεδεμένη με την ένδειξη της διαίρεσης των λέξεων είναι η χρήση ειδικών τελικών μορφών των γραμμάτων. Στην παλαιά εβραϊκή γλώσσα της επιγραφής του Σιλωάμ δεν υπάρχουν ειδικοί τελικοί τύποι. Αυτές είναι ένα αναγκαίο αποτέλεσμα που προκύπτει από τη χρήση συνδέσμων μεταξύ των γραμμάτων που τροποποιούν τις μορφές των γραμμάτων που ενώνουν. Οι λιγκατούρες αρχίζουν να κάνουν την εμφάνισή τους στα αιγυπτιακά αραμαϊκά και στα παλμυρηνικά. Έτσι, σε ορισμένους από τους αιγυπτιακούς παπύρους του δεύτερου αιώνα π.Χ. υπάρχει διάκριση μεταξύ των αρχικών και των μεσαίων και τελικών μορφών των kaph, lamed και nun. Το τελικό mem συναντάται επίσης στις πρώτες τετράγωνες εβραϊκές επιγραφές, δηλαδή στον πρώτο αιώνα. Τα τελικά mem και pe δεν απαντώνται σε καμία επιγραφή μέχρι το τέλος του τρίτου αιώνα. Είναι όμως γνωστό από άλλες πηγές ότι από τον πρώτο αιώνα πέντε ειδικές τελικές μορφές είχαν γίνει αποδεκτές και οι υπόλοιπες είχαν απορριφθεί. Αυτές ήταν, με αλφαβητική σειρά, οι εξής: ך ם ן ף ף. Σε όλα, εκτός από το ך, η τελική μορφή επιτυγχάνεται με την εκ νέου στροφή προς τα κάτω των ουρών, οι οποίες στα φοινικικά ήταν αρχικά κατακόρυφες, αλλά στις μεταγενέστερες αραμαϊκές γραφές είχαν αρχίσει να καμπυλώνονται προς τα αριστερά, έτσι ώστε η μορφή των τελικών γραμμάτων να αποτελεί επιστροφή στον πιο αρχαϊκό τύπο. Στην περίπτωση του ך η ίδια διαδικασία μπορεί να μην υιοθετήθηκε από φόβο σύγχυσης με το τελικό ף. Φαίνεται ότι δεν υπήρχε η διάθεση να τελειώσει μια λέξη με μια γραφή που τραβήχτηκε για να συναντήσει την επόμενη λέξη. Τα τελικά γράμματα το αποφεύγουν αυτό.

5. *Προέλευση των τελικών γραμμάτων.* Πριν από το τέλος του δεύτερου αιώνα μόνο ένας από τους Εβραίους σοφούς επιχειρεί να εξηγήσει τη γένεση των τελικών συμφώνων, ο Μαθθία μπεν Χαράς (μαθητής του Ρ. Ελεάζαρ που πέθανε το έτος 117 μ.Χ.). Είπε ότι ο Μωσής τα έλαβε στο όρος Σινά· έτσι, από τα μέσα του δεύτερου αιώνα τα τελικά γράμματα θεωρήθηκαν ως αυθεντία. Τον τρίτο αιώνα πιστώθηκαν στους προφήτες. Οι ίδιες οι επιστολές αναφέρονται συχνά στο Ταλμούδ και από τον Ιερώνυμο. Το Σαμαρειτικό Χρονικό του ενδέκατου αιώνα αναφέρει ότι ο Έσδρας όχι μόνο άλλαξε τη γραφή αλλά και πρόσθεσε πέντε νέα γράμματα, δηλαδή επινόησε τις τελικές μορφές.

Αλλά τα τελικά σύμφωνα δεν είναι τόσο παλιά όσο η μετάφραση των LXX — τουλάχιστον ως μέρη της. Συχνά, όπου η μετάφραση αυτή χωρίζει τις λέξεις ή τους στίχους διαφορετικά από την εβραϊκή, τίθεται ζήτημα ως προς τη θέση ενός από τα γράμματα με τελικές μορφές, ενώ αν υπήρχαν τέτοιες μορφές δεν θα μπορούσε να υπάρχει αμφιβολία για το σε ποια λέξη ανήκαν τα γράμματα. Ένα καλό παράδειγμα είναι το Ιερ. 23, 33. Τα εβραϊκά έχουν כשׁ מׁ נכׁ, "τι βάρος," το οποίο δεν βγάζει νόημα. Τα ελληνικά διαβάζονται σωστά כשׁמׁ נכׁ, 'Εσείς είστε το βάρος'. Άλλα παραδείγματα είναι τα ακόλουθα, με την ανάγνωση του εβραϊκού κειμένου να δίνεται πρώτη—

Α Σαμ. 1, 1 ךׁוֹצֵר־בֶּן־גִּיּוֹס גִּיּוֹס του Ζουφ· Ο΄ Στο Ναζιφ.

Α Σαμ. 20, 40 ךִׁבִּי הֲלֵךְ Πήγαινε, φέρε· Ο΄ Έλα τώρα, έλα כִּבִּי הֲלֵךְ.

Ψαλ. 44, 5 ךׁוֹצֵר הִלֵּלָהּ Θεέ μου, πρόσταξε· Ο΄ Θεέ μου διατάζει הִלֵּלָהּ.

Νεεμ. 1, 12 ךִׁמִּשׁ ךִׁם Εάν είστε σε ειρήνη· Ο΄ Κυβερνώντας ύδατα ךִׁמִּשׁ ךִׁם

Ωσ. 6, 5 ךִׁוֵּר ךִׁטְפִּשׁ ךִׁם Οι κρίσεις σου είναι ελαφριές· Ο΄ Οι κρίσεις μου είναι σαν το φως ךִׁטְפִּשׁ ךִׁוֵּר.

Ψαλ. 16, 3 (המה) ךִׁרֵאב Στη γη: Ο΄ Στη γη του ךִׁרֵאב.

Ζαχ. 11, 11 ךִׁצֵּה ךִׁנִּי ךִׁעו ךִׁן ךִׁעו ךִׁי Έτσι οι φτωχοί του ποιμνίου θα μάθουν: LXX Και οι Χαναναίοι θα γνωρίσουν το κοπάδι ךִׁצֵּה ךִׁנִּי ךִׁעו ךִׁן.

Η αναφορά της εισαγωγής των τελευταίων επιστολών στον Μωσή ή στον Έσδρα ακολούθησε φυσικά από την αναφορά του τετραγωνικού χαρακτήρα στον έναν ή στον άλλον από αυτούς. Η αναφορά στους προφήτες έχει επίσης αιτιολογηθεί ως εξής. Οι Εβραίοι δάσκαλοι συνήθιζαν να σχηματίζουν μνημονικές λέξεις που αποτελούνταν από ειδικά σύνολα γραμμάτων τα οποία ήθελαν να θυμούνται οι μαθητές τους και συνδύασαν τα τελευταία γράμματα στις δύο λέξεις ךִׁפִּשׁ ךִׁמִּשׁ, δηλαδή ךִׁפִּוֹצֵר "από τους προφήτες σου". Οι προφήτες ονομάζονται παρατηρητές στο Ησ. 52, 8· Αβα. 2, 1 και αλλού. Αυτή η μνημονική λέξη ερμηνεύτηκε τον τρίτο αιώνα ως ένδειξη της προέλευσης των τελευταίων γραμμάτων· και εξηγεί τη σειρά με την οποία αναφέρονται, η οποία

δεν είναι η αλφαβητική σειρά. Αλλά και οι σοφοί του δεύτερου αιώνα αποκαλούνταν ׀ׁׂ׃ από εκείνους του τρίτου.

6. *Ταλμουδικές αναφορές σε τελικές επιστολές.* Η δήλωση στην Έξ. 32, 15, ότι οι πίνακες του νόμου ήταν γραμμένοι και στις δύο πλευρές, ερμηνεύτηκε ότι τα γράμματα κόπηκαν μέσα από την πέτρα από τη μία πλευρά στην άλλη. Επ' αυτού ο R. Hasda, † 309, είπε ότι αν τα γράμματα ήταν ο ασσυριακός ή τετράγωνος χαρακτήρας τελικό ׀ θα μπορούσε να σταθεί μόνο από θαύμα, αφού δεν είχε τίποτα να το στηρίζει. Η ίδια παρατήρηση είχε γίνει και προηγουμένως από τον R. Levy του τρίτου αιώνα σχετικά με το γράμμα ׀ καθώς και το παλιό εβραϊκό ׃ που ήταν ένας πλήρης κύκλος ή τρίγωνο — αν οι πίνακες ήταν γραμμένοι με την τελευταία γραφή.

7. *Συμπέρασμα.* Φαίνεται λοιπόν ότι μετά την υιοθέτηση του τετραγωνικού χαρακτήρα δεν υπήρχαν στο κείμενο των βιβλίων άλλες διαιρέσεις εκτός από τα κενά που αφήνονταν μεταξύ των λέξεων, και ότι πριν από τον πρώτο αιώνα μ.Χ. υπήρχαν συχνά διάφορες αναγνώσεις στα χειρόγραφα όσον αφορά τη διαίρεση των λέξεων, αλλά ότι από εκείνη την ημερομηνία και μετά η διαίρεση των λέξεων του ληφθέντος κειμένου διατηρούνταν ακόμη και εκεί όπου αναγνωριζόταν ότι ήταν λανθασμένη, αφού πάντοτε γράφονταν και αντιγράφονταν, ακόμη και αν δεν διαβάζονταν.

Όσον αφορά το κίνητρο που οδήγησε στη χρήση των τελικών μορφών, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι επινοήθηκαν για να παρέχουν κρυπτογράφιση για τους υψηλότερους αριθμούς, γ για το 500 και ούτω καθεξής· ή ότι είχαν σκοπό να υποδηλώνουν το τέλος των λέξεων, οπότε θα υπήρχαν περισσότερες από πέντε. Το γεγονός φαίνεται ξεκάθαρα ότι προέκυψαν φυσικά και αυθόρμητα από τη χρήση των συνδέσμων και διατηρήθηκαν μετά την απόρριψη των συνδέσμων. Στην αρχή οι τελικοί τύποι εμφανίζονταν άλλοτε μεσότοιχα και οι μεσότοιχοι τύποι άλλοτε τελικοί, ενώ ο τελικός τύπος βρισκόταν κανονικά στο τέλος του συνδέσμου και όχι στο τέλος της λέξης. Παραδείγματα αυτού είναι τα εξής: Ησ. 9, 6 ׀ׁׂ׃ με τελικό ׀· Νεε. 2, 13 ׀ׁׂ׃ με ενδιάμεσο ׀· ׀ׁׂ׃ γράφεται έτσι στο Ιώβ 38, 1· 40, 6· ׀ׁׂ׃ Α Χρ. 27, 12 (βλ. παραπάνω σελ. 31). Αναμφίβολα θα υπήρχαν τρεις μορφές γραμμάτων, αρχική, μεσαία και τελική, όπως στα αραβικά και τα συριακά, αν η εβραϊκή γραφή δεν είχε αποκρυσταλλωθεί τόσο νωρίς.

8. *Τα φωνηεντικά γράμματα.* Το σύμφωνο που χρησιμοποιήθηκε για να αναπαραστήσει έναν φωνηεντικό ήχο ονομάστηκε ׀ׁׂ׃ ׀ׁׂ׃ ή ׀ׁׂ׃ ׀ׁׂ׃, δηλαδή mater lectionis. Τα τέσσερα σύμφωνα που χρησιμοποιούνται με αυτόν τον τρόπο είναι ׀ׁׂ׃ και φαίνεται να χρησιμοποιούνται από την εποχή που άρχισε η γραφή. Στη Μωαβιτική πέτρα το ׀ του 1ου προσώπου ενικού παρακειμένου του ρήματος και το ׀ του 3ου πληθ. και το ׀ του συνεξευγμένης κατάστασης. πληθ. γράφονται όλα με το scriptio plena, και τα ׀ και ׀ χρησιμοποιούνται επίσης ελεύθερα στη μέση μιας λέξης. Στην επιγραφή του Σιλώμ χρησιμοποιούνται και τα τέσσερα φωνήεντα, αλλά η γραφή είναι ακόμη πιο ελαττωματική από εκείνη των χειρογράφων. Είναι πιθανόν οι επιγραφές να γράφονταν πιο ελαττωματικά για να εξοικονομηθούν έξοδα, ενώ στη γραφή σε δέρμα τα φωνήεντα μπορεί να χρησιμοποιούνταν πλήρως από την αρχή όπως στα αραβικά. Ως εκ τούτου, ίσως το κείμενο του σαμαρειτικού να είναι ακόμη πιο πλήρως εξοπλισμένο από την άποψη αυτή σε σχέση με το εβραϊκό.

Στο κείμενο, ωστόσο, όπως υπήρχε στην Αίγυπτο στα τέλη του τρίτου και στις αρχές του δεύτερου αιώνα π.Χ., τα φωνήεντα δεν ήταν τόσο άφθονα όσο στο σημερινό κείμενο, διότι τα αντίγραφα που χρησιμοποίησαν οι Έλληνες μεταφραστές τα παραλείπουν σε πολλά σημεία όπου τώρα βρίσκονται. Έτσι, στο Αμώς 9, 12 μεταφράζουν το ׀ׁׂ׃ με τῶν ἀνθρώπων, και στο Ιεζεκ. 32, 29 διαβάζουν για την ίδια λέξη ׀ׁׂ׃, Συρία· στο Ωσ. 12, 12 για ׀ׁׂ׃, βόδια, διαβάζουν ׀ׁׂ׃, άρχοντες· κάτι που δεν θα μπορούσαν να κάνουν αν το ׀ είχε γραφτεί· και έτσι συχνά.

Στα εβραϊκά νομίσματα του δεύτερου αιώνα π.Χ. και του δεύτερου αιώνα μ.Χ. συναντώνται και τα τέσσερα φωνηεντικά γράμματα, έτσι, ׀ׁׂ׃, ׀ׁׂ׃, ׀ׁׂ׃, ׀ׁׂ׃.

Στο ίδιο το παραληφθέν κείμενο μπορεί να εντοπιστεί κάποια μικρή πρόοδος κατά τη σύγκριση των παλαιότερων και των μεταγενέστερων τμημάτων από αυτή την άποψη. Έτσι, το ׀ׁׂ׃, ׀ׁׂ׃, ׀ׁׂ׃ γράφεται ως επί το πλείστον ελαττωματικά στα παλαιότερα βιβλία, πλήρως στα μεταγενέστερα. Το ׀ׁׂ׃ γράφεται πάντα έτσι στα Χρονικά, στον Έσδρα και στον Νεεμία, Πρβλ. επίσης ׀ׁׂ׃ στο Ιησ.

21, 32, πιο ελαττωματικό από ό,τι στην πέτρα του Μωαβίτη, η οποία έχει יִתְּרָה: αλλού είναι יִתְּרָה στο ληφθέν κείμενο, Α Χρ. 6, 61 (76).

9. Ανώμαλες μορφές. Μέχρι τον πρώτο ή τον δεύτερο αιώνα τα φωνηεντικά γράμματα θεωρούνταν απαραβίαστα και έτσι παρέμεναν όρθια στο κείμενο όπου και αν βρίσκονταν, ακόμη και όταν θεωρούνταν λανθασμένα· βλ. 4, 6· Μιχ. 3, 2· Ωσ. 8, 12· και 9, 16 και συχνά, εκτός από την Τωρά, στην οποία το Δευτ. 32, 13 φαίνεται να είναι η μόνη περίπτωση. Αλλά γενικά το φωνηεντικό γράμμα αντιπροσωπεύει μια άλλη πιθανή προφορά της λέξης.

Η Πεντάτευχος είναι επίσης ιδιάζουσα στο ότι σε αυτήν το 3ο πρόσωπο ενικού θηλυκού, αντωνυμίας כִּי εμφανίζεται μόνο έντεκα φορές, το כִּיγ γράφεται αντί αυτού στις άλλες 195 θέσεις, πρβλ. Γεν. 2, 12 και 14, 2, Έξω από το νόμο το כִּיγ είναι αρσενικό, αν και η παράδοση το κάνει θηλυκό στο Ησ. 30, 33 χωρίς λόγο· στο Α Βασ. 17, 15 και στο Ιώβ 31, 11 το כִּיγ και το כִּיγ ανταλλάσσουν τους φωνηεντικούς τους ήχους.

Το φαινόμενο αυτό δεν έχει ποτέ εξηγηθεί ικανοποιητικά. Αρχικά τόσο το כִּיγ όσο και το כִּיγ γράφονταν απλά כִּי όπως στην πέτρα του Μωαβίτη. Προτείνεται ότι το כִּיγ μπορεί να είχε κοινό γένος, κάτι που είναι απίθανο, καθώς όλες οι σημειτικές γλώσσες έχουν τις δύο μορφές. Είναι πιο πιθανό ότι το כִּיγ=כִּיγ είναι μια επιβίωση από εκείνη τη φάση του τετράγωνου χαρακτήρα στην οποία τα γράμματα י και ם είναι πανομοιότυπα, και ότι το φαινομενικό י είναι στην πραγματικότητα ένα παλιό ם, και αντίστροφα. Στο Ψαλμ. 73, 16 και στο Εκκλη. 5, 8 το כִּיγ φαίνεται να αντιπροσωπεύει το כִּיγ, αν και μπορεί να εξηγηθεί διαφορετικά και στα δύο χωρία. Η σπανιότητα του כִּיγ στον Νόμο θα μπορούσε να εξηγηθεί από την προηγούμενη αναγωγή του σε παραδεκτό κείμενο. Το כִּיγ=כִּיγ λέγεται ότι βρίσκεται επίσης σε βαβυλωνιακούς κώδικες των προφητών και αλλού.

Το παραλαμβανόμενο κείμενο έχει παραμείνει πιο ελαττωματικά γραμμένο ακόμη και από τη Μωαβιτική Πέτρα σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως όταν το 1ο προσ. ενικ. παρακ. του ρήματος γράφεται χωρίς το ם, όπως στο Ψαλμ. 140, 13· Α Βασ. 8, 48· και Β Βασ. 18, 20 σύμφωνα με τον Ησ. 36, 5· έτσι και το ן του θηλ., ειδικά στη λέξη ןַרְבַּי.

Έτσι, όσον αφορά τα φωνηεντικά γράμματα, όπως και τη διαίρεση των λέξεων, το κείμενο στερεοτυπώθηκε ακριβώς όπως βρέθηκε ή διαμορφώθηκε τον πρώτο αιώνα, ακόμη και όταν δεν ήταν σύμφωνο με τους κανόνες της επικρατούσας ορθογραφίας της εποχής.

10. Οι διάστικτες λέξεις. Όταν ένας γραφέας κατά τη συγγραφή ή την αντιγραφή ενός βιβλίου είχε γράψει ή αντιγράψει λανθασμένα ένα ή περισσότερα γράμματα ή λέξεις, αντί να περάσει την πένα του μέσα από το σφάλμα και να χαλάσει έτσι την εμφάνιση του χειρογράφου του, τοποθετούσε συνήθως μια κουκκίδα ή κουκκίδες πάνω σε αυτό για να υποδείξει ότι έπρεπε να παραλειφθεί κατά την ανάγνωση. Οι αντιγραφείς των εβραϊκών χειρογράφων στην αρχή της χριστιανικής εποχής φαίνεται ότι ακολουθούσαν παρόμοια πρακτική, διότι βρίσκουμε αρκετές λέξεις με τελείες στο παραληφθέν κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης. Τα σημεία αυτά επιδέχονται, ωστόσο, μια άλλη εξήγηση, σύμφωνα με την οποία προέκυψαν κατά τη διάρκεια της σύγκρισης των χειρογράφων και υποδηλώνουν λέξεις ή γράμματα που βρέθηκαν σε ορισμένα αντίγραφα και όχι σε άλλα, και έτσι αντιμετωπίστηκαν με καχυποψία και σημειώθηκαν ως αμφίβολα· ή μπορεί ακόμη να σημαίνουν ότι τα γράμματα που σημειώνονται με αυτόν τον τρόπο πρέπει να διατηρηθούν. Αν είναι έτσι, αντιπροσωπεύουν τις πρώτες απόπειρες βιβλικής κριτικής.

Συνολικά υπάρχουν δεκαπέντε χωρία στην Παλαιά Διαθήκη, δέκα στον Νόμο, ένα στους Ψαλμούς και τέσσερα στους προφήτες. Σε έντυπα κείμενα και χειρόγραφα η λέξη יִתְּרָה τοποθετείται στο περιθώριο κατά το οποίο εμφανίζεται ένα από αυτά. יִתְּרָה σημαίνει στα μεταγενέστερα εβραϊκά να τοποθετώ σημεία σε μια λέξη, και יִתְּרָה, αν προφερόταν יִתְּרָה, θα σήμαινε "στίξη"· αλλιώς είναι η παθητική μετοχή, "στιγματισμένη". Ή θα μπορούσε να είναι το επίθετο נֶאֱרָה που χρησιμοποιείται στη Γέν. 30, 32 για τα πρόβατα και τις αίγες με την έννοια "στίγματα".

11. Η αρχαιότητά τους. Όσον αφορά την αρχαιότητα αυτών των puncta extraordinaria, εκείνα που εμφανίζονται στους προφήτες δεν μας είναι γνωστά παρά μόνο από το ίδιο το κείμενο και τις περιθωριακές σημειώσεις που βρίσκονται σε χειρόγραφα. Τα άλλα αναφέρονται όλα στο Ταλμούδ ή

στα Μιντρασίμ, μόνο ένα, ωστόσο, αυτό στο Αριθμ. 9, 10, βρίσκεται στη Μισνά, δηλαδή πριν από το τέλος του δεύτερου αιώνα. Αλλά η εξήγηση του σημείου που δίνεται εκεί φαίνεται μόνο να δείχνει, ότι μέχρι τότε ήταν κάτι τόσο αρχαίο που το νόημά του είχε χαθεί απελπιστικά. Οι διακεκομμένες λέξεις απαντώνται στους καταλόγους της συναγωγής, καθώς είναι, με μία εξαίρεση, τα μόνα σημεία που επιτρέπονται εκεί εκτός από τα σύμφωνα και τα φωνήεντα. Ως εκ τούτου, είναι παλαιότερες από τον R. Aqiba, † 135, ακόμη και πριν από την εποχή του οποίου κάθε σημείο του κειμένου ήταν ιερό και η προσθήκη τελειών δεν θα επιτρεπόταν. Ο σχολιασμός του δεύτερου αιώνα που ονομάζεται Sifre μπορεί να προσφέρει μόνο παραδοσιακές εξηγήσεις γι' αυτές. Το κατώτερο όριο, επομένως, για την προέλευσή τους είναι το τέλος του πρώτου αιώνα μ.Χ. Δεν μπορεί να ήταν μεταγενέστερο από αυτό, και είναι κατά πάσα πιθανότητα αρκετά προγενέστερο. Το Midrash Rabba σχολιάζοντας το Αρ. 3, 39 τα αναφέρει στον Έσδρα. Λέει: "Τι σημαίνουν τα σημεία; Ο Έσδρας σκέφτηκε ότι αν ερχόταν ο προφήτης Ηλίας και ρωτούσε: Γιατί έγραψες αυτό; Εγώ θα του απαντήσω: Έβαλα τελείες πάνω του. Αν εκείνος πει: "Σωστά έγραψες, θα αφαιρέσω τα σημεία". Τα σημεία, ωστόσο, δεν είναι τόσο παλιά όσο η εποχή του Έσδρα. Ένα ανώτερο όριο βρίσκεται στη μετάφραση των LXX, η οποία δεν γνωρίζει τίποτα γι' αυτά και στην οποία δεν χρειάζονται οι διορθώσεις που προφανώς υποδεικνύονται ως επιθυμητές.

Συνολικά, η πιο πιθανή χρονολογία για την προέλευση αυτών των σημείων φαίνεται να είναι ο πρώτος αιώνας μ.Χ. ή το δεύτερο μέρος του πρώτου αιώνα π.Χ.

Η παλαιότερη αρχή που αναφέρεται σε οποιαδήποτε από τις κουκκίδες είναι το Sifre σε μια σημείωση για τα Αριθμ. 9, 10, σύμφωνα με την οποία υποδηλώνουν ότι το γράμμα ή τα γράμματα που επισημαίνονται με αυτόν τον τρόπο πρέπει να διαγραφούν ή να μετατοπιστούν. Όμως ο Blau πιστεύει ότι ο περιορισμός της ισχύος των σημείων σε ένα μόνο γράμμα οφείλεται στην τάση του αισθήματος κατά τον δεύτερο αιώνα, κατά τον οποίο θεωρούνταν ότι ο κόσμος μπορούσε να καταστραφεί με την εισαγωγή ή την παράλειψη ενός γράμματος στην Τωρά (Ταλμούδ Tractate Erubim 13 a κ. εξ.), και ότι η αναφορά τους αρχικά επεκτεινόταν σε λέξεις ή ακόμη και σε στίχους.

Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν διακεκομμένες λέξεις στα Αγιόγραφα εκτός από τη μία στους Ψαλμούς και μόνο τέσσερις στους Προφήτες, υποδεικνύει τη μεγαλύτερη προσοχή με την οποία το κείμενο του Νόμου συγκρινόταν και αναθεωρούνταν.

12. Κατάλογος χωρίων. α. Γεν. 16, 5. "Ο Κύριος κρίνει μεταξύ εμού και σου". יְיָ בֵּינִי וּבֵין אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי. Αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι το יְיָ θα πρέπει να παραλειφθεί εντελώς. Το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται δεν εκφράζεται σε αυτό το κεφάλαιο, το οποίο ανήκει στο J, εκτός από το στίχο 13, όπου υπάρχει αλλαγή θέματος. Ή ίσως σημαίνει, "διαβάστε יְיָ בֵּינִי", ενικός αριθμός όπως στο εδ. 10. Αλλά σύμφωνα με μια άλλη παράδοση οι τελείες θα έπρεπε να είναι στο επόμενο הַיָּהּ, ώστε το χωρίο να έχει τη μορφή: Και του είπαν: "Σάρα, η γυναίκα σου", — και εκείνος είπε: "Ίδού, στη σκηνή" (διακοπή). Όμως η απουσία τελείας πάνω από το הַ στα τυπωμένα κείμενά μας οφείλεται πιθανώς στο ότι υπάρχουν και άλλες τελείες εκεί, έτσι ώστε η παρουσία μόνο τριών τελειών θα ήταν πράγματι πολύ αργά και δεν θα μετρούσε τίποτα. Πρβλ. αρ. 11. Το χειρόγραφο που αναφέρεται στο σημείο 1 έχει επίσης μια κουκκίδα στο הַ.

β. 18, 9. "Και (οι άγγελοι) είπαν σ' αυτόν (τον Αβραάμ)" וְאֵלֵי אַבְרָהָם. Αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι το וְאֵלֵי θα πρέπει να παραλειφθεί εντελώς. Το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται δεν εκφράζεται σε αυτό το κεφάλαιο, το οποίο ανήκει στο J, εκτός από το στίχο 13, όπου υπάρχει αλλαγή θέματος. Ή ίσως σημαίνει, "διαβάστε וְאֵלֵי", ενικός αριθμός όπως στο εδ. 10. Αλλά σύμφωνα με μια άλλη παράδοση οι τελείες θα έπρεπε να είναι στο επόμενο הַיָּהּ, ώστε το χωρίο να έχει τη μορφή: Και του είπαν: "Σάρα, η γυναίκα σου", — και εκείνος είπε: "Ίδού, στη σκηνή" (διακοπή). Όμως η απουσία τελείας πάνω από το הַ στα τυπωμένα κείμενά μας οφείλεται πιθανώς στο ότι υπάρχουν και άλλες τελείες εκεί, έτσι ώστε η παρουσία μόνο τριών τελειών θα ήταν πράγματι πολύ αργά και δεν θα μετρούσε τίποτα. Πρβλ. αρ. 11. Το χειρόγραφο που αναφέρεται στο σημείο 1 έχει επίσης μια κουκκίδα στο הַ.

γ. 19, 33. "Δεν αντιλήφθηκε ούτε πότε ξάπλωσε ούτε πότε σηκώθηκε". Το הַיָּהּ θα μπορούσε να σημαίνει ότι η λέξη θα έπρεπε να γραφτεί όπως στο εδ. 35, הַיָּהּ. Εκτός όμως από τον κώδικα του 1294 που αναφέρθηκε παραπάνω, τόσο ο Ράσι, 1040-1105, όσο και ο Λευί μπεν Γκερσών, γενικά γνωστός ως Ραλμπάγκ, ο οποίος πέθανε το 1307, μαρτυρούν ότι υπάρχει ένα σημείο σε κάθε γράμμα. Το Sifre δεν αναφέρει ότι υπάρχει μόνο ένα σημείο, ούτε αν είναι η λέξη στο εδ. 33 ή εκείνη στο εδ. 35 που είναι διακεκομμένη. Αυτό που λέει είναι, וְיָדֵי בְרַחֲמֵי אֱלֹהֵינוּ וְיָדֵי אֱלֹהֵינוּ, δηλαδή,

το הַמִּקְרָב πρέπει να παραλείπεται και στα δύο εδάφια. Και τα δύο μπορεί να είχαν αρχικά τελείες και η σημείωση בַּמִּקְרָב לֵעֹד , "τελείες στις δύο הַמִּקְרָב " να διαβάζεται ως, "τελείες στη δεύτερη הַמִּקְרָב ".

δ. 33, 4. 'Και ο Ησαΰ έτρεξε να τον συναντήσει και τον αγκάλιασε και έπεσε στο λαιμό του και τον φίλησε· και έκλαψαν'. Το $\text{וַיִּשָׁק$ έχει μια τελεία σε κάθε γράμμα. Ορισμένα σημερινά κείμενα παραλείπουν τη μία από το ש λόγω του διακριτικού σημείου που έχουν. Η παλιά εβραϊκή εξήγηση είναι ότι είναι ένα είδος σημειώσεων θαυμασμού και εφιστούν την προσοχή του αναγνώστη στο βάθος της πονηριάς του Ησαΰ· και υπάρχει μια εικαστική διόρθωση וַיִּשָׁק , "και τον δάγκωσε". Η λέξη είναι αμφίβολη. שָׁק σε γενικές γραμμές ερμηνεύεται με τη δοτική, αν και όχι πάντα. Οι LXX έχουν: "Και ο Ησαΰ έτρεξε να τον συναντήσει και, αγκαλιάζοντας, τον φίλησε και έπεσε στο λαιμό του και έκλαψαν και οι δύο", μεταφέροντας וַיִּשָׁק και $\text{וַיִּקְרַח לֵעֹד לְשָׁק}$. Πολλά χειρόγραφα παραλείπουν εντελώς την πρώτη λέξη. Πρβλ. κεφ. 45, 14, 15. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η σειρά των LXX είναι πρωτότυπη, ενώ αυτή του εβραϊκού οφείλεται στο ότι είναι ο πιο συνηθισμένος τρόπος έκφρασης. Πρβλ. Λουκάς 15, 20. Ή μπορούμε να υποθέσουμε ότι και οι δύο αναγνώσεις σχηματίζουν διπλότυπο και ότι ένας από τους όρους πρέπει να διαγραφεί.

ε. 37, 12. "Και οι αδελφοί του πήγαν να θρέψουν το κοπάδι του πατέρα τους στη Συχέμ" — הֵן יָסַד . Στο στ. 2 το הַגֵּר ακολουθείται από το ב αντί του הָ όπως εδώ, αλλά αυτό το εδάφιο υποτίθεται ότι είναι το σημείο συνάντησης δύο διαφορετικών πηγών, γεγονός που μπορεί να χαλάσει την κατασκευή· αν και το הַגֵּר ερμηνεύεται με το ב (Α Σαμ. 16, 11). Η παλιά παραδοσιακή εξήγηση των τελειών που δίνεται στο Sifre είναι ότι τα αδέρφια πήγαν να τραφούν. Αυτό φαίνεται να σημαίνει ότι πρέπει να μεταφράσουμε "να τρέφονται με το κοπάδι του πατέρα τους", ή στρέφει την προσοχή στην άλλη σημασία του הָ , "να τρέφονται μαζί με το κοπάδι". Από την εξήγηση λείπει ο συνήθης παραδοσιακός σεβασμός προς τους πατριάρχες. Ή το νόημα μπορεί να είναι ότι το κοπάδι ήταν δικό τους και όχι του πατέρα τους.

στ. Αρ. 3, 39. "Οι Λευίτες, τους οποίους ο Μωυσής και ο Ααρών απαρίθμησαν κατά την εντολή του Κυρίου". Το וַיִּקְרַח έχει μια τελεία σε κάθε γράμμα. Η πρόθεση προφανώς είναι ότι το "και Ααρών" οφείλεται στη συνεχή σύζευξη των δύο ονομάτων — ο γραφέας αφού έγραψε "Μωυσής" πρόσθεσε μηχανικά "και Ααρών" — και ότι θα έπρεπε να παραλειφθεί όπως στα εδάφια 14, 16 και 40. Λείπει από τη Σαμαρειτική Εκδοχή και ορισμένες από τις παλιές μεταφράσεις, αλλά υπάρχει στους LXX. Το ότι ο Ααρών συμμετείχε μαζί με τον Μωυσή στην απογραφή φαίνεται από το κεφ. 1, 1-3.

ζ. 9, 10. "Αν κάποιος από εσάς ή από τους απογόνους σας είναι ακάθαρτος εξαιτίας νεκρού σώματος ή βρίσκεται σε μακρινό ταξίδι, θα κρατήσει το Πάσχα στον Κύριο". Εδώ το "ταξίδι μακριά" είναι הַמִּקְרָב και υπάρχει μια τελεία στο הָ . Αυτή είναι η μόνη από τις δεκαπέντε λέξεις με κουκκίδες που εξηγείται ή αναφέρεται στη Μισνά (Tractate Pesachim, 92 b), όπου στην ερώτηση, Τι είναι ένα μακρινό ταξίδι; ένας ραββίνος λέει, "Από το κατώφλι της αυλής του Ναού και προς τα έξω", και ένας άλλος προσθέτει ότι αυτή είναι η σημασία της κουκκίδας πάνω από το הָ — ότι δεν σημαίνει πραγματικά "μακριά", αλλά έχει την τεχνική ισχύ του "έξω από τον ιερό περίβολο".

Ίσως το σημείο αυτό έχει σκοπό να επιστήσει την προσοχή στην απουσία οποιουδήποτε επιθέτου που να χαρακτηρίζει το ταξίδι στο εδ. 13. Ίσως έχει σκοπό να υποδείξει ότι το αρσενικό הַמִּקְרָב πρέπει να διαβαστεί αντί του θηλυκού הַמִּקְרָב , הַמִּקְרָב που είναι κοινού γένους. Ο Blau πιστεύει ότι η τελεία ήταν αρχικά στο הָ , το οποίο και το ίδιο ήταν αρχικά הָ , και είχε σκοπό να υποδηλώσει ότι οποιοσδήποτε από αυτούς τους δύο αποκλεισμούς ήταν αρκετός, από μόνος του, για να εμποδίσει κάποιον να φάει το Πάσχα· και δεν ήταν απαραίτητο να εμφανιστούν και οι δύο μαζί. Ενδεχομένως το κείμενο αρχικά έλεγε $\text{בְּכָל הַלַּיְלָה הַמִּקְרָב בְּכָל הַמִּקְרָב}$ αντί $\text{בְּכָל הַמִּקְרָב בְּכָל הַמִּקְרָב}$ πρβλ. εδ. 13. Η παράλειψη γραμμμάτων όταν ακολουθούν πανομοιότυπα γράμματα θα το εξηγούσε.

η. 21, 30. 'Τους ερημάσαμε μέχρι τη Νοφά που φτάνει μέχρι τη Μεδεβά': 'που φτάνει'= וַיִּשָׁק με μια τελεία στο הָ , που υποδηλώνει σαφώς τη διαγραφή του הָ και την ανάγνωση του שָׁק : 'με φωτιά μέχρι τη Μεδεβά'. Οι LXX έχουν πῦρ , αλλά διαβάζει τις υπόλοιπες λέξεις εντελώς διαφορετικά. Το Σαμαρειτικό διαβάζει επίσης שָׁק . Το κείμενο είναι πιθανότατα φθαρμένο.

θ. 29, 15. "Και ένα αρκετό δέκατο μοιράζεται σε κάθε αρνί". Το πρώτο ןׁרׁשׁ έχει μια τελεία πάνω από το ן, και αλλού το ן παραλείπεται (28, 13). Ο Blau πιστεύει ότι η σημείωση, "διαγραφή ןׁרׁשׁ" διαβάζεται, "διαγραφή ןׁרׁשׁ ן" δηλαδή, "διαγράψτε το ן από το ןׁרׁשׁ", και ότι ολόκληρη η λέξη πρέπει να παραλειφθεί.

ι. Δευτ. 29, 28 (29). "Τα μυστικά ανήκουν στον Κύριο τον Θεό μας, αλλά τα αποκαλυπτόμενα ανήκουν σε μας και στα παιδιά μας για πάντα", ׀לׁוׁע ןׁע ןׁיׁבׁבׁלׁי ןׁל̣ με έντεκα τελείες που εκτείνονται από το ןׁל̣ στο ׁ του ןׁע. Το Sifre εξηγεί: "Τα σημεία σημαίνουν ότι αν εκπληρώσετε τους αποκαλυφθέντες νόμους θα σας αποκαλύψω και τους κρυμμένους". Έτσι, ο Blau επισημαίνει και παραλείπει το ןׁיׁבׁבׁלׁי ןׁיׁבׁלׁי, δηλαδή "Τα κρυμμένα και τα αποκαλυμμένα μας ανήκουν...". Ο αριθμός των τελειών είναι ο ίδιος με τον αριθμό των γραμμάτων στο ןׁיׁבׁבׁלׁי ןׁיׁבׁלׁי: θα αφαιρεθούν από μια αντιπάθεια να τις έχουμε τοποθετήσει πάνω από τα θεία ονόματα.

ια. Ψαλμ. 27, 13. "(είχα λιποθυμήσει) αν δεν είχα πιστέψει να δω την αγαθότητα του Κυρίου στη γη των ζωντανών". Δεν υπάρχει τίποτα αντίστοιχο με το "είχα λιποθυμήσει" στα εβραϊκά, και η λέξη "εκτός αν", ׀לׁי, είναι διάστικτη με τρία σημεία πάνω και τέσσερα κάτω. Ως έχει το κείμενο παρουσιάζει μια ελλιπή πρόταση, καθώς είναι μια πρόταση χωρίς απόδοση, η οποία, ωστόσο, δεν είναι απaráμιλλη. Οι LXX (26, 13) είχαν μόνο το ן̣ του ׀לׁי, το οποίο προσάρτησαν στον προηγούμενο στίχο. Μόνο το Ταργκούμ υποστηρίζει την παρούσα ανάγνωση. Η περιθωριακή σημείωση (η οποία είναι πολύ καθυστερημένη) ןׁמ̣ל̣מ̣ ׀לׁא ןׁיׁבׁנ̣ ׀לׁשׁ ןׁי ן̣מ̣ ן̣יׁבׁ ןׁמ̣ל̣מ̣ ן̣ל̣ע̣מ̣ל̣מ̣ ן̣יׁב̣נ̣ μεταφράζεται από τον Baer: "Σημαδεμένο πάνω και κάτω εκτός από το ναν το οποίο δεν είναι σημαδεμένο εκτός από κάτω". Αυτή η σημείωση προϋποθέτει ότι τα σημεία των φωνηέντων υπάρχουν ήδη, διαφορετικά δεν θα υπήρχε κανένα κίνητρο για να μην υποδειχθεί το ναν πάνω, εκτός από το φόβο της σύγχυσης με το holem. Ο Blau μεταφράζει το ן̣מ̣ל̣מ̣ ן̣ל̣ע̣מ̣ל̣מ̣ "στην αρχή και στο τέλος", δηλαδή ολόκληρου του στίχου, και πιστεύει ότι περιορίστηκαν στην πρώτη λέξη από την αποστροφή να παρεμβαίνουν σε έναν ολόκληρο στίχο. Παραλείπει το "ׁגׁי ן̣יׁב̣ ως μεταγενέστερο. Ή, ίσως, η τελευταία λέξη ׀יׁב̣ έπεσε αμέσως κάτω από την ׀לׁי και οι τελείες που τοποθετήθηκαν από πάνω της συνδέθηκαν με την ׀לׁי από κάτω, διότι αυτή είναι η μόνη περίπτωση μιας λέξης με τελείες από κάτω. Οι τελείες σημαίνουν έτσι ότι ολόκληρος ο στίχος βρίσκεται στη λάθος θέση του και πρέπει να μεταφερθεί.

Το εδάφιο αυτό αναφέρεται στο Ταλμούδ (Berachoth 4a) — "Ο Δαβίδ είπε ενώπιον του Αγίου, ευλογημένος ο Κύριος του κόσμου, είμαι βέβαιος σε Σένα, ότι θα καταβάλεις καλή αμοιβή στους δίκαιους στον μέλλοντα κόσμο, αλλά δεν ξέρω αν θα έχω μερίδιο μαζί τους". Αυτό παραπέμπει στην ανάγνωση ׀ל̣ ׁ̣.

ιβ. Β Σαμ. 19, 20. "Ο κύριός μου ο βασιλιάς βγήκε από την Ιερουσαλήμ". Το ׀שׁ̣ έχει μια τελεία σε κάθε γράμμα. Δεν υπάρχει εξήγηση. Ίσως αντιπροσωπεύει το ן̣ל̣ ή το ן̣שׁ̣.

ιγ. Ησ. 44,9. 'Και αυτοί είναι οι μάρτυρές τους: δεν βλέπουν'. ׁרׁ ׁל̣ בׁל̣ ן̣מ̣ ן̣יׁב̣נ̣י̣ αλλά το ן̣מ̣ έχει μια τελεία σε κάθε γράμμα. Πιθανώς πρόκειται για λάθος της διττογραφίας και θα πρέπει να παραλειφθεί όπως και στη Συριακή, ώστε το χωρίο να έχει ως εξής: "Και οι μάρτυρές τους δεν βλέπουν". Οι LXX παραλείπουν ολόκληρη τη φράση.

ιδ. Ιεζεκ. 41, 20. Η λέξη ׁלׁ̣יׁב̣, ο Ναός, γράφεται δύο φορές, τελειώνει το εδ. 20 και αρχίζει το εδ. 21, και η πρώτη είναι διακεκομμένη, οπότε, για το "το τείχος του Ναού", διαβάστε απλά "το τείχος". Αρκετά χειρόγραφα και οι μεταφράσεις LXX, Συριακή και Βουλγάτα παραλείπουν τη λέξη.

ιε. 46, 22. 'Αυτές οι τέσσερις γωνίες είχαν ένα μέτρο'. Η εβραϊκή λέξη που μεταφράζεται ως "γωνίες" σημαίνει στην πραγματικότητα "γωνιαίος", πρβλ. Αλλά έχει μια τελεία σε κάθε γράμμα εκτός από το ן και πρέπει να παραλείπεται, όπως και από τους LXX. Διαβάστε, "ένα μέτρο στους τέσσερις από αυτούς", ή διαβάστε όπως στην αρχή του στίχου.

13. Το ανεστραμμένο ן. Σε δύο χωρία οι στίχοι σημειώνονται με το γράμμα ן ανεστραμμένο. Στους Αριθμ. κεφ. 10 ένα ανεστραμμένο ן βρίσκεται στην αρχή του στίχου 35 και ένα άλλο στο τέλος του στίχου 36. Στο Ψαλμ. 107 ένα ανεστραμμένο ן βρίσκεται στην αρχή των στ. 23-28 και 40 στα καλύτερα κείμενα. Στην περιθωριακή σημείωση στο κάτω μέρος της σελίδας (η οποία είναι

Στο βιβλίο Αρ. 25, 12 το י του דלש κόβεται στα δύο, פשׁוֹרַך לַיָּהּ, "θα δώσω σ' αυτόν (τον Φινεές) τη διαθήκη μου της ειρήνης", για να υποδηλώσει ότι η διαθήκη έσπασε όταν η αρχιεροσύνη, μεταξύ του Ηλεί και του Αβιάθαρ, πέρασε στη γραμμή του Ιθαμάρ, μετά την οποία επέστρεψε σε εκείνη του Φινεές.

16. Συντομογραφίες. Οι συντομογραφίες συναντώνται σε πρώιμες εβραϊκές επιγραφές και επίσης σε νομίσματα, στα οποία ש=שׁו, οι αριθμοί συμβολίζονται με τα γράμματα του αλφαβήτου, έτσι ώστε כש σημαίνει, "κατά το δεύτερο έτος"· שׁי σημαίνει לַשָּׁנָה, και ούτω καθεξής. Έχει προταθεί ότι στο εβραϊκό κείμενο που χρησιμοποιήθηκε από τους LXX τα γράμματα ה ד ה, όταν ήταν τελικά, δεν γράφονταν· γιατί οι LXX συχνά έχουν το 2ο ενικό παρακ. όπου τα εβραϊκά έχουν το 2ο πληθυντικό στο הָ ή διαβάζουν έναν ενικό για έναν πληθυντικό ή το αντίστροφο, π.χ. στις Παροιμ. 2, 20 για το דַּבַּר הַטוֹב וְהַרְבֵּי, "στο δρόμο των καλών ανθρώπων", έχουν τρίβους ἀγαθὰς=דַּבַּר הַטוֹב וְהַרְבֵּי· 16, 13 לַמַּלְאָכִים, 19 הַיָּהּ לַיָּהּ כ.ο.κ.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι το κύριο όνομα הַיָּהּ γράφτηκε στο κείμενο που χρησιμοποίησαν οι LXX απλά י. Στο Ψαλμ. 31, 7 (6), LXX 30, 7, "μισώ αυτούς που θεωρούν τις ψεύτικες ματαιότητες, και όσον αφορά εμένα, εμπιστεύομαι τον Ιεχωβά", πρέπει να διαβάσουμε με τους LXX, την Πεσιττώ και τη Βούλγατα, "μισείς", όπως το Ψαλμ. 5, 5, και το י αντιπροσωπεύει το הַיָּהּ, με το οποίο αντιδιαστέλλεται το יָהּ. Στο Ιουδ. 19, 18 για το εβραϊκό הַיָּהּ הַיָּהּ οι LXX έχουν 'το σπίτι μου', και στο Ιερ. 6, 11 και 25, 37 για το 'ο θυμός του Κυρίου', έχουν 'ο θυμός μου', αντιμετωπίζοντας το י ως επίθεμα αντωνυμίας αντί για συναίρεση του הַיָּהּ.

Οι παραλλαγές, ωστόσο, που εξηγούνται ευκολότερα με την υπόθεση της χρήσης συντομογραφιών στο εβραϊκό κείμενο, φαίνεται να εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα στο βιβλίο του Ιερεμία, στο οποίο το LXX είναι μικρότερο κατά ένα όγδοο από το εβραϊκό, οπότε είναι δυνατόν να εξηγηθούν με αυτό το σκεπτικό. Επιπλέον, το γεγονός ότι οι LXX θεωρούσαν ότι τα γράμματα αποτελούσαν συντομογραφίες δεν αποδεικνύει ότι έτσι εννοούνταν. Στο Ιερ. 3, 19 για το εβραϊκό הַיָּהּ, Πώς! έχουν γένοιτο κύριε ὅτι, δηλαδή י הַיָּהּ הַיָּהּ, αλλά το άλλο είναι σωστό και η ερμηνεία τους λανθασμένη.

Ότι οι συντομογραφίες ήταν τουλάχιστον σπάνιες, αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι παραλλαγές που προκύπτουν από την υποτιθέμενη αποκοπή των καταλήξεων του πληθυντικού και του θηλυκού αριθμού είναι εξαιρετικές, καθώς και από το γεγονός ότι τα κύρια ονόματα που περιλαμβάνουν τέτοιες καταλήξεις μεταγράφονται σωστά από τους LXX. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση συντομογραφιών ανήκει στην περίοδο πριν από την ενοποίηση του κειμένου τον πρώτο ή τον δεύτερο αιώνα.

Παρόλο που δεν υπάρχουν αριθμητικές κρυπτογραφήσεις στην πέτρα του Μωαβίτη ή στην επιγραφή του Σιλωάμ, είναι πιθανό ότι οι αριθμοί υποδηλώνονταν είτε με γράμματα του αλφαβήτου, όπως στα εβραϊκά νομίσματα, είτε με κρυπτογραφήσεις, όπως στα φοινικικά νομίσματα και στις επιγραφές της Παλμύρας. Η υπόθεση αυτή είναι απαραίτητη για να εξηγηθεί η μεγάλη παραφθορά που υπάρχει στα μέρη του κειμένου που αφορούν τους αριθμούς. Τα μόνα που εξηγούνται έτσι είναι:— Α Βασ. 4, 26 (Εβρ. 5, 6) 40.000 στάβλοι για άλογα=B Χρ. 9, 25, 4.000.

Β Σαμ. 10, 18 700 άμαξες=A Χρ. 19, 18, 7.000.

Β Σαμ. 24, 13 επτά χρόνια πείνας=LXX και Α Χρ. 21, 12 τρία.

Β Χρ. 21, 20 και 22,2: Ο Ιωράμ πεθαίνει σε ηλικία 40 ετών αφήνοντας ένα γιο 42 ετών· διαβάζεται 22 όπως Β Βασ. 8, 26, δηλαδή כב για כז.

Πρβλ. επίσης Έσδρα 2 και Νεε. 7. Ίσως με αυτόν τον τρόπο να εξηγούνται οι υπερβολικά υψηλοί αριθμοί στην Πεντάτευχο, καθώς και οι διαφοροποιήσεις μεταξύ της εβραϊκής, της ελληνικής και της σαμαρειτικής, για παράδειγμα στη Γέν. 5.

17. Περίληψη. Τέτοιο ήταν κατά πάσα πιθανότητα το εβραϊκό κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης, όπως υπήρχε στην αρχή της χριστιανικής εποχής. Ήταν ένα παραδεκτό κείμενο που προέκυψε από τη σύγκλιση χειρογράφων και την απόρριψη διαφόρων αναγνώσεων. Από εκείνη τη στιγμή και μετά όλα τα αντίγραφα είναι πανομοιότυπα, αναπαράγοντας ακόμη και τα έντονα λάθη του πρωτοτύπου. Ωστόσο, πριν από εκείνη την εποχή δεν υπήρχε τέτοια ομοιομορφία. Η ελληνική

εκδοχή συχνά διαφέρει πολύ, και η σαμαρειτική σημαντικά, από το σημερινό κείμενο. Το Βιβλίο των Ιωβηλαίων — των μέσων του πρώτου αιώνα — παρουσιάζει διαφοροποιήσεις από αυτό "όχι κατώτερες σε έκταση από εκείνες που υπάρχουν ακόμη στα χειρόγραφα της Καινής Διαθήκης"· και ακόμη και τον δεύτερο αιώνα επιβίωναν διάφορες αναγνώσεις. Αλλά το καθιερωμένο κείμενο, υποστηριζόμενο από τους γραφείς, γρήγορα αντικατέστησε όλα τα αντίπαλα αντίγραφα, έτσι ώστε να μην έχει απομείνει ούτε ένα. Έτσι και το Κοράνι υπήρχε στην αρχή σε διαφορετικές αναθεωρήσεις σε διάφορες χώρες, έως ότου, στο τριακοστό έτος της εποχής του Μωάμεθ, ο χαλίφης Οθμάν διέταξε να μεταγραφεί ένας αριθμός αντιγράφων από το αντίγραφο που ανήκε στον Αμπού Μπεκρ και να κυκλοφορήσει στις επαρχίες, ενώ όλα τα άλλα αντίγραφα καταστράφηκαν.

Όσον αφορά το κατά πόσο οι γραφείς ήταν κατάλληλοι για τη διαμόρφωση ενός κειμένου, φαίνεται ότι διέθεταν το σημαντικό προσόν της πιστότητας στο γράμμα. Οι διορθώσεις τις οποίες θεώρησαν υποχρεωμένοι να εφαρμόσουν στο κείμενο για λόγους ευλάβειας ήταν εξαιρετικά μικρές. Διαφορετικά, μπορούμε να είμαστε αρκετά σίγουροι ότι δεν επέτρεπαν να γραφτεί τίποτα για το οποίο δεν υπήρχε χειρόγραφη αυθεντία· και η αρχή στην οποία βασίζονταν φαίνεται ότι ήταν η απλή αρχή που αναφέρθηκε παραπάνω, δηλαδή η υιοθέτηση της ανάγνωσης της πλειοψηφίας των χειρογράφων.

Δεν θα μπορούσε να υπάρξει σαφέστερη απόδειξη της κυριολεκτικής πίστης των γραφέων στα χειρόγραφα τους από το γεγονός ότι το κείμενο στο οποίο κατέληξαν περιείχε πολλά λάθη, αντιφάσεις και ασυνέπειες. Με τη μικροσκοπική εξοικείωσή τους με το κείμενο, δεν είναι δυνατόν να μην παρατήρησαν πόσο συχνά παράλληλες περικοπές έρχονται αντιμέτωπες η μία με την άλλη, και όμως άφησαν όλα αυτά τα ελαττώματα να παραμείνουν. Ορισμένα από αυτά οφείλονται προφανώς σε σκόπιμες αλλοιώσεις του κειμένου και ορισμένα οφείλονται απλώς σε τέτοια γραπτά σφάλματα που προκύπτουν κατά τη διάρκεια της μεταγραφής.

Κεφάλαιο 6.

Αλλοίωση πρωτότυπων εγγράφων.

A. Σκόπιμη αλλοίωση.

1. *יהוה* και *יהו*. Η πιο εντυπωσιακή διαφοροποίηση μεταξύ των παράλληλων χωρίων, και αυτή που εμφανίζεται συχνότερα, είναι αυτή του θεϊκού ονόματος στο Ψαλτήριο. Το κύριο όνομα του Θεού του Ισραήλ αποτελούνταν από τα τέσσερα σύμφωνα *יהוה*. Στο πρώτο βιβλίο των Ψαλμών, 1—41, αυτό το τετραγράμματο εμφανίζεται 272 φορές· το *יהוה* χρησιμοποιείται ελάχιστα ως κύριο όνομα, ενώ στους επόμενους Ψαλμούς 42—83, το *יהוה* εμφανίζεται μόνο 44 φορές· *יהוה* (*Yhym*) 200· σαν να ανήκαν αυτοί οι Ψαλμοί σε μεταγενέστερη περίοδο από την πρώτη, όταν το όνομα *יהוה* θεωρήθηκε πολύ ιερό για να χρησιμοποιηθεί και αντικαταστάθηκε από το *יהוה*. Συγκρίνετε ιδιαίτερα το Ψαλμ. 14 με το Ψαλμ. 53 και το Ψαλμ. 40, 14-18 με το Ψαλμ. 70· ο Ψαλμ. 50, 7 με την Εξ. 20, 2. Η αλλαγή γίνεται ακόμη και εκεί όπου δεν έχει νόημα και είναι απαραίτητο να επαναφέρουμε το *יהוה* για να κατανοήσουμε το χωρίο, π.χ. 50, 7. Στο τέταρτο και πέμπτο βιβλίο των Ψαλμών, 90 έως 150, το *יהוה* χρησιμοποιείται ξανά και το *יהוה* μπορεί να ειπωθεί ότι δεν εμφανίζεται. Αυτό θα μπορούσε να εξηγηθεί υποθέτοντας ότι αυτοί οι Ψαλμοί είναι ακόμη μεταγενέστεροι από τη δεύτερη ομάδα και ότι ανήκουν σε μια περίοδο κατά την οποία είχε χαθεί η προφορά του τετραγράμματος, έτσι ώστε ενώ το *יהוה* γραφόταν κανονικά, αντί γι' αυτό διαβάζονταν το *יהוה* ή το *יהוה*, όπως γίνεται μεταξύ των Εβραίων σήμερα. Όπου το *יהוה* εμφανίζεται στα δύο τελευταία Βιβλία εμφανίζεται σε παραπομπές ή συλλογές, Ψαλ. 108 και 144, και επιτρέπεται να παραμείνει απλώς επειδή δεν υπήρχε λόγος να μην επιτραπεί να παραμείνει. Από την άλλη πλευρά,

στους Ψαλ. 53 και 70 υπήρχε, σύμφωνα με την παραπάνω υπόθεση, λόγος για την αλλαγή του p^{h} σε d^{h} . Συγκρίνετε εκτός Ψαλτηρίου το Β Βασ. 22, 19 με το Β Χρ. 34, 27. Το αποτέλεσμα είναι ότι μέχρι σήμερα η σωστή προφορά του θείου ονόματος είναι άγνωστη. Η αλλαγή του p^{h} σε d^{h} είναι πρωτότυπη, δηλαδή έγινε από εκείνους που συνέθεσαν ή συνέταξαν τους εν λόγω Ψαλμούς και βρίσκεται στους LXX. Αλλά δεν υπονοείται ότι όλοι οι Ψαλμοί του Ελωχίμ υπήρχαν κάποτε ως Ψαλμοί του Ιεχωβά.

Μια άλλη τροποποίηση ακριβώς παράλληλη με την προηγούμενη έγινε στην περίπτωση των κυρίων ονομάτων που συντίθενται με εκείνο του αντιπάλου του Ιεχωβά — Βάαλ. Το "Βάαλ" είναι κανονικά ένα κοινό ουσιαστικό που σημαίνει κύριος, αφέντης ή σύζυγος, και χρησιμοποιήθηκε κατά τους πρώτους χρόνους τακτικά από τους πιστούς για να απευθυνθούν στον Ιεχωβά. Αλλά με την άνοδο της φοινικικής λατρείας του Βάαλ στον Ισραήλ, η εφαρμογή του ονόματος Βάαλ στον Ιεχωβά απαγορεύτηκε από τους προφήτες. Έτσι, στον Ησ. 2, 16 (18) λέγεται: "Θα με αποκαλείς w^{h} και δεν θα με αποκαλείς πλέον y^{h} . Τόσο το w^{h} όσο και το y^{h} σημαίνουν "ο σύζυγός μου", αλλά το τελευταίο δεν έπρεπε να εφαρμοστεί στον Θεό του Ισραήλ. Οι προφήτες συχνά αρνούσαν να χρησιμοποιήσουν τη λέξη ακόμη και της φοινικικής θεότητας και προτιμούσαν να γράφουν στη θέση της h^{w} , Ντροπή, Ιερ. 3, 24· Ωσ. 9, 10, και ακόμη και όταν ο Βάαλ αποτελούσε ένα από τα συστατικά ενός κυρίου ονόματος μπορούσε να αλλάξει σε Bosheth. Το όνομα του επιζώντος γιου του Σαούλ ήταν Ισβαάλ, δηλαδή άνθρωπος του Βάαλ, δηλαδή του Ιεχωβά· αλλά στο Β Σαμ. 2-4 ονομάζεται Ισβοσέτ. Ακόμα αργότερα, όταν η ειδωλολατρική χροιά της λέξης y^{h} είχε ξεχαστεί και δεν υπήρχε αντίρρηση να συντίθενται με αυτήν ισραηλιτικά ονόματα, επιστρέφουμε και πάλι στην αρχική μορφή, Εσβαάλ (Α Χρ. 8, 33· 9, 39). Η ίδια διαδικασία παρατηρείται και στην περίπτωση του Μεφιμπόσεθ (Β Σαμ. 4, 4 και Α Χρ. 8, 34) του Ελγιαδά (Β Σαμ. 5, 16 και Α Χρ. 14, 7 πρβλ. 3, 8) και του Ιερουμπαάλ (Ιούδ. 6, 32, 8, 35· Β Σαμ. 11, 21). Και εδώ, όπως προφανώς και στην περίπτωση του ονόματος p^{h} , υπάρχουν οι ίδιες τρεις φάσεις χρήσης, αχρησίας και επανάληψης της χρήσης. Στην παλαιότερη περίοδο (Ιούδ. 8, 35) το y^{h} γίνεται δεκτό στα ισραηλιτικά ονόματα· στη δεύτερη (Β Σαμ.) αποκλείεται και αντικαθίσταται από το h^{w} και στην τρίτη (Χρονικά) το y^{h} γίνεται εκ νέου δεκτό.

Και εδώ οι LXX ακολουθούν το εβραϊκό κείμενο και η συνήθειά τους να τοποθετούν το θηλυκό άρθρο πριν από το y^{h} , ή *βαάλ* εξηγείται από την ισοδυναμία της έκφρασης αυτής με *ή αισχύνη*. Τα φωνήεντα του ονόματος Molech είναι τα ίδια με εκείνα του y^{h} και πιθανότατα προέρχονται από αυτό. Ίσως αρχικά να ήταν Melech=Βασιλιάς, και τελευταία να προφερόταν ως Bosheth.

2. *Ευφημιστικές εκφράσεις*. Εδώ και εκεί συναντώνται αρκετές εκφράσεις ευφημιστικού χαρακτήρα που δύσκολα μπορούν να είναι πρωτότυπες· π.χ. στο Α Βασ. 21, 10 (LXX 20, 10) "Εσύ βλασφημούσες τον Θεό και τον βασιλιά", για το "βλασφημούσα" τόσο το εβραϊκό όσο και το ελληνικό έχουν το "ευλογώ". Η λέξη που μεταφράζεται 'κατάρα' στον Ιώβ 1, 5· 2, 5 και 9 είναι η λέξη που μεταφράζεται αλλού 'ευλογώ' στα εβραϊκά, και κάποια ισοδύναμη ευφημιστική έκφραση στα ελληνικά. Από την άλλη πλευρά, σε ορισμένα χωρία χρησιμοποιείται το h^{w} , καταριέμαι (Εξ. 22, 27· Ιούδ. 9, 27· Ησ. 8, 21). Με την προηγούμενη πρακτική μπορεί να συγκριθεί το όνομα Εύξεινος (πόντος) για τη Μαύρη Θάλασσα και το αραβικό *البحير منك*, αυτός που είναι μακριά από σένα, δηλαδή το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται.

Η η αντίρρηση για τη σύζευξη του "κατάρα" με το "Θεός" ή το "βασιλιάς" αντιμετώπιστηκε με την εισαγωγή της έκφρασης οι "εχθροί του" μεταξύ τους, Β Σαμ. 12, 14 όπου το Α. V. "έδωσε μεγάλη αφορμή στους εχθρούς του Κυρίου να βλασφημήσουν" είναι αδύνατη παράφραση: μπορεί να σημαίνει μόνο: "Περιφρόνησες πολύ [τους εχθρούς του] Κυρίου".

Μια άλλη χρήση του τελευταίου μέσου συναντάται π.χ. στο Α Σαμ. 25, 22, όπου γίνεται επίκληση μιας κατάκρισης στους εχθρούς του Δαβίδ. Η έκφραση "οι εχθροί του" δεν απαντάται στην ελληνική γλώσσα και έχει εισαχθεί επειδή η απειλή του Δαβίδ δεν εκπληρώθηκε.

Στο Β Σαμ. 24, 1 ο Δαβίδ παρακινείται να αριθμήσει τον λαό από τον Κύριο, στο Α Χρ. 21, 1 από τον Σατανά: Το Α Χρ. 17, 13 παρακάμπτει την τιμωρία του Σολομώντα του Β Σαμ. 7, 14· το Α

Χρ. 17, 11 μεταβάλλει τη σκληρή έκφραση στο Β Σαμ. 7, 12. Ίσως στο γνωστό χωρίο Γεν. 49, 10 "έως ότου έλθει ο Σιλώ" ή "έως ότου έλθει στον Σιλώ", το κείμενο μπορεί να έχει τροποποιηθεί.

3. Το *Tiqqun Soferim* ή '*Διόρθωση των Γραμματέων*'. Το *iqqun* είναι μια αφηρημένη λέξη που σημαίνει 'διόρθωση' και όχι 'μία διόρθωση' στο συγκεκριμένο. Και το *soferim* *iqqun* σημαίνει τη διόρθωση που εφάρμοσαν οι γραφείς πριν από τη χριστιανική εποχή στο συμφωνικό κείμενο, μετά την οποία ημερομηνία το κείμενο θεωρήθηκε απαραβίαστο και αμετάβλητο. Σε εβραϊκά έργα σχετικά με το κείμενο, αναφέρονται από έντεκα έως δεκαοκτώ σημεία στα οποία το κείμενο τροποποιήθηκε από τους πρώτους γραφείς, χωρίς να αφήνεται καμία ένδειξη που να δείχνει ότι είχε τροποποιηθεί. Αυτά ονομάζονται *soferim* *iqqun* (*iqqun*) *soferim* *par*, "οι δεκαοκτώ λέξεις από τη διόρθωση των γραφέων". Οι αλλαγές υπαγορεύτηκαν από το αίσθημα της ευπρέπειας και του σεβασμού και από την επιθυμία να αποφευχθούν οι ανθρωπομορφικές εκφράσεις και σε όλες τις περιπτώσεις πραγματοποιήθηκαν με την αλλαγή ενός μόνο γράμματος ή το πολύ μιας λέξης.

α. Γεν. 18, 22 "Αλλά ο Αβραάμ στεκόταν ακόμη ενώπιον του Κυρίου", λέγεται ότι αρχικά ήταν: "Αλλά ο Κύριος στεκόταν ακόμη ενώπιον του Αβραάμ". Το να στέκεσαι ενώπιον σε κάποιον είναι μια ανατολίτικη στάση σεβασμού.

β. Αρ. 11, 15 'Και μη με αφήσεις να δω την αθλιότητά μου', ήταν αρχικά: 'την αθλιότητά σου', δηλαδή η αθλιότητα που προκαλείται από σένα. Το *Sifre*, ο εβραϊκός σχολιασμός του δεύτερου αιώνα, είχε ακόμα την ανάγνωση 'την αθλιότητά σου'.

γ. Αρ. 12, 12. Το κείμενο προφανώς έλεγε: 'Και ας μην είμαστε σαν ένας νεκρός, (εμείς) του οποίου η σάρκα καταναλώθηκε κατά το ήμισυ, όταν βγήκε από τη μήτρα της μητέρας μας', αντί του παρόντος: 'Και ας μην είναι σαν ένας νεκρός, του οποίου η σάρκα καταναλώθηκε κατά το ήμισυ, όταν βγήκε από τη μήτρα της μητέρας του. Δηλαδή, διαβάστε *וַיִּבְרַח...וַיִּבְרַח...וַיִּבְרַח* αντί για *וַיִּבְרַח...וַיִּבְרַח*. Τα συριακά (του δεύτερου αιώνα) διαβάζουν: "Και ας μην είμαστε". Το κίνητρο για την αλλαγή θα ήταν να εξαιρεθεί ο αρχιερέας.

δ. Α Σαμ. 3, 13 'επειδή οι γιοι του έκαναν τους εαυτούς τους άθλιους', το Α. V. είναι μια αδύνατη μετάφραση του εβραϊκού *וַיִּבְרַח*, το οποίο από μόνο του είναι μια αδύνατη κατασκευή. Για το *וַיִּבְרַח* διαβάστε *וַיִּבְרַח=וַיִּבְרַח* "ύβρισε τον Θεό". Αυτή είναι η ανάγνωση των LXX. Η εβραϊκή παράδοση δίνει την εναλλακτική λύση 'με εξύβρισε', η οποία καταλήγει στο ίδιο πράγμα και δεν σημαίνει ότι το *וַיִּבְרַח* πρέπει να διαβαστεί για το *וַיִּבְרַח*, διότι το *וַיִּבְרַח* δεν ερμηνεύεται με δοτική, αλλά είναι απλώς ο εβραϊκός τρόπος να υποδηλώνεται ότι πρέπει να διαβαστεί το *וַיִּבְרַח*.

ε. Β Σαμ. 16, 12 "Μπορεί ο Κύριος να δει τη θλίψη μου". Τα εβραϊκά σύμφωνα *וַיִּבְרַח* μπορούν να σημαίνουν μόνο 'πάνω στην αδικία μου' ή 'πάνω στην τιμωρία μου', αλλά διαβάζονται *וַיִּבְרַח*, 'πάνω στο μάτι μου', του οποίου η εβραϊκή ερμηνεία είναι 'πάνω στα δάκρυά μου', όπως στο περιθώριο της Α. V. και στο Τάργκουμ. Οι LXX, η Συριακή και η Βουλγάτα συμφωνούν με το κείμενο της Α. v., αλλά αυτό απαιτεί να διαβάσουμε *וַיִּבְרַח*. Σύμφωνα με την παράδοση, ωστόσο, η σωστή ανάγνωση είναι *וַיִּבְרַח* "με το μάτι Του", το οποίο θεωρήθηκε υπερβολικά ανθρωπομορφικό και το *וַיִּבְרַח* μετατοπίστηκαν. Πρβλ. ι.

στ. Β Σαμ. 20, 1 "Κάθε άνθρωπος στις σκηνές του, Ισραήλ". Λέγεται ότι το "στις σκηνές του" θα έπρεπε να είναι "στον Θεό του". Η αλλαγή πραγματοποιείται με την απλή μετατόπιση δύο γραμμάτων, *וַיִּבְרַח* για *וַיִּבְרַח*. Παρόμοιες εκφράσεις απαντούν στο Α Βασ. 12, 16 και στο Β Χρ. 10, 16. Το κίνητρο για την αλλαγή θα ήταν η απροθυμία να παραδεχτεί κανείς την ύπαρξη πολυθεϊσμού στον αρχαίο Ισραήλ. Αλλά το "στις σκηνές του" φαίνεται σαφώς να είναι η σωστή ανάγνωση, αν και θα έπρεπε να περιμένουμε τον ενικό, "στη σκηνή του".

ζ. Ιεζεκ. 8, 17 "Η μύτη τους" αντί για "Η μύτη μου", για να αποφευχθεί ο ανθρωπομορφισμός, όπως επίσης και στο

η. Αβα. 1, 12 "Δεν είσαι από αιώνων, Κύριε, ο Θεός μου, ο Άγιος μου;". Εμείς δεν θα πεθάνουμε", για το "Εσύ δεν θα πεθάνεις".

θ. Μαλ. 1, 13 "κατεφρονήσατε αυτήν", για "σε μένα".

ι. Ζαχ. 2, 12 (A. v. s) 'Όποιος σας αγγίζει αγγίζει την κόρη του ματιού του', για 'του ματιού μου'. Στο Δευτ. 32, 10 'Τον κράτησε σαν το μήλο του ματιού του', η αναφορά της αντωνυμίας είναι διφορούμενη· έτσι επιτρέπεται να παραμείνει. Πρβλ. 5.

ια. Ιερ. 2, 11 "Ο λαός μου άλλαξε τη δόξα του για κάτι που δεν ωφελεί", για "τη δόξα μου"· αλλά "η δόξα τους" θα μπορούσε να σημαίνει τον Ιεχωβά, και το ל'ג'י' αντανακλά το ל'גב.

ιβ. Ιώβ 7, 20 "Είμαι βάρος για τον εαυτό μου", γιατί "έγινα βάρος για σένα", όπως διαβάζουν οι LXX. Για το ל'ג' βλ. 142, 4· 143, 4 κ.ο.κ. για το ל'ג' βλ. Αμ. 2, 13.

ιγ. Ωσ. 4, 7 (το ίδιο με το ια) "Γι' αυτό θα μετατρέψω τη δόξα τους σε ντροπή". Το 'η δόξα μου' θα απαιτούσε την περαιτέρω τροποποίηση, 'έχουν αλλάξει'. Αλλά 'η δόξα τους' μπορεί να είναι ο Ιεχωβά: και 'η ντροπή', ל'ג'ר, μπορεί να σημαίνει τον Βάαλ. Αλλά το πιθανότερο είναι ότι το κείμενο πρέπει να ερμηνευτεί χωρίς ιδιαίτερες αναφορές.

ιδ. Ιώβ 32, 3 'Και όμως είχε καταδικάσει τον Ιώβ', για το 'καταδίκασε τον Θεό', ב'י'ס' για το ל'ג'ל'ס'. Υπάρχει μια αντιπάθεια για τη σύνδεση του θεϊκού ονόματος με το ρήμα καταδικάζω κ.λπ. βλ. υπό την ενότητα 2.

ιε. Θρη. 3, 20 (ως αρ. ιβ) "Η ψυχή μου ... ταπεινώνεται μέσα μου", για "ταπεινώνεται για Σένα" ή "συλλογίζεται πάνω Σου".

ιστ. Ψαλμ. 106, 20 (το ίδιο με τα ια και ιγ).

Θα παρατηρήσουμε ότι υπάρχουν μόνο δεκαέξι χωρία, αν και αναφέρεται ο αριθμός δεκαοκτώ. Η ασυμφωνία πρέπει να εξηγηθεί είτε με την εμφάνιση περισσότερων του ενός σημείων προς διόρθωση στο γ είτε με τον υπολογισμό των παράλληλων χωρίων στο στ. Δέκα "διορθώνονται" με την αλλαγή της επιπρόσθετης αντωνυμίας. Σε τέσσερις περιπτώσεις υπάρχει εναλλαγή των י και י', τα οποία γράμματα στην παλαιότερη μορφή του τετραγωνικού χαρακτήρα είναι πανομοιότυπα. Καθώς, με δύο εξαιρέσεις, τα δ και ιβ, οι LXX αγνοούν την υποτιθέμενη αρχική μορφή του κειμένου, οι αλλαγές πρέπει να έγιναν, αν έγιναν καθόλου, σε εξαιρετικά πρώιμη περίοδο, στον τέταρτο ή στις αρχές του τρίτου αιώνα π.Χ. Ωστόσο, σε δύο περιπτώσεις, τα β και γ, η παράδοση της αμετάβλητης μορφής παρέμεινε μέχρι τον δεύτερο αιώνα.

4. *To Ittur Soferim*. Στην ίδια κατηγορία με το ס'י'פ'ו ס'י'ק'ל' emπίπτει το ס'י'פ'ו ס'י'ג'ו. Η λέξη αυτή σημαίνει "αφαίρεση" και δηλώνει την αφαίρεση από τους γραφείς ενός γράμματος που θεωρούσαν εισαγωγή των άτεχνων. Υπάρχουν μόνο πέντε χωρία, από καθένα από τα οποία οι γραφείς αφαίρεσαν τον σύνδεσμο "και", στο Γεν. 18, 5· 24, 55· Αριθμ. 31, 2 και Ψαλμ. 68, 25 (26) από πριν από τη λέξη ו'ק'ל, και στο Ψαλμ. 36, 6 (7) από πριν από το ו'ק'ל'ס' "οι κρίσεις σου", το κείμενο είχε αρχικά διαβάσει "και μετά" κ.λπ.

B. Ακούσια αλλοίωση των αρχικών εγγράφων· ταξινόμηση των γραφικών σφαλμάτων.

Το συμφωνικό κείμενο της Εβραϊκής Βίβλου, όπως υπήρχε τον πρώτο αιώνα και όπως υπάρχει ακόμη, δεν πρέπει να συγκρίνεται με μια σύγχρονη έκδοση. Η τελευταία λαμβάνεται με τη σύγκλιση μεγάλου αριθμού χειρογράφων και παλαιότερων εκδόσεων, ενώ τα ελαττώματα ενός χειρογράφου ή μιας έκδοσης διορθώνονται από τα υπόλοιπα, μέχρις ότου τα λάθη εξαλειφθούν σχεδόν εξ ολοκλήρου, έτσι ώστε το κείμενο που λαμβάνεται, αν και δεν είναι πανομοιότυπο με καμία πηγή, να προσεγγίζει όσο το δυνατόν περισσότερο την τελειότητα. Σύμφωνα με μια ύστερη παράδοση που αναφέρθηκε προηγουμένως, κάποτε υπήρχαν μόνο τρία αντίγραφα του Νόμου και ένα κείμενο προέκυψε από αυτά, όχι επιλέγοντας αυτό που φαινόταν να είναι το καλύτερο ανάγνωσμα σε κάθε περίπτωση, με βάση την εξέταση του κύρους των διαφόρων χειρογράφων, αλλά απλά υιοθετώντας το ανάγνωσμα των δύο έναντι του ενός. Ως εκ τούτου, προκύπτει ότι το εβραϊκό συμφωνικό κείμενο δεν μοιάζει τόσο με έκδοση όσο με χειρόγραφο. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα εβραϊκό χειρόγραφο του πρώτου αιώνα· και όπως τα περισσότερα ανθρώπινα επιτεύγματα παρουσιάζει πολλές ατέλειες, εμφανίζοντας όλα τα συνήθη σφάλματα και ελαττώματα που απαντώνται στα χειρόγραφα. Αυτά έχουν ταξινομηθεί με τον ακόλουθο τρόπο:—

1. *Αδυναμία κατανόησης του νοήματος.* α. ΛΑΘΟΣ ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΣ των λέξεων. Εκτός από τα χωρία που αναφέρθηκαν παραπάνω, όπου το ελληνικό κείμενο ή η Παράδοση αποκλίνει από το εβραϊκό κείμενο, υπάρχει ένας αριθμός χωρίων όπου οι λέξεις είναι σχεδόν σίγουρα λανθασμένα διαιρεμένες και όπου το σφάλμα δεν μπορεί να έχει διαφύγει της παρατήρησης, παρόλο που οι εκδόσεις δεν παρέχουν τη διόρθωση, π. χ. Αμ. 6, 12, "Θα τρέξουν άλογα πάνω στον βράχο; θα οργώσει κανείς εκεί με βόδια;" Έτσι η Α.Β. παρέχοντας "εκεί": "με βόδια"=עִירָבָב που θα μπορούσε επίσης να σημαίνει "τις πρωινές ώρες" (έτσι ο August Muller), αλλά το πιθανότερο είναι να πρόκειται για δύο λέξεις που τρέχουν σε μία· μεταφράστε, "Μήπως οι άνθρωποι οργώνουν τη θάλασσα με βόδια;" עִירָבָב.

Ιερ. 15, 10 יִוִּלְקַם הַלֵּל είναι απαράμιλλο· διαβάστε יִוִּלְקַם הַלֵּל.

Ιερ. 22, 14 וְיִוִּלְקַם, "παράθυρα και..." διαβάστε "τα παράθυρά του", יִוִּלְקַם

Ps. 73, 4 (παρατίθεται παραπάνω σελ. 31).

β. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟΥ που βρίσκουν το δρόμο τους στο κείμενο. Γι' αυτή την πηγή λάθους δεν υπάρχει αδιαμφισβήτητο παράδειγμα στο κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης, αλλά έχουν γίνει προσπάθειες να διορθωθούν δύσκολα χωρία με την προσφυγή σ' αυτήν. Στο Ψαλμ. 40, 8, 9 "Τότε είπα, ιδού, έρχομαι (σε έναν τόμο βιβλίου είναι γραμμένο για μένα) για να κάνω το θέλημά σου κ.λπ." έχει προταθεί ότι η παρενθετική πρόταση είναι μια περιθωριακή σημείωση που αναφέρεται στη λέξη יָל στο εδ. 7 και αναφέρει ότι σε έναν κύλινδρο είναι γραμμένο יָל.

Στο Β Σαμ. 1, 18 αναφέρεται για τον θρήνο του Δαβίδ για τον Σαούλ και τον Ιωνάθαν, "τους πρόσταξε να διδάξουν στους γιους του Ισραήλ το τόξο". Το εδάφιο 6 αναφέρει ότι ο Σαούλ δέχτηκε επίθεση από άρματα και ιππείς (κυριολεκτικά, "κύριοι των αλόγων", עִשָׂרֵה יָלָב, όπου το יָלָב είναι περιττό). Στο Α Σαμ. 31, 3 αναφέρεται ότι ο Σαούλ δέχθηκε επίθεση από τοξότες. Ο Wellhausen προτείνει ότι τα εδάφια 6 και 18 βρίσκονταν το ένα απέναντι από το άλλο σε παρακείμενες στήλες και ένας γραφέας παρατηρώντας την παράλειψη οποιασδήποτε αναφοράς για τοξότες στο εδ. 6 έγραψε, στο περιθώριο נִשַׁק יָלָב από τα οποία το יָלָב βρήκε το δρόμο του στο εδ. 6 και το נִשַׁק μήκε στο εδ. 18.

2, *Λάθη που οφείλονται στο μάτι.* α. ΕΠΑΝΑΛΗΨΕΙΣ. Β Σαμ. 6, 3, 4 η τελευταία λέξη του εδ. 3 και οι πέντε πρώτες λέξεις του εδ. 4 έχουν επαναληφθεί κατά λάθος από το εδ. 3. Παραλείπεται με τους LXX.

Λευιτ. 20, 10 παραλείπονται οι πέντε επαναλαμβανόμενες λέξεις: έτσι

Εξ. 30, 6 (LXX).

Α Χρ. 9, 35-44 επαναλαμβάνεται από το 8, 29-38.

Ησ. 41, 1 "ανανεώνουν τη δύναμή τους" είναι από τον τελευταίο στίχο του κεφ. 40.

Ησ. 53, 7 παραλείπεται το δεύτερο, "έτσι δεν άνοιξε το στόμα του".

Βλ. επίσης Β Σαμ. 17, 28· Α Βασ. 6, 8· Β Σαμ. 23, 8 πρβλ. Α Χρ. 11,11· Β Σαμ. 21, 19 πρβλ. Α Χρ. 20, 5. Στον Ιησ. 21 οι στίχοι 36, 37 (Α. ν.) παραλείπονται από το κείμενο, αλλά βρίσκονται στο περιθώριο, πρβλ. Α Χρ. 6, 78, 79· σύμφωνα με την παράδοση εισάγονται επίσης οκτώ λέξεις που θα έπρεπε να παραλείπονται.

β. ΠΑΡΑΛΕΙΨΕΙΣ. 1. Παρέχονται από παράλληλες περικοπές: Α Χρ. 8, 29-31 που συμπληρώνεται από το 9, 35-37· βλ. 9, 41 Α. ν.

Ιησ. 22, 34 "ονομάζεται βωμός Εντ", όνομα που παρέχεται από το 24, 27 από τη Συριακή.

2. Συμπληρώνεται από τις εκδόσεις. Οι Παρ. 10, 10β προέρχεται από το εδ. 8· διαβάζεται με τους LXX και τη Συριακή· 'Αυτός που επιπλήττει με θάρρος είναι ειρηνοποιός'. Στις Παρ. 11, 16 μεταξύ των α και β οι LXX και το Συριακό παρεμβάλλουν· "Η γυναίκα όμως που μισεί τη δικαιοσύνη είναι έδρα ντροπής. Οι οκνηροί άνθρωποι στερούνται ουσίας", και διαβάζουν "επιμελής" για το εβραϊκό "βίαιος" στο επόμενο μισό στίχο, עִצְיָרָה για עִצְיָרָה.

Β Σαμ. 17, 3, για το εβραϊκό "Ο άνθρωπος που αναζητάς είναι σαν να επιστρέφουν όλοι", το ελληνικό έχει: "Όπως η νύφη επιστρέφει στον άντρα της· εσύ θα αναζητήσεις μόνο την ψυχή ενός ανθρώπου".

Ιώβ 23, 12 "εκτίμησα τα λόγια του στόματός του περισσότερο από την αναγκαία τροφή μου", θα πρέπει να πάει με το πρώτο μισό του στίχου, και να προσθέσει יקב=יקיב στο δεύτερο, "Ούτε έκανα την εντολή των χειλιών του να φύγει από τη δεξιά μου, έκρυψα τα λόγια του στόματός του στον κόρφο μου". Ιώβ 27, 18 "Χτίζει το σπίτι του σαν σκώρος", πρέπει να είναι "σαν αράχνη", δηλαδή το שפ πρέπει να είναι שיבש.

3. Η παράδοση σημειώνει την παράλειψη του ה 45 φορές και των φωνηέντων γραμμάτων συχνά, επίσης δέκα ολόκληρων λέξεων.

γ. ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ 1. Από γράμματα. Ιησ. 6, 13 גלגל για גלגל. Η παράδοση αναφέρει εξήντα δύο τέτοιες περιπτώσεις μετάθεσης του יφ Β Βασ. 14, 6· Ιερ. 9, 7· Ψαλμ. 73, 2 κ.λπ.

Ησ. 8, 12, שפ "συνωμοσία" θα έπρεπε να είναι "αγιότητα" שפ Πρβλ. εδ. 13, 14.

Α Σαμ. 14, 50, 51· Ένα י έχει πέσει από τη μία γραμμή στην παραπάνω, έτσι ώστε το Abner να ονομάζεται Abiner και το ב να διαβάζεται για το ב. Αυτό είναι πολύ περιεργο, και το συναντάμε και στους LXX. Είναι μία από τις πολλές ενδείξεις ότι υπήρχε ένα ενιαίο κείμενο στην Αίγυπτο πολύ πριν από την Παλαιστίνη.

Το Β Χρ. 3, 4 κάνει τη στοά του Ναού 120 πήγες ψηλή! Για το שפשפ השפ διαβάστε השפ שפשפ,φ 20 πήγες, με τους LXX. πρβλ. Α Βασ. 6, 2.

2. των λέξεων: Ψαλμ. 35, 7 διαβάζεται: "Απλωσαν λάκκο, έσκαψαν το δίχτυ τους". Μεταθέστε השפ και השפ.

3. Από στίχους. Ησ. 38, 21 και 22 θα πρέπει να έρχονται μετά το εδ. 8· πρβλ. Β Βασ. 20, 6-8.

Οι περισσότερες περιπτώσεις παράλειψης και ένθεσης οφείλονται σε ομοιοτέλευτον ή ομοϊαρκτον.

δ. Παρόμοια γράμματα που συγχέονται μεταξύ τους. Τα πιο συνηθισμένα είναι τα ט και ט, י και י, ו, και ו, ה και ה.

Ψαλ. 110, 3 αμφιταλαντεύεται μεταξύ שפ שפשפ και שפ שפשפ, "με ιερή ενδυμασία" και "πάνω σε ιερά βουνά". Η παράδοση αναφέρει τέσσερα μέρη όπου το ט γράφεται αντί του ו, Β Σαμ. 13, 37· Β Βασ. 16, 6· Ιερ. 31,40· Πρ. 19, 19· δύο μέρη όπου το ו γράφεται αντί του ט και δύο όπου το ה γράφεται αντί του ו· Το י και το י εναλλάσσονται σε 154, το ו και το ו σε 11 λέξεις.

Άλλα παραδείγματα είναι ο Ιησ. 9,4 שפשפ, "έκαναν σαν να ήταν πρεσβευτές", שפשפ "πήραν προμήθειες"· Δευτ. 14, 13 השפ 'ο αετός', για το Λευιτ. 11, 14 השפ 'ο γύπας': Β Χρ. 22, 10 שפשפ για το שפשפ (Β Βασ. 11, 1).

3. Σφάλματα που οφείλονται στην ακοή. Β Χρ. 10, 18 Hadoram για Adoram Α Βασ. 12, 18· επίσης η συνεχής εναλλαγή των וט και וט. Η παράδοση αναφέρει δεκαπέντε μέρη όπου το וט πρέπει να είναι וט, δηλαδή: Εξ. 21, 8· Λευ. 11, 21· 25, 30· Α Σαμ. 2, 3· Β Σαμ. 16, 18· Β Βασ. 8, 10· Ησ. 9, 2· 63, 9· Ψαλ. 100, 3· 139, 16· Ιώβ 13, 15· 41, 4· Πρ. 19, 7· 26, 2· Έσδ. 4, 2. Βλ. επίσης Ησ. 49, 5· Α Χρ. 11, 20· Α Σαμ. 2, 16· 20, 2. Έτσι στο Ψαλμ. 100,3 το "και όχι εμείς οι ίδιοι" θα έπρεπε να είναι "και εμείς οι δικοί Του είμαστε", τα וט וט και וט וט θα ακούγονταν επίσης παρόμοια στην ανάγνωση.

4. Αδυναμία μνήμης. Αυτό θα εξηγούσε τη χρήση διαφορετικών αλλά συνώνυμων λέξεων σε παράλληλα χωρία χωρίς κανένα προφανές κίνητρο, όπως το שפשפ στο Β Σαμ. 22, 7 και το שפשפ στο Ψαλμ. 18, 7, καθώς και την εναλλαγή των וט וט και וט וט σε ορισμένες περιπτώσεις. Στο Ιερ. 27, 1 ο Ιωακείμ θα έπρεπε να είναι ο Σεδεκίας, πρβλ. εδ. 3 και κεφ. 28, 1.

5. Λάθη που οφείλονται σε απροσεξία ή άγνοια. Γεν. 36, 2 "Ανα, η κόρη του Ζιβεών"· η κόρη θα έπρεπε να είναι γιος· έτσι και το Σαμαρ. LXX, Συριακ. και εδ. 24.

Αρ. 26, 8 "Και οι γιοι του Παλλού· Ελιάβ" είναι απλώς απροσεξία: ο γραφέας έγραψε όπως στους προηγούμενους στίχους χωρίς να κοιτάξει μπροστά. Έτσι και στο Α Χρ. 3, 22 και συχνά.

Α Χρ. 6, 13 (28) "Και οι γιοι του Σαμουήλ, ο πρωτότοκος Βασνί και ο Αβιά". Βασνί σημαίνει 'και ο δεύτερος': ο πρωτότοκος ήταν ο Ιωήλ, Α Σαμ. 8, 2.

Α Σαμ. 13, 1 "Ο Σαούλ ήταν ... ετών". Ο αριθμός έπεσε έξω. Από το κείμενο το πιθανότερο είναι ότι ήταν πενήντα י ['ένός έτους' είναι γενικά יטש ב].

Ησ. 21, 16 ίσως να έχει συμβεί και εδώ το ίδιο πράγμα.

Β Σαμ. 3, 7 Το "Ισβοςέθ" έχει πέσει από το κείμενο· οι LXX, το Συρ. Και η Βουλγ. το έχουν.

Β Σαμ. 23, 18, 19 το πρώτο "τρία" θα έπρεπε να είναι "τριάντα" (όπως στα συριακά).

Β Χρ. 22. 6 Το ׀ πρέπει να μεταφραστεί ως πρόθεση.

Το Ιεζεκ. 43, 13 πρέπει επίσης να διορθωθεί από τους LXX.

Το κείμενο των βιβλίων του Σαμουήλ παρουσιάζει περισσότερα λάθη που οφείλονται σε αυτή την αιτία από οποιοδήποτε άλλο μέρος της Παλαιάς Διαθήκης. Αυτό πιθανώς οφείλεται στο γεγονός ότι δεν χρησιμοποιούνται τόσο πολύ για δημόσια διαπαιδαγώγηση, αλλά διαβάζονται πολύ συχνά ιδιωτικά λόγω του εγγενούς ενδιαφέροντος της αφήγησης.

6. Συμπέρασμα. Το παραλαμβανόμενο εβραϊκό κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης κατά τον πρώτο αιώνα είχε τα πλεονεκτήματα και τα ελαττώματα ενός αδόκιμου χειρόγραφου εκείνης της περιόδου. Καμία προσπάθεια δεν έγινε ούτε τότε ούτε στη συνέχεια για να καθαριστεί ακόμη και από εμφανείς αλλοιώσεις και ασυνέπειες. Ακόμη και συνδυασμοί γραμμάτων που δεν σχημάτιζαν λέξεις διατηρήθηκαν και διαβάστηκαν με κάποιο τρόπο. Οι μικρές αλλαγές που λέγεται ότι έγιναν από τους γραφείς δεν φαίνεται να θεωρήθηκαν ότι πλησίαζαν περισσότερο την αρχική μορφή, αλλά μάλλον ως παραχώρηση στο πνεύμα της εποχής. Από τον δεύτερο αιώνα και μετά, το συμφωνικό κείμενο θεωρήθηκε ιερό — ο κόσμος μπορεί να στέκεται ή να πέφτει από την παράλειψη ή την προσθήκη ενός γράμματος στην Τωρά. Το αποτέλεσμα είναι ότι το συμφωνικό κείμενο του δεύτερου αιώνα είναι ακριβώς το συμφωνικό κείμενο της σημερινής εποχής. Οι μορφές του χαρακτήρα εκσυγχρονίστηκαν και έγιναν μεγάλες αλλαγές στον τρόπο εισαγωγής πρόσθετων σημείων, αλλά κανένα γράμμα δεν προστέθηκε και κανένα γράμμα δεν αφαιρέθηκε.

Κεφάλαιο 7.

Πρόοδος της Ιστορίας του Κειμένου κατά τους επτά πρώτους χριστιανικούς αιώνες.

1. Όλη η μελέτη του Κειμένου ήταν προφορική. Το συμφωνικό μέρος του εβραϊκού Κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης καθορίστηκε ουσιαστικά τον πρώτο ή το αργότερο τον δεύτερο χριστιανικό αιώνα και έκτοτε παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητο. Κατά τη διάρκεια των πρώτων έξι αιώνων το κείμενο μελετήθηκε και σχολιάστηκε λεπτομερώς· όλη αυτή η μελέτη γινόταν προφορικά. Η Μισνά, η οποία ολοκληρώθηκε το έτος 190 από τον Ρ. Ιεχουντά τον Άγιο, δεν καταγράφηκε τότε, αλλά διατηρήθηκε μόνο από τη μνήμη και την παράδοση. Μέχρι το τέλος του πέμπτου αιώνα ολοκληρώθηκε το άλλο μέρος του Ταλμούδ, η Γεμαρά, ή το σχόλιο της Μισνά. Αλλά ακόμη και αυτή η τεράστια συλλογή διατηρήθηκε προφορικά και η αναγωγή της σε γραπτή μορφή απαγορευόταν επί μακρόν. Η ιστορία του εβραϊκού κειμένου κατά την περίοδο αυτή είναι σχεδόν κενή. Το ίδιο το κείμενο, όπως γράφτηκε, παρέμεινε στο τέλος του πέμπτου αιώνα ουσιαστικά αμετάβλητο στην εμφάνιση από αυτό που ήταν στον πρώτο — ένα γυμνό συμφωνικό κείμενο. Αυτό θεωρήθηκε ιερό και αναλλοίωτο· και για να διατηρηθεί ο αριθμός των λέξεων, 79856, και ακόμη και των γραμμάτων, που κατά διάφορους υπολογισμούς ανέρχονται σε 350.000 έως 600.000, που απαντώνται στο Νόμο, καταμετρήθηκαν κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια των πρώτων αιώνων, έτσι ώστε να μη χαθεί ή να μην προστεθεί τίποτα, και τα άλλα βιβλία αντιμετωπίστηκαν με τον ίδιο τρόπο.

2. Το κείμενο δεν διαβάζεται πάντοτε όπως γράφτηκε. Οι γραμματείς δεν διάβαζαν πάντοτε τα λόγια των Γραφών ακριβώς όπως τα έβρισκαν στη γραπτή σελίδα. Από το ένα ή το άλλο κίνητρο άλλαζαν μια λέξη στην ανάγνωση και διάβαζαν κάτι άλλο. Η πρακτική αυτή άρχισε από πολύ νωρίς — στην πραγματικότητα πολύ σύντομα μετά την επιστροφή από τη Βαβυλώνα — και είχε τη ρίζα της σε υποκειμενικά κίνητρα. Τελικά εξελίχθηκε στο σύστημα των περιθωριακών αναγνώσεων που συναντάται στα σύγχρονα τυπωμένα κείμενα και είναι γνωστό ως qre ή qri, του οποίου ο

πληθυντικός είναι qaryan. qre είναι παθητ, παρακειμ., qri, προστακτ. του Αραμαϊκού qra που σημαίνει διαβάζω. Πρέπει να σημειωθεί ότι δεν έχουμε φτάσει ακόμη στην περίοδο κατά την οποία οι αναγνώσεις αυτές μεταφέρθηκαν σε γραπτή μορφή. Όταν συνέβη αυτό, υπήρχαν για αιώνες και μεταβιβάστηκαν από γενιά σε γενιά με την παράδοση. Με αυτά τα qris στην προφορική και άγραφη κατάστασή τους έχουμε τώρα να κάνουμε. Στο βαθμό που μπορεί να βασίστηκαν σε διάφορες αναγνώσεις που βρέθηκαν σε αρχαία χειρόγραφα, έχουν πραγματική χειρόγραφη αξία μόνο κατώτερη από εκείνη του κειμένου. Στο βαθμό όμως που δεν έχουν τέτοια βάση, μοιάζουν μάλλον με τις διορθώσεις και τα διορθωτικά στα σύγχρονα έντυπα βιβλία, αλλά χωρίς την αυθεντία αυτών· στην πραγματικότητα, βρίσκονται στην ίδια κατηγορία με τις εικαστικές διορθώσεις ενός σημερινού κριτικού.

Η παλαιότερη περίπτωση μιας λέξης που διαβάζεται διαφορετικά από ό,τι γράφτηκε είναι αυτή του ονόματος יהוה . Το κίνητρο για αυτή τη διαδικασία μπορεί να βρεθεί στο Λευιτ. 24, 11, όπου η τιμωρία για την ασεβή χρήση του θεϊκού ονόματος είναι ο θάνατος. Εδώ η έκφραση που χρησιμοποιείται είναι דַּשְׁמַחַבְּרִי , η οποία μπορεί να σημαίνει είτε "βλασφήμησε το όνομα" (όπως η Α. V., από το בַּבְּר) είτε, καλύτερα, "πρόφερε το όνομα", όπως το εξηγεί η εβραϊκή παράδοση, από το בְּרַי με την έννοια του να προσδιορίζω με ακρίβεια, όνομα, βλ. Γεν. 30, 28. Αυτή η έκφραση דַּשְׁמַחַבְּרִי είναι το πρωτότυπο του μεταβιβλικού יהוה για το יהוה . Ακόμη και πριν από την έναρξη της μετάφρασης των LXX, δηλαδή πριν από τα μέσα του τρίτου αιώνα π.Χ., το יהוה δεν προφερόταν πλέον· διότι η μετάφραση αυτή έχει κύριος για αυτό, δηλαδή יהוה . Προφανώς γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο δεν υπήρχε πλέον κανένας δισταγμός για τη γραφή του ονόματος, αφού δεν προφερόταν. Η διακοπή της χρήσης του μπορεί να οφειλόταν τόσο στην ανάπτυξη της θρησκείας όσο και στο αίσθημα σεβασμού. Από τη στιγμή που αναγνωρίστηκε ο Θεός του Ισραήλ, όπως αναγνωρίζεται από τους πρώτους προφήτες των οποίων τα γραπτά έχουν φτάσει σε εμάς, ότι δεν ήταν μία από τις πολλές εθνικές θεότητες, αλλά ο μόνος Θεός στον ουρανό και στη γη — κάθε όνομα έγινε περιττό. Ως εκ τούτου, από πολύ νωρίς, όπου εμφανιζόταν αυτό το κύριο όνομα διαβάζονταν από τους Εβραίους יהוה ή, όπου η λέξη αυτή προηγούνταν ή ακολουθούσε αμέσως, יהוה . Το κύριος της Καινής Διαθήκης προέρχεται από αυτή τη χρήση μέσω των LXX.

Πολύ συχνά το γραπτό κείμενο παρεκκλίνει από την ανάγνωση, προκειμένου να αντικατασταθεί μια πιο εκλεπτυσμένη έκφραση από μια πιο χονδροειδή. Παραδείγματα είναι το Δευτ. 28, 13· Β Βασ. 18, 27· Α Σαμ. 6, 11. Αλλά στη μεγάλη πλειονότητα των περιπτώσεων η ανάγνωση παρέκκλιε από το γραπτό κείμενο για λόγους γραμματικής ή λογικής. Έτσι: -

α. Διαβαζόταν συχνά μια λέξη που δεν γράφτηκε· Ιουδ. 20, 13· Β Σαμ. 8, 3· 16, 23· 18, 20· Β Βασ. 19, 31, 37· Ιερ. 31, 38· 50, 29· Ρουθ 3, 5, 17 (βλ. κεφ. 6 νούμερο. 2).

β. Η, μια λέξη παραλείφθηκε κατά την ανάγνωση· Β Σαμ. 13, 33· 15, 21· Β Βασ. 5, 18· Ιερ. 38, 16· 39, 12· 51, 3· Ιεζ. 48, 16· Ρουθ 3, 12.

γ. Τα γράμματα μιας λέξης μετατοπίστηκαν ως י σε εξήντα δύο χωρία, Ιησ. 6, 13 (βλ. παραπάνω σελ. 44-45).

δ. Ένα γράμμα αντικαταστάθηκε από ένα άλλο· αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα με το י και το י . Η απόλυτη περίπτωση αυτού είναι το יהוה για το יהוה στην Πεντάτευχο.

ε. Οι λέξεις χωρίζονταν διαφορετικά στην ανάγνωση και στη γραφή. Παραδείγματα έχουν δοθεί παραπάνω στο πλαίσιο της διαίρεσης των λέξεων, σελ. 30-31.

3. Μέσα για τη διατήρηση του κειμένου. Εκτός από τον καθορισμό του τρόπου ανάγνωσης του κειμένου, οι γραφείς αυτής της περιόδου έλαβαν επίσης μέτρα για τη διατήρηση του κειμένου. Για τον σκοπό αυτό μετρούσαν τον αριθμό των στίχων και ακόμη και των γραμμάτων στα διάφορα βιβλία και σημείωναν ποιος ήταν ο μεσαίος στίχος ή το μεσαίο γράμμα. Άρχισαν επίσης να φτιάχνουν νοερούς καταλόγους των λέξεων που ήταν γραμμένες με κάποιο ανώμαλο τρόπο. Οι μεσαίοι στίχοι των βιβλίων θα βρεθούν στο Ιησ. 13, 26· Ιουδ. 10, 8· Α Σαμ. 28, 24· Α Βασ. 22, 6· Ησ. 33, 21. Στο Νόμο ο μεσαίος στίχος είναι το Λευ. 8, 7· η μέση των λέξεων μεταξύ שְׁרַי και שְׁרַי στο Λευ. 10, 16· το μεσαίο γράμμα το μεγάλο י στο Λευ. 11, 42. Το μεσαίο εδάφιο της Παλαιάς Διαθήκης, σύμφωνα με την παραδοσιακή σειρά των βιβλίων, είναι το Ιερ. 6, 7.

Οι γραφείς σημείωναν επίσης όταν μια λέξη γραφόταν ανώμαλα — με περισσότερα ή λιγότερα από τον προβλεπόμενο αριθμό φωνηέντων — όπως το *קח* για το *קח* Ωσ. 10, 14· *קח* για *קח* Ιερ. 5, 25· *קח* για *קח* Μιχ. 3, 2· *קח* για *קח* Μιχ. 1, 15· *קח* για *קח* Ησ. 3, 8· *קח* για *קח* Ψαλμ. 16, 10· *קח* για *קח* Δευτ. 32, 13.

Όλη αυτή η μελέτη ήταν προφορική· τίποτα δεν είχε καταγραφεί. Πάνω απ' όλα, τίποτα δεν τοποθετήθηκε στην ιερή σελίδα πέρα από το γυμνό κείμενο όπως υπήρχε τον πρώτο αιώνα.

Κεφάλαιο 8.

Διαίρεση Κειμένου.

Αρχικά, τα μόνα διαλείμματα στο κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης ήταν τα κενά που υπήρχαν μεταξύ των επιμέρους λέξεων: εκτός από αυτά, τα γράμματα συνέχιζαν συνεχώς από το πρώτο γράμμα ενός βιβλίου μέχρι το τελευταίο· και καθώς κάθε βιβλίο ήταν γραμμένο σε ξεχωριστό δερμάτινο ρολό και δεν υπήρχαν ακόμη στίχοι, δεν υπήρχε ανάγκη για περαιτέρω σημάδια διαχωρισμού.

1. Στίχοι. Η διαίρεση του κειμένου σε στίχους φαίνεται ότι προήλθε από τις απαιτήσεις της ερμηνείας. Η πρακτική να συνοδεύεται η δημόσια ανάγνωση του νόμου στα εβραϊκά από μια μετάφραση στην ομιλούμενη αραμαϊκή γλώσσα άρχισε αμέσως μετά την επιστροφή από την Εξορία, Νεε. 8, 8. Αμέσως θα προέκυπτε το ερώτημα: Πόσο από το κείμενο θα έπρεπε να διαβαστεί προτού ο μεταφραστής δώσει την παράφρασή του. Στη Μισνά αναφέρεται: "Ο αναγνώστης δεν πρέπει να διαβάζει λιγότερους από τρεις στίχους του νόμου. Επίσης, δεν πρέπει να διαβάζει στον διερμηνέα περισσότερους από έναν στίχο κάθε φορά. Από την άλλη πλευρά, στους προφήτες πρέπει να διαβάζει τρεις στίχους κάθε φορά, αλλά μόνο αν οι τρεις στίχοι δεν είναι τρία τμήματα". Η λέξη για έναν στίχο στο Ταλμουδ είναι *קח*.

Αλλά ενώ οι στίχοι υπήρχαν και αναγνωρίζονταν ακόμη και κατά τους Μισνικούς χρόνους, παρέμειναν για πολύ καιρό χωρίς κανένα σημάδι που να δείχνει πού τελειώνει ένας στίχος και πού αρχίζει ένας άλλος, και η τοποθέτηση οποιουδήποτε τέτοιου σημείου στους καταλόγους της συναγωγής ήταν πάντα απαγορευμένη. Η πρώτη ένδειξη διαχωρισμού των στίχων ήταν ένα διάστημα όπως αυτό που χρησιμοποιούνταν για να διαχωρίζονται οι λέξεις. Αυτό το διάστημα ονομάζεται *קח*. Βρίσκεται σε είκοσι οκτώ χωρία στη μέση των παρόντων στίχων για να υποδηλώσει ότι κάποιοι χώριζαν το στίχο σε αυτό το σημείο. Ένας κατάλογος αυτών των διαφόρων διαίρεσεων των στίχων δίνεται από τον Baer στο Ωσ. 1, 2. Το ότι ο διαχωρισμός του στίχου δεν υποδηλώθηκε με μεγαλύτερη σαφήνεια από αυτόν των λέξεων αποδεικνύεται από τη συχνότητα με την οποία οι εκδόσεις και ιδιαίτερα οι Ο' αποκλίνουν από το εβραϊκό κείμενο ως προς αυτό το σημείο, Ωσ. 4, 11· Ησ. 1, 12 κ. εξ.

2. Τμήματα του Νόμου. Στις Πράξεις των Αποστόλων (15, 21) αναφέρεται ότι "ο Μωυσής από παλιά έχει σε κάθε πόλη τους κηρύττοντες αυτόν, που διαβάζονται στις συναγωγές κάθε Σάββατο". Η πρακτική της τακτικής ανάγνωσης του Νόμου φαίνεται ότι άρχισε αμέσως μετά την επιστροφή από την Αιχμαλωσία και συνεχίστηκε μέχρι σήμερα. Στην Παλαιστίνη η συνήθεια ήταν να διαβάζεται ολόκληρος ο Νόμος μία φορά σε τρία ή τριάνμισι χρόνια· στις συναγωγές της Βαβυλώνας μία φορά κάθε χρόνο. Για το σκοπό αυτό ο Νόμος χωρίστηκε νωρίς σε τμήματα που ονομάζονταν παρασές. Αυτές είναι γνωστές στη Μισνά, αν και εκεί δεν γίνεται διάκριση μεταξύ τμημάτων διαφορετικής διάρκειας. Στα ΧΓ και στα τυπωμένα κείμενα βρίσκουμε το Νόμο χωρισμένο σε

1) 54 μεγάλα τμήματα, αν και η πρακτική της ετήσιας ανάγνωσης του Νόμου έγινε καθολική μόλις μετά τον δέκατο τέταρτο αιώνα. Οι διαιρέσεις τώρα πέφτουν στη Γεν. 6, 9· 12, 1 κ. εξ.

Ο Νόμος διαιρούνταν επίσης σε δύο άλλα είδη τμημάτων πιθανόν για λόγους ευκολίας αναφοράς απλώς, όπως τα δικά μας κεφάλαια, δηλαδή

2) 379 συντομότερες παραγράφους, η διαίρεση υποδηλωνόταν με ένα διάστημα ίσο με έξι ή επτά περίπου γράμματα. Αυτό το είδος της ενότητας ονομαζόταν *πιηπ*, δηλαδή σταματημένη ή κλειστή, επειδή η επόμενη άρχιζε στην ίδια γραμμή.

3) 290 μεγαλύτερες παράγραφοι με ένα διάστημα περίπου δεκαοκτώ ή δεκαεννέα γραμμάτων μεταξύ της καθεμιάς, ή αλλιώς υποδεικνύεται ότι το επόμενο τμήμα αρχίζει σε νέα γραμμή, οπότε ονομάζονται *πιηπ*, ανοιχτές.

Δεκατρία από τα 54 τμήματα συμπίπτουν ως προς την αρχή τους με δεκατρία από τα σταματημένα τμήματα, τριάντα πέντε με ανοιχτά τμήματα.

Η παλαιστινιακή διαίρεση ήταν σε 154 τμήματα που ονομάζονταν *σεδαρίμ*, *דִּיָּרְטוּ* (Ιώβ 10, 22), δηλαδή ρουμπρίκες.

Αυτές οι 54 ή 154 ενότητες ή ετήσιες περικοπές αντιστοιχούν ακριβώς στις 30 ατζά του Κορανίου· αλλά μερικές φορές καταστρέφουν το νόημα, όπως στην Έξ. 6, 28.

3. *Τα Haftarahs*. Μετά την ανάγνωση του Νόμου στις Συναγωγές διαβαζόταν ένα κατάλληλο απόσπασμα από τους προφήτες (Λουκάς 4, 17). Από τους Μακκαβαϊκούς χρόνους έχουν επιλεγεί για το σκοπό αυτό 54 χωρία, που ονομάζονται *חֲזָרָה*, *dimissio* (= απόλυση). Τα προφητικά βιβλία χωρίζονταν επίσης σε παραγράφους, αλλά οι θέσεις της διαίρεσης είναι αμφίβολες. Περιπτώσεις λανθασμένης διαίρεσης είναι Αγγ. 1, 15· Ησ. 56, 9.

4. *Τα ποιητικά βιβλία και τα αποσπάσματα*. Σε όλα τα σημαντικότερα χειρόγραφα της εκδοχής των LXX για τους Ψαλμούς, αυτοί γράφονται *στοιχηδόν*, ενώ το *στίχοι* προορίζεται να αντιστοιχεί στα μέλη του εβραϊκού παραλληλισμού. Άλλα βιβλία που γράφονται με τον ίδιο τρόπο είναι οι Παροιμίες, ο Εκκλησιαστής, το Άσμα, ο Ιώβ και οι δύο Σοφίες. Αυτός ο τρόπος γραφής, ωστόσο, φαίνεται ότι δεν έχει υιοθετηθεί από τα εβραϊκά χειρόγραφα, αλλά είναι αυτόχθονη ανάπτυξη.

Στο εβραϊκό κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης, ορισμένα ποιητικά αποσπάσματα, καθώς και ορισμένοι κατάλογοι ονομάτων, γράφονταν με έναν ιδιότυπο τρόπο, ακόμη και κατά τους ταλμουδικούς χρόνους. Τέτοια είναι το άσμα του Μωσή στην Εξ. 15, της Δεβόρα, Ιουδ. 5, του Δαβίδ, Β Σαμ. 22, και άλλα. Τα άσματα αυτά είναι γραμμένα "μισό τούβλο πάνω σε τούβλο και τούβλο πάνω σε μισό τούβλο" (Μεγίλλα 16 β), οι γραμμές που αποτελούνται από δύο και από τρία μέρη ενός στίχου εναλλάξ, εκείνες που αποτελούνται από τρία μέρη έχουν μόνο μία λέξη σε κάθε πλευρά, δηλαδή τα άσματα είναι γραμμένα σε τρεις στήλες που αντιπροσωπεύουν τα τούβλα στον τοίχο ενός σπιτιού. Μερικές φορές γράφονται σε δύο στήλες, όπως το Δευτ. 32, ή "μισό τούβλο πάνω σε μισό τούβλο και ένα τούβλο πάνω σε ένα τούβλο". Έτσι και οι κατάλογοι Ιησ. 12 και Εσθ. 9.

Το ότι οι Ψαλμοί στο σύνολό τους δεν γράφτηκαν με αυτόν τον τρόπο, αλλά συνεχώς όπως τα βιβλία πεζογραφίας, φαίνεται από τις διαφορές των εκδόσεων από την εβραϊκή και μεταξύ τους, όσον αφορά τη διαίρεση των στίχων και τον αριθμό των γραμμών (65, 8· 90, 2, 11).

Το ότι οι Ψαλμοί στο σύνολό τους δεν γράφτηκαν με αυτόν τον τρόπο, αλλά συνεχώς όπως τα βιβλία πεζογραφίας, φαίνεται από τις διαφορές των εκδόσεων από την εβραϊκή και η μία από την άλλη, όσον αφορά τη διαίρεση των στίχων και τον αριθμό των γραμμών (65, 8· 90, 2, 11).

5. *Αριθμός, σειρά και ονόματα των βιβλίων*. Οι Παλαιστίνιοι Εβραίοι υπολόγιζαν τον ΑΡΙΘΜΟ των ιερών βιβλίων τους σε είκοσι τέσσερα· το σύνολο που δίνεται στον Ιώσηπο, το οποίο προέκυψε από την ένωση της Ρουθ με τους Κριτές και των Θρήνων με τον Ιερεμία, οφείλεται σε μια προσπάθεια αναγκαστικής συμμόρφωσης με τον αριθμό των γραμμάτων του εβραϊκού αλφαβήτου. Μέχρι περίπου τον τρίτο αιώνα μ.Χ. κάθε βιβλίο αποτελούσε γενικά έναν κύλινδρο από μόνο του, έτσι ώστε το ζήτημα της σειράς των βιβλίων δεν είχε προκύψει. Στην εβραϊκή Βίβλο ο Νόμος μετράται ως πέντε βιβλία, καθένα από τα οποία φέρει το όνομά του από την εισαγωγική του φράση. Έτσι, η Γένεση είναι *בְּרֵאשִׁית*· Αριθμοί, *בְּמִדְבָּר* ή, σύμφωνα με τον Ιερόνυμο *בְּדִבְרֵי*, το οποίο είναι πιο πιθανό. Ο Σαμουήλ, οι Βασιλείς και τα Χρονικά αποτελούν το καθένα ένα βιβλίο. Το πρώτο ονομάζεται *לְחֻמֵּשׁ דָּבָר*, όχι *דָּבָר*, και ο μεσαίος στίχος του είναι Α Σαμ. 28, 24. Η σημερινή πρακτική

του υπολογισμού δύο βιβλίων του Σαμουήλ κ.λπ. προέκυψε με την ελληνική μετάφραση, ίσως λόγω του υπερβολικού όγκου των κυλίνδρων που περιείχαν αυτά τα βιβλία στη γλώσσα αυτή, για ιδιωτική χρήση. Το ίδιο ισχύει και για τον Έσδρα και τον Νεεμία. Το εβραϊκό βιβλίο του Έσδρα περιλαμβάνει τον Νεεμία, ενώ ο τελευταίος είναι άγνωστος είτε στο Ταλμούδ είτε στην παράδοση. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι 12 Μικροί Προφήτες αποτελούν ένα ενιαίο βιβλίο, με το μεσαίο στίχο να είναι ο Μιχ. 3, 12. Οι Ψαλμοί θα γράφονταν πάντοτε από την εποχή της τελικής αναθεώρησης σε έναν κύλινδρο, αλλά η διαίρεση σε πέντε βιβλία είναι αρχαία. Είχε ήδη γίνει από την εποχή των Χρονικών· διότι το Α Χρ. 16, 35, 36 παραθέτει τον Ψαλ. 106 με τη δοξολογία που κλείνει το τέταρτο βιβλίο, αν και έχει αμφισβητηθεί ποιο είναι το πρωτότυπο. Ίσως βασίστηκε στην πενταπλή διαίρεση του Νόμου· αλλά αν ο Ψαλ. 106, 48 είναι παράθεση, δεν υπάρχουν πλέον πέντε βιβλία.

Όταν οι δερμάτινοι κύλινδροι έδωσαν τη θέση τους στα βιβλία από περγαμηνή με φύλλα ραμμένα μεταξύ τους και δεμένα σε τόμους, προέκυψε η δυνατότητα να υπάρχουν οι γραφές σε ένα ενιαίο βιβλίο και μαζί με αυτό το ζήτημα της ΔΙΑΤΑΞΗΣ των διαφόρων γραπτών. Η αλλαγή από τη μορφή του ρολού στη μορφή του βιβλίου έλαβε χώρα πιθανώς γύρω στον τρίτο αιώνα μ.Χ.

Στο Ταλμούδ τα βιβλία διατάσσονται και ταξινομούνται ως εξής: Το σύνολο των 24 βιβλίων ονομάζεται *ספרות* (=Αλ Κοράν) και χωρίζεται σε τρία μέρη, δηλαδή—

I. Ο ΝΟΜΟΣ ή *תורה*: πέντε βιβλία, με διάστημα ίσο με τέσσερις γραμμές μεταξύ του καθενός.

II. ΟΙ ΠΡΟΦΗΤΕΣ ή *נביאים*: υποδιαιρούνται σε

a. ΠΡΩΙΜΟΙ (*נביאים ראשונים*): τέσσερα βιβλία: Ιησούς του Ναυή, Κριτές, Σαμουήλ και Βασιλείς:

b. ΥΣΤΕΡΟΙ (*נביאים שניים*): τέσσερα βιβλία: Ιερεμίας, Ιεζεκίηλ, Ησαΐας και οι δώδεκα Μικροί Προφήτες.

III. Η ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ ή *כתובים*: έντεκα βιβλία: Ρουθ, Ψαλμοί, Ιώβ, Παροιμίες, Εκκλησιαστής, Άσμα, Θρήνοι, Δανιήλ, Εσθήρ, Έσδρας (συμπεριλαμβανομένου του Νεεμία) και Χρονικά.

Το Άσμα, η Ρουθ, οι Θρη. ο Εκκλ. και η Εσθ. ονομάζονται οι Πέντε Ρόλοι.

Η παραδοσιακή ή "Μασωριτική" σειρά είναι ελαφρώς διαφορετική. Τοποθετεί τον Ησ. πριν από τον Ιερ. και στα Αγιόγραφα η σειρά είναι: Χρον., Ψαλ., Ιώβ, Παρ., Ρουθ, Άσμα., Εκκλ., Θρή., Εσθ., Δαν., Εσδ-Νεε. Οποιαδήποτε από αυτές τις ταξινομήσεις είναι προτιμότερη από εκείνη των εκδοχών, αρχαίων ή σύγχρονων, και είναι ιδιαίτερα πολύτιμη από χρονολογική άποψη. Το γεγονός ότι οι τελευταίες αρχίζουν τα Αγιόγραφα με τα Χρονικά εξηγεί πώς κατέληξαν να βρουν τον μεσαίο στίχο των Αγιόγραφων στον Ψαλμ. 130, 3.

Τα ισπανικά ΧΓ, κατά κανόνα, ακολουθούν τη Μασωριτική σειρά των Αγιόγραφων. Στα γερμανικά ΧΓ η σειρά είναι γενικά η εξής: Ψαλ., Παρ., Ιώβ, Άσμα, Ρουθ, Θρή., Εκκλ., Εσθ., Δαν., Εσδ-Νεε., Χρ. Η τελευταία είναι αυτή που υιοθετείται στα τυπωμένα κείμενα.

Τα ΟΝΟΜΑΤΑ δίνονται από το περιεχόμενο, όπως *דברים*, *דברים* ή από τον συγγραφέα, όπως *דברים*, *דברים* ή από τη φύση της σύνθεσης, όπως *דברים*, *דברים*, ή τέλος, από κάποια λέξη στις εισαγωγικές προτάσεις, όπως στην περίπτωση των πέντε βιβλίων του Νόμου ή των Θρήνων, που ονομάζεται *דברים*. Το ίδιο γίνεται και στο Κοράνι και συχνά.

Κεφάλαιο 9.

Η φωνητική απόδοση του κειμένου.

1. *Η αρχαιότητα των σημείων.* Περί την εποχή της Μεταρρύθμισης ήταν η καθολική πεποίθηση, τόσο των Εβραίων όσο και των Χριστιανών, ότι τα φωνήεντα και τα άλλα σημεία που βρίσκονταν τότε και τώρα στα εβραϊκά ΧΓ. και στα τυπωμένα κείμενα ήταν ίσης αξίας και σχεδόν ίσης αρχαιότητας με τα σύμφωνα. Η εβραϊκή παράδοση ήταν ότι ο Μωυσής τα παρέλαβε προφορικά και ότι ο Έσδρας και οι άνδρες της Μεγάλης Συναγωγής τα μετέφεραν σε γραπτή μορφή, και αυτή

ήταν η άποψη που υποστήριζαν σχεδόν όλοι οι Εβραίοι διδάκτορες του Μεσαίωνα. Και με τους Χριστιανούς η αρχαιότητα αυτών των σημείων ήταν απαραίτητο επακόλουθο από το δόγμα της πλήρους έμπνευσης. Η θεωρία ότι τα σημεία των φωνηέντων ήταν πολύ μεταγενέστερα του Έσδρα, και μεταγενέστερα ακόμη και του Ταλμούδ, διατυπώθηκε στη σύγχρονη εποχή για πρώτη φορά από τον Elias Levita, 1468-1549, ο οποίος εισήγαγε χριστιανούς θεολόγους στη γνώση της εβραϊκής γλώσσας. Αυτό έδωσε αφορμή για την περίφημη διαμάχη του δέκατου έβδομου αιώνα σχετικά με την έμπνευση των σημείων. Ο πρεσβύτερος Buxtorf, 1564-1629, είχε γράψει μια πραγματεία προς υποστήριξη της θεωρίας ότι τα σημεία ήταν σύγχρονα με τη γλώσσα και ήταν πάντοτε σε χρήση. Ο Λουδοβίκος Καπέλλος, γεννηθείς στο Σεδάν το 1579 και πέθανε το 1658, υποστήριξε τη θέση ότι είχαν επινοηθεί από τους ραββίνους της Τιβεριάδας, 600 χρόνια μετά τον Χριστό, με σκοπό να διατηρήσουν μια γλώσσα που έπαυε γρήγορα να ομιλείται. Ο νεότερος Buxtorf υπερασπίστηκε τη θέση του μεγαλύτερου. Οι απόψεις του καπέλλου καταγγέλλθηκαν ως πιθανές να προκαλέσουν "pessimas et periculosas consequentias" (= τρομερές και επικίνδυνες συνέπειες). Οι Γάλλοι προτεστάντες του εναντιώθηκαν ότι τους στερούσε πολλά από τα επιχειρήματά τους κατά της Βουλγάτας, έτσι ώστε αναγκάστηκε να τυπώσει την πραγματεία του στην Ολλανδία. Η άποψή του, ωστόσο, είναι πλέον καθολικά παραδεκτή ως ορθή. Και ως επί το πλείστον συμφωνείται ότι τόσο τα φωνηεντικά όσο και τα τονικά σημεία υιοθετήθηκαν στο κείμενο περίπου την ίδια εποχή. Σε ποια ημερομηνία έλαβε χώρα αυτό;

2. *Το ανώτατο όριο.* Είδαμε ότι όταν έγινε η μετάφραση των Ο', το εβραϊκό κείμενο δεν διέθετε ούτε καν φωνηεντικά γράμματα στην ίδια έκταση που διέθετε όταν το κείμενο αυτό ενοποιήθηκε τον πρώτο ή τον δεύτερο χριστιανικό αιώνα, και σε καμία από αυτές τις ημερομηνίες το κείμενο δεν διέθετε κανένα σύστημα φωνηεντικών σημείων πέραν των τεσσάρων φωνηεντικών γραμμάτων. Το ίδιο ισχύει και για το κείμενο τη στιγμή που έγινε από αυτό η συριακή (Πεσιττώ) έκδοση τον δεύτερο αιώνα. Η λατινική έκδοση του Ιερώνυμου έγινε απευθείας από τα εβραϊκά και εκδόθηκε μεταξύ των ετών 393 και 405· πέθανε το 420. Ο Ιερώνυμος μιλάει πράγματι για τόνους (accentus), αλλά με αυτούς δεν εννοεί σημεία αλλά απλώς τροποποιήσεις του ήχου. Λέει ότι δεν είχε κανένα φωνηεντικό σημείο για να τον καθοδηγεί και υπονοεί ότι δεν είχε ούτε σημεία προφοράς· και δικαιολογεί τους μεταφραστές των Ο' για την απόδοση, π.χ. του Ησ. 24, 23 מַהֵר וְיָבוֹא הַבַּיִתְּךָ לְיָדֶיךָ, "Τότε ή σελήνη θέλει έντραπή και ό ήλιος θέλει αίσχυνθῆ", και τακῆσεται ή πλίνθος και πεσεῖται τὸ τεῖχος, λέγοντας ότι πρόκειται για "verbi ambiguitate decerpti", δηλαδή παραπλανημένοι από τὴν ἀπουσία τῶν φθόγγων. Μια ἄλλη περίεργη περίπτωση που οι μεταφραστές παγιδεύτηκαν από την ίδια πηγή λάθους είναι στον Ησ. 26, 14· "Οι νεκροί δεν θα ζήσουν ποτέ, ούτε οι σκιές θα αναδυθούν". Για τη δεύτερη φράση έχουν "ούτε γιατροί θα σηκωθούν". Η λέξη είναι מִיָּסֵר η οποία, χωρίς φωνήεντα, μπορεί να σημαίνει είτε το ένα είτε το ἄλλο. Τα παλαιότερα Τάργκουμ δείχνουν επίσης ότι το εβραϊκό πρωτότυπο είναι ἄφωνο. Τέλος, το Ταλμούδ δεν γνωρίζει τίποτα για συγκεκριμένα φωνήεντα ή τονικά σημεία. Έτσι, αναφέρει πέντε λέξεις των οποίων η σύνδεση ήταν αμφίβολη (Γέν. 4, 7 נֶשֶׁת ק.λπ.) αποδεικνύοντας τη μη ύπαρξη σημείων προφοράς. Έτσι, μέχρι το τέλος του έκτου αιώνα το εβραϊκό κείμενο εξακολουθούσε να είναι ένα κείμενο χωρίς προσημειωμένα σύμφωνα. Αυτό δίνει ένα ανώτατο όριο για την ημερομηνία εισαγωγής των φωνηέντων και των ἄλλων σημείων· και πιο πέρα από αυτή την πλευρά είναι αδύνατο να φτάσουμε. Είναι απαραίτητο να ξεκινήσουμε από το ἄλλο ἄκρο και να εργαστούμε προς τα πίσω.

3. *Το κατώτερο όριο.* Η παλαιότερη και μεγαλύτερη αυθεντία όσον αφορά τα σημεία των φωνηέντων και τους τόνους είναι ο Ααρών μπεν Ασέρ, ο οποίος ανήκε στη σχολή της Τιβεριάδας και άκμασε περίπου στις αρχές του δέκατου αιώνα. Πέθανε κάποια στιγμή πριν από το έτος 989. Ήταν ο συγγραφέας ενός κώδικα με όλα τα σημερινά σημεία και με σημειώσεις σχετικά με αυτά. Ο ίδιος αυτός ο κώδικας έχει χαθεί, αλλά από την ημέρα της συγγραφής του έγινε το πρότυπο κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης, το οποίο προσπαθούν να αναπαράγουν όλα τα μεταγενέστερα αντίγραφα και εκδόσεις. Μέχρι στιγμής, όμως, από τη στιγμή που ήταν ο συγγραφέας του συστήματος, ήταν τόσο αρχαίο στην εποχή του που η προέλευσή του ήταν εντελώς άγνωστη σε αυτόν. Ο Μπεν Ασέρ καταγόταν από μια διακεκριμένη οικογένεια Μασωριτών, ή σπουδαστών του κειμένου, που είχαν

ασχοληθεί με αυτή την ενασχόληση περίπου 120 χρόνια πριν από την εποχή του, και οι οποίοι θα είχαν παραδώσει την προέλευση των σημείων αν τους ήταν γνωστή.

Το Σέφερ Γεζιρά, το αρχαιότερο καμπαλιστικό έργο που σώζεται, του όγδοου ή ένατου αιώνα, το οποίο θα αναμενόταν να λάβει υπόψη του τα σημεία των φωνηέντων, αν αυτά υπήρχαν τότε, δεν αναφέρεται σε αυτά, αποδεικνύοντας ότι τα σημεία αυτά θεωρούνταν σε κάθε περίπτωση εκείνη την εποχή καινοτομία, αν όντως υπήρχαν.

4. Η πιθανή ημερομηνία. Η παλαιότερη ημερομηνία, επομένως, κατά την οποία είναι γνωστό ότι υπήρχε το κείμενο με σημεία είναι οι αρχές του 9ου αιώνα· και η πιο πρόσφατη ημερομηνία κατά την οποία είναι γνωστό ότι δεν υπήρχε ήταν περίπου το έτος 600. Ως εκ τούτου, η ημερομηνία της υιοθέτησης των φωνητικών και τονικών σημείων στο κείμενο θεωρείται γενικά ότι είναι κάποια στιγμή γύρω στα τέλη του έβδομου αιώνα.

Μια τέτοια ημερομηνία για την εισαγωγή των φωνηέντων και άλλων σημείων στο κείμενο ευνοείται, όχι μόνο από την ιστορία του ίδιου του κειμένου, αλλά και από την ιστορία των συγγενών γλωσσών. Ακόμη και στην περίπτωση των ελληνικών ΧΓ. τα τονικά σημεία αρχίζουν να απαντώνται μόνο σε αυτές του έκτου αιώνα. Στην περίπτωση της συριακής γλώσσας υπάρχουν δύο συστήματα φωνηέντων. Το ένα από αυτά αποτελείται από τα πέντε ελληνικά φωνήεντα γραμμένα πολύ μικρά και τοποθετημένα πάνω ή κάτω από το σύμφωνο μετά το οποίο πρόκειται να διαβαστούν· το άλλο αποτελείται από τελείες τοποθετημένες σε διάφορες σχετικές θέσεις. Ίχνη αυτού του τελευταίου συστήματος συναντώνται στους Ανατολικούς Σύρους του πέμπτου αιώνα. Καθώς τα εβραϊκά γίνονταν όλο και λιγότερο προφορική γλώσσα, η ανάγκη να υπάρχουν κάποια σημάδια ως οδηγοί για τη σωστή προφορά γινόταν όλο και πιο έντονα αισθητή. Είναι πιθανό ότι η χρήση τέτοιων σημείων άρχισε να αξιοποιείται στη διδασκαλία στα σχολεία, όπως ακριβώς τα σύγχρονα αραβικά σχολικά βιβλία έχουν πολύ συχνά τα σημεία των φωνηέντων. Το σύστημα που θα υιοθετούνταν θα έπρεπε να είναι ένα σύστημα που δεν θα παρεμπόδιζε με κανένα τρόπο τα σύμφωνα. Ένα τέτοιο σύστημα διέθεταν ήδη οι Συριακοί, και οι Εβραίοι φαίνεται ότι το παρέλαβαν από αυτούς. Το συριακό προφορικό λειτουργικό σύστημα τελειοποιήθηκε περίπου την ίδια εποχή. Και όχι πολύ αργότερα ένα ακριβώς παρόμοιο βήμα έπρεπε να γίνει στα αραβικά. Το παραλαμβανόμενο κείμενο του Κορανίου που καθορίστηκε από τον Οθμάν περίπου το έτος 30 (κατά το ισλαμικό χρονολόγιο), δηλαδή το 650-1 μ.Χ., εξαρτιόταν πολύ περισσότερο από την προφορική παράδοση για την ορθή απαγγελία του απ' ό,τι οι εβραϊκές γραφές. Διότι ενώ στα εβραϊκά μόνο ένα συμφωνικό σύμβολο αντιπροσώπευε δύο διαφορετικούς ήχους, το *ו*, στα αραβικά υπήρχαν μόνο δεκαπέντε σύμβολα για είκοσι οκτώ ήχους. Τα διακριτικά σημεία για τη διάκριση αυτών των σημείων μεταξύ τους εισήχθησαν από τον Αλ Χατζζαϊ κυβερνήτη του Ιράκ που κυβέρνησε από το 75-95 μ.Χ., και ένα σύστημα χρωματιστών σημείων για τα φωνήεντα για χρήση στο Κοράνι αποδίδεται στον Αβουλ Ασβαν που πέθανε το έτος 69 μ.Χ. Το σημερινό αραβικό σύστημα διακριτικών και φωνηεντικών σημείων αποδίδεται στον πατέρα της αραβικής γραμματικής Khalil ibn Ahmed (100-175 μ.Χ.). Στα καλύτερα ΧΓ. του Κορανίου τα γυμνά σύμφωνα γράφονται με μαύρο μελάνι και τα μη εμπνευσμένα διακριτικά και φωνηεντικά σημεία γενικά με κόκκινο. Όπως και στο ανατολικοσυριακό σύστημα, τα σημεία αυτά αποτελούνται ως επί το πλείστον από τελείες και γραμμές.

5. Διάφορα συστήματα. Οι Εβραίοι γραφείς υιοθέτησαν το ίδιο σχέδιο. Δεν πρέπει να υποτεθεί ότι ένα σύστημα ίσχυε παντού ταυτόχρονα. Πιθανόν κάθε τόπος να ευνοούσε ένα σύστημα ιδιόμορφο για τον εαυτό του, και κάθε σχολάρχης μπορεί να επινόησε ένα σύστημα για τη χρήση του δικού του σχολείου. Από όλα αυτά τα διαφορετικά συστήματα έχουν διασωθεί δύο, το παλαιστινιακό στο οποίο έχουμε συνηθίσει, και το βαβυλωνιακό.

6. Διάφορες αναθεωρήσεις. Στην αρχή δεν υπήρχε ούτε μία καθολικά αποδεκτή αναίρεση ούτε ένα καθολικό σύστημα φωνητικής. Μια άλλη αυθεντία ίση με τον Μπεν Ασέρ ήταν ο Ρ. Μουσής μπεν Δαβίδ μπεν Ναφταλί, ο σύγχρονος του. Ο Μπεν Ναφταλί ανήκε στη Βαβυλώνα, όπως ο Μπεν Ασέρ στην Τιβεριάδα. Έγραψε επίσης έναν κώδικα, ο οποίος, ωστόσο, όπως και ο κώδικας του Μπεν Ασέρ έχει χαθεί —εκτός αν πιστέψουμε το κολοφώνιο ενός ΧΓ της Αγίας Πετρούπολης που

וַיִּסְקֹן יְהוָה בְּנֵי אֱהֲרֹן לְמַדְבַּחַא עַל עֲלֹתָא דְעַל אֲעִיָּא
 דְעַל אִישׁתָּא קִרְבָּן דְּמַתְקָבֵל בְּרַעְוָא קִי יְהִי וְאִם מִן עֲנָא
 קִרְבָּנִיָּה לְנַכְסֵת קִדְשִׁיָּא קִי יְהִי דְכָר אִו [נֹקְבָא שְׁלִים
 דְק] רְכִינִיָּה אִם אֲמַר [הוּא] מְקָרִיב יֵת קִרְבָּנִיָּה וּיְקָרִיב יְהוָה
 קִי יְהִי וְיִסְמֹךְ יֵת יְדִיָּה עַל רִישׁ קִרְבָּנִיָּה וְיִפְּוֹס יְהוָה קִדָּם
 מִשְׁכָּן זְמַנָּא וַיִּזְרְקֹן בְּנֵי אֱהֲרֹן יֵת דְמִיָּה עַל מַדְבַּחַא סַח סַח
 וּיְקָרִיב מִנְכַּסֵּת קִדְשִׁיָּא קִרְבָּנָא קִי יְהִי תְרִבִּיָּה אֲלִיָּתָא שְׁלַמָּתָא
 לְקָבִיל שְׁזַרְתָּא יַעֲדִינָה וְיֵת תְּרַבָּא דְהַפִּי יֵת גְּוָא וְיֵת כָּל
 תְּרַבָּא דְעַל גְּוָא וְיֵת תְּרַתִּין כּוּלִין וְיֵת תְּרַבָּא דְעַלְיָהוֹן דְעַל
 גַּסְסִיָּא וְיֵת הַצְרָא דְעַל כְּבֹדָא עַל כּוּלִיָּתָא יַעֲדִינָה וַיִּסְקִינִיָּה
 כְּהֵנָּא לְמַדְבַּחַא לַחִים קִרְבָּנָא קִי יְהִי וְאִם מִן בְּנֵי עֲזִיָּא קִרְבָּנִיָּה
 וּיְקָרְבִנִיָּה קִי יְהִי וְיִסְמֹךְ יֵת יְדִיָּה עַל רִישִׁיָּה וְיִפְּוֹס יְהוָה קִי
 מִשְׁכָּן זְמַנָּא וַיִּזְרְקֹן בְּנֵי אֱהֲרֹן יֵת דְמִיָּה עַל מַדְבַּחַא סַח סַח
 וּיְקָרִיב מִנִּיָּה קִרְבָּנִיָּה קִרְבָּנָא קִי יְהִי יֵת תְּרַבָּא דְהַפִּי יֵת [גְּוָא
 וְיֵת כָּל תְּרַבָּא דְעַל] גְּוָא וְיֵת תְּרַתִּין כּוּלִין וְיֵת תְּרַבָּא דְעַלְיָהוֹן
 דְעַל גַּסְסִיָּא [וְיֵת הַצְרָא דְעַל] כְּבֹדָא עַל כּוּלִיָּתָא יַעֲדִינָה
 וַיִּסְקִנֹן כְּהֵנָּא לְמַדְבַּחַא לַחִים קִרְבָּנָא לְאַתְקָבֵלָא בְּרַעְוָא כָּל
 תְּרַבָּא קִדָּם יְהִי קָיִם עֲלֵם לְדְרִיכֹן בְּכָל מוֹתְבִיכֹן כָּל תְּרַבָּא
 דְכָל דְמָא לֹא תִיכְלוֹן

TRANSCRIPTION

OF A PAGE FROM A FRAGMENTARY TRIGLOTT MS.
 (IN POSSESSION OF DR. CHAMIZER, LEIPZIG.)

Targum Leviticus iii. 5—17, with Superlinear Punctuation.

ισχυρίζεται ότι γράφτηκε από αυτόν το έτος 922. Έτσι προέκυψε η Ανατολική και η Δυτική Αναγνώριση. Ο Baer παραθέτει στην έκδοσή του καταλόγους των αποκλίσεων τους. Είναι μικρές και ως επί το πλείστον περιορίζονται στην επισήμανση. Αναμφίβολα αυτές οι δύο αναθεωρήσεις, όπως και τα δύο συστήματα στίξης, είναι απομεινάρια μιας πολύ μεγαλύτερης ποικιλίας.

Κεφάλαιο 10.

Το Παλαιστινιακό σύστημα.

1. *Η ζωντανή γλώσσα.* Τα διαφορετικά συστήματα φωνηέντων και τονισμών ήταν προσπάθειες στερεοτύπωσης της γλώσσας, όπως αυτή είχε παραδοθεί από την παράδοση. Δεδομένου, ωστόσο, ότι η στίξη αυτή εισήχθη στο κείμενο μόλις στα τέλη του έβδομου αιώνα, δεν θα μπορούσε παρά να σημαίνει ότι είχαν επέλθει σημαντικές αλλαγές, με τον τρόπο εκφυλισμού της γλώσσας, από την εποχή που ήταν περισσότερο ομιλούμενη και λιγότερο νεκρή γλώσσα.

Πληροφορίες σχετικά με την προφορά της γλώσσας σε παλαιότερες εποχές μπορούν να βρεθούν πρώτα απ' όλα στη μεταγραφή των ονομάτων και άλλων λέξεων στην έκδοση των Ο', καθώς και, αργότερα, στον Ωριγένη και τον Ιερώνυμο. Μεταγραφές του Καρχηδονιακού συναντώνται επίσης, ιδίως στον Πλαύτο (Roenuus Act V). Αλλά ένα από τα καλύτερα μέσα για να γνωρίσει κανείς πώς ακούγονταν τα εβραϊκά ως προφορική γλώσσα, αποκτάται από την ακρόαση της σύγχρονης αραβικής γλώσσας. Διότι, όπως έχει ειπωθεί, αν ο Σαμουήλ αναστηθεί από τον τάφο, θα μπορούσε να γίνει κατανοητός σήμερα. Οι πληροφορίες που μπορούν να αποκτηθούν από τις αρχαίες πηγές δείχνουν ότι, κατά την εποχή της εισαγωγής της στίξης, η γλώσσα είχε χάσει σημαντικά σε ποικιλία, πλούτο και ευελιξία του ήχου. Φαίνεται ότι το κείμενο με σημεία στίξης ήταν για τη ζωντανή γλώσσα ό,τι είναι η μηχανική εκφορά της αραβικής γλώσσας από έναν Ευρωπαίο μελετητή που μπορεί να προφέρει τα σύμφωνα για έναν μορφωμένο Άραβα.

2. *Τα σύμφωνα.* Όπως και στα αραβικά, η εβραϊκή στίξη χρησιμοποιεί μια τελεία για να διακρίνει μεταξύ δύο πιθανών φωνητικών τιμών του ίδιου σημείου. Αυτό συμβαίνει με τα γράμματα ה ו כ ט י ך και τα γράμματα ה και ש, αλλά η τελεία που τοποθετείται πάνω από το ש προς τα αριστερά ή προς τα δεξιά για να διακρίνει μεταξύ των ήχων s και sh είναι, ορθώς μιλώντας, το μόνο διακριτικό σημείο που χρησιμοποιείται στην εβραϊκή στίξη, με την έννοια με την οποία μιλάμε για διακριτικά σημεία στα αραβικά. Ωστόσο, δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η χρήση αυτού του σημείου είναι, όπως και στα αραβικά, παλαιότερη από τα υπόλοιπα. Ήταν άγνωστο στον Ιερώνυμο και δεν ακούγεται νωρίτερα από τα άλλα. Είναι δύσκολο να γνωρίζουμε ποια ποιότητα ήχου υποδήλωνε το γράμμα ש, αλλά πιθανότατα ήταν αυτή του αγγλικού s. Το αραβικό sin έχει τον έντονο ανατολικό ήχο του εβραϊκού ד. Όταν είναι επιθυμητό να διακρίνουμε μεταξύ των ήχων s και sh όπως στο Ιουδ. 12, 6 μεταξύ sibboleth και shibboleth, αυτό επιτυγχάνεται με την αντίθεση, όχι του ש και του ש, που δεν θα μπορούσε να αναπαρασταθεί στο αδόκιμο κείμενο, αλλά με εκείνη του ש και του ד.

Δεν είναι συχνό φαινόμενο να εξαρτάται μια διαφορετική ανάγνωση από την τοποθέτηση του διακεκριμένου σημείου αυτού του γράμματος, αλλά παραδείγματα είναι:— Ιερ. 5, 7, όπου τα ΧΓ. ποικίλλουν μεταξύ שׁבשׂה, "και τους ικανοποίησα", που είναι η καλύτερα υποστηριζόμενη ανάγνωση, και שׁבשׂה, "και τους έθεσα υπό όρκο", που είναι ίσως προτιμότερη· Ιερ. 50, 9 לׁי שׁבשׂה 'ορφανά που κάνουν' και לׁי שׁבשׂה, 'καλά καταρτισμένοι', και άλλα. Παραδείγματα λανθασμένης επισήμανσης είναι το Εκκλησιαστής 3, 17, όπου για το, "υπάρχει χρόνος εκεί" (שׁב), πρέπει να διαβάσουμε "έχει ορίσει χρόνο" (שׁב)· Ιεζεκ. 39, 26, שׁבני για שׁבני πρέπει να είναι שׁבני, "και θα ξεχάσουν".

Ωστόσο, το ψ δεν ήταν ο μόνος εβραϊκός χαρακτήρας που έφερε δύο διαφορετικούς ήχους: είναι σχεδόν βέβαιο ότι το π και αρκετά βέβαιο ότι το ν αντιπροσωπεύουν επίσης δύο φωνητικές αξίες. Το π αντιστοιχεί σε δύο αραβικά γράμματα ζ και χ , το πρώτο μοιάζει με το ελληνικό χ , το δεύτερο με το σκωτσέζικο και το γερμανικό ch . Το π πρέπει επίσης να είχε αυτές τις δύο αξίες και αυτό εξηγεί πώς μια ρίζα φαίνεται να φέρει τόσες πολλές διαφορετικές έννοιες, όπως ללפ =να βεβηλώνω לח , και να τρυπιέμαι לח . חפ να αφιερώνω חرم , και να διαπερνάω חرم . חפ να οργάνω חח , και να είμαι ακίνητος חח . Δεν θα υπήρχε καμία αμφιβολία για τη διπλή αξία του π , αν δεν υπήρχε το γεγονός ότι οι εκδόσεις δεν ήταν σε θέση να το μεταγράψουν, ιδίως οι ελληνικές εκδόσεις.

Δεν υπάρχει τέτοια αμφιβολία για το ν . Αυτό απαντά στο αραβικό ξ και ξ , το πρώτο ένας ιδιόμορφος σημειτικός ήχος, το δεύτερο gh ή το ευρωπαϊκό r . Οι O' αναπαριστούν το πρώτο με μια αναπνοή, δηλαδή το παραλείπουν, το δεύτερο με γ . פנ =Γάζα, פמ =Γομόρρα: פמ =γομορ. Από την άλλη πλευρά, פמ =Αμβρι פנ =Οζίας:

Περαιτέρω ένα σημείο χρησιμοποιήθηκε για να διακρίνει μεταξύ των σκληρών και μαλακών ήχων του η פ כ ג ד ל ב , δηλαδή μεταξύ του $\mu\pi$ ב , και του β ב κ.ο.κ. Το ίδιο σημείο χρησιμοποιείται και στα συριακά. Στο κείμενο του Ginsburg η απουσία του σημείου επισημαίνεται κανονικά με *Raphe*, ב κ.λπ. Ίσως οφείλεται σε αυτή τη διπλή προφορά το γεγονός ότι δύο στίχοι που αρχίζουν με η βρίσκονται στους Ψαλ. 25 και 34. Οι O' μεταγράφουν το ב με κ ή χ , το פ με π ή ϕ , το η με τ ή θ . Στην έκδοση του κειμένου του Baer κάθε γράμμα που ακολουθεί ένα λαρυγγικό με απλό sheva λαμβάνει αυτό το σημείο (Ψαλμ. 61, 4 פחמ). Ο Ginsburg καταδικάζει αυτή την πρακτική ως οφειλόμενη σε παρανόηση του κανόνα που περιγράφει τη λέξη ως *dageshed* ή "σκληρυμένο", χωρίς να εννοείται ότι το σημείο πρέπει να εισαχθεί στην πραγματικότητα.

3. *Dagesh Forte*. Το ίδιο σημείο χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει τον διπλασιασμό ενός συμφώνου. Ποτέ δεν φαίνεται να ήταν συνηθισμένο να γράφεται ένα διπλασιασμένο σύμφωνο δύο φορές. Αυτό γίνεται, ωστόσο, πάντα στην περίπτωση του ονόματος כחפ O' Ισσαχαρ και ένας τέτοιος τύπος όπως פחפ είναι ίσως μια διπλή γραφή του פ : αυτό φαίνεται σαφώς να επιδιώκεται στο Β Χρ. 5, 13. Το *Dagesh Forte* ανταποκρίνεται ακριβώς στο αραβικό *teshdid*, αλλά τα συριακά δεν έχουν αντίστοιχο σημείο. Όταν το D. F. τοποθετείται σε ένα από τα γράμματα η פ כ ג ד ל ב διπλασιάζει τον σκληρό ήχο. Αν είναι επιθυμητό να διπλασιαστεί ο μαλακός ήχος το γράμμα πρέπει να γραφτεί δύο φορές, פפ *linvoth*. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της στίξης της εβραϊκής γλώσσας είναι ότι τα λαρυγγικά και το *resh* δεν διπλασιάζονται, ενώ στα αραβικά οποιοδήποτε γράμμα μπορεί να διπλασιαστεί. Αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι η στίξη εφαρμόστηκε τόσο αργά. Δεν υπάρχει κανένας λόγος για τον οποίο αυτά τα γράμματα δεν θα έπρεπε να διπλασιάζονται, και είναι έτσι στις μεταγραφές των O' , όπως פפ =*Arran*: פמ =Γομορρα: פפ =*άρραβών*, η επιμήκυνση του προηγούμενου φωνήεντος για αντιστάθμιση παραλείπεται. Ο Baer χρησιμοποιεί επίσης το D. F. στην περίπτωση μιας λέξης που αρχίζει με το ίδιο γράμμα με το οποίο τελείωσε η προηγούμενη, όπως στη Γεν. 31, 54 פחל לכחל : αλλά ο Ginsburg καταδικάζει και αυτό.

Υπάρχουν ακόμα μερικές περιπτώσεις λαρυγγικού ή η που διπλασιάζονται ακόμη και στο παρόν κείμενο: פפ Γεν. 43, 26: Έσδρας 8, 18: πρβλ. Λευιτ. 23, 17, αν και σε αυτές τις περιπτώσεις το σημείο μπορεί να είναι ίσο με το αραβικό *hamzah* και απλώς να σηματοδοτεί το η ως σύμφωνο: αλλά δεν υπάρχει καμία αμφιβολία για τον Ιεζεκ. 16, 4 פחפ כחפ : Ιερ. 39, 12: פפ 39, 9 (Baer).

Στα αραβικά, όπως και σε άλλες γλώσσες, το η πριν από το ב προφέρεται *m*. Ίχνη αυτού είναι το Ησ. 35, 1 פחפ : Αρ. 3, 49 פפ : το αντίστροφο Ιεζ. 33, 26 פחפ .

4. *Ta fonehenta*. Τα φωνηεντικά γράμματα χρησιμοποιούνται ελεύθερα στα μεταβιβλικά εβραϊκά για την αναπαράσταση ακόμη και σύντομων φωνηέντων. Μια τέτοια περίπτωση στην Παλαιά Διαθήκη μπορεί να είναι ο Ψαλμ. 5, 1 פחפ για το פחפ = פחפ . Πρβλ. Ησ. 33, 1. Πριν από ένα τελικό λαρυγγικό πρέπει να υπάρχει ένας ήχος α , αλλιώς το λαρυγγικό δεν μπορεί να προφερθεί ή μπορεί να προφερθεί μόνο με δυσκολία, ακόμη και από έναν Άραβα. Γι' αυτό και το *pathah furtive* που παρεμβάλλεται πριν από το τελικό η , ν και π όταν προηγείται οποιοδήποτε μακρύ φωνήεν εκτός από το α . Σε αυτά το η ίσως να είχε προστεθεί σε ένα προηγούμενο στάδιο της γλώσσας. Οι

λογογράφοι είδαν το λαρυγγικό χαρακτήρα του ρ , γιατί το επισημαίνουν ως λαρυγγικό σε ορισμένες περιπτώσεις. Αλλά από την εποχή τους ο πραγματικός του ήχος μπορεί να είχε χαθεί στα εβραϊκά, όπως συμβαίνει σε πολλές διαλέκτους της σύγχρονης αραβικής. Πριν από ένα λαρυγγικό το i και το u έγιναν e και o . Αυτός ο κανόνας αναπαράγει τον ήχο ακριβώς.

Στα συριακά το y πριν από το i έχει τον ήχο του κ . Έτσι μπορεί να ήταν και στα εβραϊκά. Οι O' μεταγράφουν $\lambda\kappa\psi\iota$, Ισραηλ, $\rho\eta\psi\iota$ Ισαακ αλλά $\eta\eta\iota\eta$ Ιερεμίας. Ο Ben Naphtali λέγεται ότι διάβασε $\lambda\kappa\psi\iota$, $l\text{israel}$ για το $l\text{eyisrael}$ του Ben Asher.

Οι συντομότεροι φθόγγοι αντιπροσωπεύονται από τα $hatephs$ και $sheva$. Ο τελευταίος δεν χρησιμοποιείται με λαρυγγικό, αν και εξαίρεση αποτελεί το $\eta\iota\eta\iota\eta$ Γεν. 2, 25. Ορισμένες από τα παλαιότερα ΧΓ. χρησιμοποιούν $hateph$ $qamets$ αντί για $kamets$ $hatuph$, όπως στο κείμενο του Baer. Ο Baer τοποθετεί το $hateph$ $pathah$ αντί του απλού $sheva$ κάτω από το πρώτο από τα δύο όμοια σύμφωνα, π.χ. $\eta\lambda\eta\eta$. Ο Ginsburg καταδικάζει και αυτό.

Το $sheva$ συχνά δεν είχε ακουστικό ήχο· όπως όταν το επόμενο γράμμα ήταν ένα υγρό. Ακόμη και στα αραβικά τα σύντομα φωνήεντα συχνά χάνονται· έτσι το $jawa\eta$ ακούγεται $jwa\eta$. Ούτε το $sheva$ είχε ομοιόμορφο ήχο· Ο Ben Asher σημειώνει τις ακόλουθες τροποποιήσεις.

πριν από το y ακούγεται i όπως $\eta\iota\eta\iota$ = $biyom$

πριν το y με i ακούγεται e όπως $\lambda\kappa\psi\iota\eta$, $beyisrael$

με $metheg$, π.χ. Ψάλμ. 51, 2, ακούγεται a όπως $\kappa\iota\eta\eta$ $babha$

πριν από ένα λαρυγγικό μοιάζει με τον ήχο του λαρυγγικού ως $\kappa\eta\eta$, $mo'odh$. Αλλού είναι e .

Τα παυτικά φωνήεντα δύσκολα μπορεί να διέφεραν ποιοτικά από τα μη παυτικά, αλλά μόνο ποσοτικά. Ο Ιερεμίας (22, 29) $\eta\eta\eta$ $\eta\eta\eta$ $\eta\eta\eta$ χάνει τη μισή του δύναμη αν πούμε $erets$, $erets$ $\grave{a}rets$: πρβλ. Ησ. 24, 19. Αυτό θα μπορούσε να αποφευχθεί δίνοντας στο μακρό a τον ίδιο λεπτό ήχο που έχει στα αραβικά σε ορισμένες θέσεις όπου στην πραγματικότητα είναι το μακρό του $seghol$.

5. Περίληψη. Έτσι, ενώ η στίξη έχει την εντύπωση ότι πρόκειται για μια απλώς μηχανική ταξινόμηση των φωνηέντων, η οποία θα μπορούσε να εφαρμοστεί σε οποιαδήποτε γλώσσα, και εφαρμόζεται στην Παλαιά Διαθήκη στα αραμαϊκά τμήματα καθώς και στα εβραϊκά, το σύστημα δεν είναι τόσο σκληρό και σταθερό όσο φαίνεται. Διότι, (1) κανένα σημείο του φωνήεντος δεν είχε μια σταθερή τιμή, αλλά το καθένα τροποποιούνταν από τα παρακείμενα σύμφωνα, όπως στα αραβικά $kelb$ και $qalb$ · (2) οι στίχοι έδειχναν ορισμένα γράμματα, ιδίως τα λαρυγγικά, διαφορετικά από άλλα και (3) παραβίαζαν τους δικούς τους κανόνες προκειμένου να πλησιάσουν τον πραγματικό ήχο της γλώσσας όπως τους ήταν γνωστός. Ακόμα, ενώ στα αραβικά υπάρχουν μόνο έξι φωνήεντα, τρία μακρά και τρία βραχέα, και δύο δίφθογγοι και αυτά πρέπει να τροποποιούνται ανάλογα με τα σύμφωνα τους, στα εβραϊκά οι στίχοι έκαναν μια προσπάθεια να εκφράσουν κάθε πιθανό ήχο με το κατάλληλο σημείο.

6. Οι τόνοι. Ως περαιτέρω βοήθημα για την ορθή εκφορά της γλώσσας και τη δημόσια απαγγελία της, εφευρέθηκαν δύο συστήματα τονισμού, ένα πεζογραφικό και ένα ποιητικό. Το πρώτο εφαρμόζεται στα πεζά βιβλία και επίσης σε τμήματα του βιβλίου του Ιώβ, όπως ο πρόλογος και ο επίλογος, καθώς και οι εισαγωγικοί στίχοι κάθε ομιλητή· το δεύτερο, στους Ψαλμούς, τις Παροιμίες και το υπόλοιπο του Ιώβ. Στους Ψαλμούς, οι τίτλοι, είτε αποτελούν από μόνοι τους έναν στίχο είτε μόνο ένα μέρος ενός στίχου, συνδέονται με την αρχή του Ψαλμού σαν να αποτελούν μέρος του, και ομοίως λέξεις όπως $\eta\eta$ συνδέονται με αυτό που προηγείται. Αυτό πρέπει να εξηγηθεί από το γεγονός ότι οι τόνοι είναι κατ' αρχάς μουσικές νότες ή συνδυασμοί νότων και σχεδιάστηκαν με σκοπό την ψαλμωδία των βιβλίων στη συναγωγή, όπου οι τίτλοι συμπεριλαμβάνονταν στους Ψαλμούς. Όμως η μουσική τους αξία έχει χαθεί.

Οι τόνοι, κατά δεύτερο λόγο, σηματοδοτούν την ηχητική συλλαβή. Αλλά και εδώ πρόκειται για την τονική συλλαβή της λέξης όπως τραγουδιέται ή απαγγέλλεται δημόσια, και ο τόνος βρίσκεται κανονικά στην τελευταία συλλαβή της λέξης, ή, τουλάχιστον, στην προτελευταία. Αλλά δεν χρειάζεται να υποθέσουμε ότι αυτή ήταν η θέση του τόνου στη συνηθισμένη ανάγνωση ή στην ομιλία. Στη ζωντανή γλώσσα ο τόνος φυσικά θα υποχωρούσε προς την αρχή της λέξης, όπως στα αγγλικά και όπως πρακτικά γίνεται στα σύγχρονα ομιλούμενα αραβικά.

Αλλά η αξία των τόνων για μας έγκειται στη διαλειτουργική τους δύναμη. Η μουσική πρέπει σε κάποιο βαθμό να συμμορφώνεται με το νόημα, και ως εκ τούτου οι τονισμοί απαντούν στη στίξη μας και αποτελούν ένα είδος τρέχοντος σχολιασμού του κειμένου, δείχνοντας ποιες λέξεις συνδυάστηκαν μεταξύ τους και ποιες θεωρήθηκαν λιγότερο στενά συνδεδεμένες. Έτσι, συχνά δείχνουν σε αμφίβολες περιπτώσεις ποια ήταν η γνώμη των Μασωριτών σχετικά με τη σύνδεση των λέξεων σε έναν στίχο. Από την άλλη πλευρά, οι τόνοι συχνά δείχνουν μια πλήρη αδιαφορία για το νόημα, όπως όταν ενώνουν τους τίτλους με τις αρχές των Ψαλμών ή το *h* με το τέλος του στίχου στον οποίο εμφανίζεται.

7. *Ιδιαίτερες επισημάνσεις.* Οι Μασωρίτες δεν υποδείκνυαν πάντοτε το κείμενο με τον πιο προφανή τρόπο, αλλά επέτρεπαν στον εαυτό τους να επηρεάζεται από υποκειμενικές εκτιμήσεις. Το καλύτερο παράδειγμα αυτού είναι η φράση *וַיִּבְרָא* η οποία θα μπορούσε φυσικά να διαβαστεί ως "να δει το πρόσωπο του". Στην Εξ. 33, 20, ωστόσο, λέγεται: "Κανένας άνθρωπος δεν θα με δει και θα ζήσει" —και αποτελεί πάγια διδασκαλία της Παλαιάς Διαθήκης ότι το αποτέλεσμα της θέασης του Θεού είναι ο θάνατος: Γεν. 32, 31· Ιουδ. 13, 22· Ησ. 6, 5· ένα εξαιρετικό χωρίο είναι η Εξ. 24, 10. Κατά συνέπεια, όταν η γενική στη φράση "να δω το πρόσωπο του", είναι *וַיִּבְרָא* ή το ισοδύναμό της, το ρήμα επισημαίνεται ως *Niphal* και *וַיִּבְרָא* (תא) λαμβάνεται="ενώπιον", δηλ. εμφανίζονται ενώπιον, π.χ. Ψαλμ. 42, 3 *וַיִּבְרָא* όπου θα ήταν απλούστερο να διαβαστεί *וַיִּבְרָא*. Αλλά οι Μασωρίτες το κάνουν πάντα αυτό σε αυτή τη φράση ακόμη, π.χ. στο Δευτ. 31, 11, Ησ. 1, 12 διαβάζοντας *וַיִּבְרָא* ως *וַיִּבְרָא* δηλ. *וַיִּבְרָא*: έτσι και στο Δευτ. 16, 16 *וַיִּבְרָא-תא* *וַיִּבְרָא-לך* *וַיִּבְרָא*. Δεν είναι βέβαιο ωστόσο αν η Μασωριτική ανάγνωση δεν είναι η σωστή. Το *וַיִּבְרָא* όντως σημαίνει "ενώπιον" όπως και το *וַיִּבְרָא*, και ολόκληρη η φράση βρίσκεται στο Α Σαμ. 1, 22, *וַיִּבְרָא תא וַיִּבְרָא*, "και θα εμφανιστεί κ.λπ." αν και ακόμη και εδώ ίσως θα έπρεπε να διαβάσουμε, "και θα δούμε κ.λπ.". Το σημείο αυτό αποτελεί άλλη μια απόδειξη της ευλάβειας με την οποία θεωρούνταν το συμφωνικό κείμενο.

Άλλα παραδείγματα επισημάνσεων που οφείλονται σε δογματικές προϋποθέσεις είναι το Εκκλ. 3, 21, "Ποιος γνωρίζει το πνεύμα του ανθρώπου που πηγαίνει προς τα πάνω" κ. εξ. για το "αν πηγαίνει προς τα πάνω", *וַיִּבְרָא* για το *וַיִּבְרָא* στον Ιερ. 34, 18 είναι αμετάφραστο ως έχει, επειδή το *וַיִּבְרָא* έχει επισημανθεί *וַיִּבְרָא*· θα πρέπει να διαβάζεται "ενώπιον στο μοσχάρι": Ησ. 7, 11 'Ρωτήστε το στο βάθος' lit. 'κάντε το βαθιά, ρωτήστε' *וַיִּבְרָא*, παυτικός τύπος της εμφατικής προστακτικής, θα πρέπει να είναι *וַיִּבְרָא*, 'ρωτήστε το στο Sheol'.

Συχνά, χωρίς αμφιβολία η επισήμανση είναι λανθασμένη. Έτσι, στη φράση "συγκεντρώθηκε στους λαούς του" δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το *וַיִּבְרָא* είναι στον πληθυντικό, οπότε και το *וַיִּבְרָא* θα έπρεπε να είναι στον πληθυντικό, "οι λαοί μου", αλλά υποδεικνύεται στον ενικό, πρβλ. Γεν. 25, 8 και 49, 29.

Οι στίχοι, ωστόσο, δεν ήταν οι ίδιοι υπεύθυνοι για τη στίξη τους. Παρέλαβαν ό,τι τους είχε παραδοθεί από την προφορική παράδοση και τα όποια λάθη υπάρχουν, χρονολογούνται πριν από την εποχή τους.

Σε αρκετά σημεία η επισήμανση φαίνεται να έχει σκοπό να προσφέρει μια επιλογή ανάγνωσης όπως Ψαλμ. 7, 6 *וַיִּבְרָא=וַיִּבְרָא* ή *וַיִּבְרָא*: Ησ. 59, 3 *וַיִּבְרָא* *niphal* ή *qual* και συχνά.

Κεφάλαιο 11.

Η Μασσωρά.

1. *Ορισμός του όρου.* Η λέξη Μασσωρά (*מַסְסוּרָה* ή *מַסְסוּרָה*) ή, όπως γράφεται ορθότερα στη Μισνά, Μασσωρέθ (*מַסְסוּרָה*) προέρχεται από τη ρίζα *מסר*, Αρ. 31, 5 (16), που σημαίνει "παραδίδω", tradere, και σημαίνει αυτό που παραδίδεται, στην προκειμένη περίπτωση το παραδοσιακό κείμενο της

Γραφής. Η Μασσωρά στο σύνολό της είχε τις απαρχές της σε πολύ πρώιμους χρόνους. Ο R. Aqiba († περ. 135) την αποκαλούσε "φράχτη γύρω από τον Νόμο" (Aboth III, 13: $\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta\eta$). Η κειμενική Μασσωρά έχει περιγραφεί ως "μια μάζα γραμματικών, λεξικογραφικών και συνοδευτικών σημειώσεων" σχετικά με το κείμενο. Δίνει το αποτέλεσμα που θα έπαιρνε κανείς ανατρέχοντας την Concordance του Fürst ή του Buxtorf και σημειώνοντας τον αριθμό των φορών που εμφανίζεται μια συγκεκριμένη έκφραση. Αναφέρει συνώνυμες εκφράσεις· αλλά πολύ σπάνια επιχειρεί να διακρίνει μεταξύ των διαφορετικών εννοιών με τις οποίες χρησιμοποιείται κάποια συγκεκριμένη έκφραση, όπως κάνει στην περίπτωση της λέξης $\eta\eta\eta\eta$ η οποία εμφανίζεται μόνο στα Ψαλμ. 22, 17 και Ησ. 38, 13. Η Μασσωρά για το τελευταίο χωρίο παρατηρεί ότι το $\eta\eta\eta\eta$ χρησιμοποιείται με διαφορετική έννοια στα δύο χωρία. Έχει συγκριθεί σε ορισμένα σημεία της με την Ελληνική Διαθήκη του Alford, αν εκεί, αντί για κεφάλαιο και στίχο, αναφέρονταν λίγες λέξεις από τα συμφραζόμενα. Κάθε αντιγραφέας ή δάσκαλος έκανε σημειώσεις κατά τη διάρκεια της εργασίας του και αυτές διατηρήθηκαν, έτσι ώστε η Μασσωρά να αντιπροσωπεύει το αποτέλεσμα των κόπων γενεών λογίων. Διαφορετικά, το έργο δεν θα μπορούσε ποτέ να ολοκληρωθεί, όπως ολοκληρώθηκε, χωρίς τη βοήθεια της γραμματικής, του λεξικού ή της concordance.

Στη Μασσωρά διακρίνονται το M. parva, το M. magna και το M. finalis, ανάλογα με τη θέση που καταλαμβάνουν στον κώδικα σε σχέση με το κείμενο. Το M. parva αποτελείται από σύντομες και αποκομμένες παρατηρήσεις που εκφράζονται γενικά με ένα μόνο γράμμα, το οποίο δίνει τον αριθμό των εμφανίσεων, οι οποίες τοποθετούνται στο πλαϊνό περιθώριο των στηλών. Οι σημειώσεις αυτές συλλέχθηκαν και ταξινομήθηκαν στη συνέχεια, και οι κατάλογοι τους προσαρτήθηκαν στο άνω και κάτω περιθώριο, πάνω και κάτω από το κείμενο στο οποίο εμφανιζόταν μία από αυτές· αυτό είναι το M. magna. Οι κατάλογοι που ήταν πολύ μεγάλοι για να εισαχθούν στη σελίδα είτε προτάσσονταν στην αρχή είτε προστίθεντο στο τέλος των ΧΓ., συνήθως στο τέλος, απ' όπου ονομάζονται (ανακριβώς) M. finalis. Πρόκειται λίγο πολύ για μια διάκριση χωρίς διαφορά.

Πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η Μασσωρά δεν είναι μία αλλά πολλές. Όπως υπήρχε μια ανατολική και μια δυτική αναψηλάφηση του κειμένου, έτσι υπήρχε και μια ανατολική και μια δυτική Μασσωρά. Και όπως κάθε τυποποιημένος κώδικας διέφερε σε κάποιες μικρές λεπτομέρειες από τον άλλο, έτσι και οι κατάλογοι εμφάνισης συγκεκριμένων εκφράσεων που βασιζόνταν σε αυτόν θα διέφεραν από άλλους καταλόγους ή ρουμπρίκες που βασιζόνταν σε άλλους κώδικες. Ως εκ τούτου, η Μασσωρά στο σύνολό της βρίσκεται συχνά σε σύγκρουση με τον εαυτό της. Το σύνολο της Μασσωρά magna ή parva για οποιοδήποτε χωρίο δεν βρίσκεται ποτέ σε κανένα ΧΓ. αλλά κάποια σε ένα και κάποια σε άλλο. Για να αποκτηθεί το σύνολό της είναι απαραίτητο να συγκριθούν όλα τα γνωστά ΧΓ.

2. *Ta Qrís kai Sevîrs.* Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της Μασσωρά είναι η διατήρηση των qris. Αυτό είναι το μόνο μέρος της που συναντάται ολόκληρο σε όλα τα έντυπα κείμενα και τους κώδικες. Όλα τα έντυπα κείμενα υποτίθεται ότι παρουσιάζουν όλα τα qris. Στην ίδια τη Μασσωρά τα qris βρίσκονται σε τρεις μορφές. 1. Κάθε qri δίνεται στο περιθώριο απέναντι από το Kthîbh του στο κείμενο, ενώ ένας μικρός κύκλος ή αστερίσκος (που δεν έχει όνομα) τοποθετείται πάνω από τη λέξη στο κείμενο για να τραβήξει την προσοχή στο περιθώριο. 2. Όσα qris εμφανίζονται σε οποιοδήποτε βιβλίο συγκεντρώθηκαν και προστέθηκαν στο τέλος του βιβλίου. 3. Το σύνολο των qris συλλέγονταν από ολόκληρο το κείμενο και ταξινομούσαν σε καταλόγους ή ρουμπρίκες ανάλογα με τη ρίζα ή το μόριο ή το γράμμα που αφορούσε.

Η πλειονότητα των qris είναι αναμφίβολα απλές διορθώσεις του κειμένου που ανταποκρίνονται στα errata και corrigenda ενός σύγχρονου τυπωμένου βιβλίου, μόνο που έχουν το μειονέκτημα ότι δεν έχουν τοποθετηθεί εκεί από τον συγγραφέα. Τέτοια είναι τα τέσσερα qri perpetua, $\eta\eta\eta\eta$, $\eta\eta\eta\eta$, $\eta\eta\eta\eta$, $\eta\eta\eta\eta$, τα οποία δεν έχουν αντίστοιχη περιθωριακή σημείωση στα σημερινά κείμενα. Συχνά το Kthîbh αντιπροσωπεύει μια αρχαϊκή μορφή την οποία οι Μασωρίτες δεν αναγνώριζαν, όπως το $\eta\eta\eta\eta$ Ιουδ. 9, 10 (Baer)· Ησ. 32, 11 (ορθώς επισημαίνεται)· Ιουδ. 9, 8. Αυτές δεν είναι αποκλειστικά μορφές παύσης. Μερικές φορές τα qris είναι αναμφισβήτητα σωστά, όπως Αμώς 8, 8 $\eta\eta\eta\eta$, qri

פגפג אָפּוּס 9, 5. Στη Βίβλο της Βενετίας του 1521, η λέξη για τα "πρόβατα" Α Σαμ. 17, 34, פּוּ, ήταν λανθασμένα τυπωμένη פּוּ. Αντί να διορθωθεί το κείμενο, ένα קפּוּ פּוּ τοποθετήθηκε στο περιθώριο και παρέμεινε εκεί μέχρι πολύ πρόσφατα, ενώ μεταγενέστεροι εκδότες το αντέγραψαν με τη σειρά τους. Δεν υπάρχει τέτοιο קפּוּ: όλοι οι κώδικες και τα πρώτα τυπωμένα κείμενα έχουν פּוּ.

Τα קפּוּס είναι πολύ παλαιότερα από τους Μασωρίτες, οι οποίοι κατέγραψαν με ασπρόμαυρο τρόπο μόνο ό,τι τους είχε παραδοθεί από προηγούμενες εποχές. Δείχνουν ένα πρώιμο στάδιο της κειμενικής κριτικής, όταν υποκειμενικές και δογματικές εκτιμήσεις λαμβάνονταν υπόψη για την αλλαγή της ανάγνωσης του κειμένου, και τα ΧΓ. που διέφεραν από το παραληφθέν κείμενο αξιοποιούνταν με φειδώ. Μερικές φορές οι αντιγραφείς εισήγαγαν το קפּוּ στο κείμενο, αλλά η συνήθης πορεία ήταν να αφήνουν στο κείμενο αυτό που θεωρούσαν λανθασμένη ανάγνωση και να παραπέμπουν την υποτιθέμενη σωστή ανάγνωση στο περιθώριο. Διότι οι Μασωρίτες δεν συνέλεξαν πολλά ΧΓ, αλλά ακολουθούσαν σταθερά και πιστά μία.

3. Άλλα μέρη της Μασσωράς. Στο περιθώριο παράλληλα με τα קפּוּס η προσοχή επιστάται στον τρόπο με τον οποίο γράφεται μια λέξη, όπως με πλεονάζον φωνηεντικό γράμμα, ή ελαττωματικά, ή με οποιονδήποτε ιδιαίτερο τρόπο: ή αν το φωνήεν παρατείνεται σε παύση ή όχι. Οι τεχνικοί όροι επισημαίνονται και μεταφράζονται στο τέλος των τυπωμένων κειμένων: στο κείμενο του Baer στο τέλος κάθε βιβλίου ξεχωριστά. Κατά καιρούς έγιναν προσπάθειες να εξηγηθεί ο τρόμος, μερικές φορές μάλλον τραβηγμένες, όπως Γεν. 1, 21 כַּיְיִת, το ' δεν έχει ταίρι, επειδή ο Λεβιάθαν δεν έχει Γέν. 2, 7, כַּיְיִת γράφεται plene επειδή αυτή ήταν η εκπλήρωση της δημιουργίας: διαφορετικά είναι כַּיְיִת. Πρβλ. εδ. 19.

Μια κατεύθυνση για τη διάταξη του κειμένου στη σελίδα βρίσκεται στο Γεν. 49, 8: Δευτ. 31, 28 και αλλού.

Στο τέλος κάθε βιβλίου υπάρχει σημείωση του αριθμού των τμημάτων, ανοικτών και κλειστών, στίχων, קפּוּס כ.ο.κ., που περιέχονται σε αυτό. Στα περισσότερα κείμενα δίνονται και τα χριστιανικά κεφάλαια, αλλά αυτό είναι, φυσικά, μια καινοτομία των χριστιανικών τυπογραφιών. Η έκδοση ξεκίνησε από τον Αθία το 1659-61. Το σημείωμα εισάγεται με τη λέξη קפּוּ, "Να είσαι δυνατός" (Β Σαμ. 10. 12).

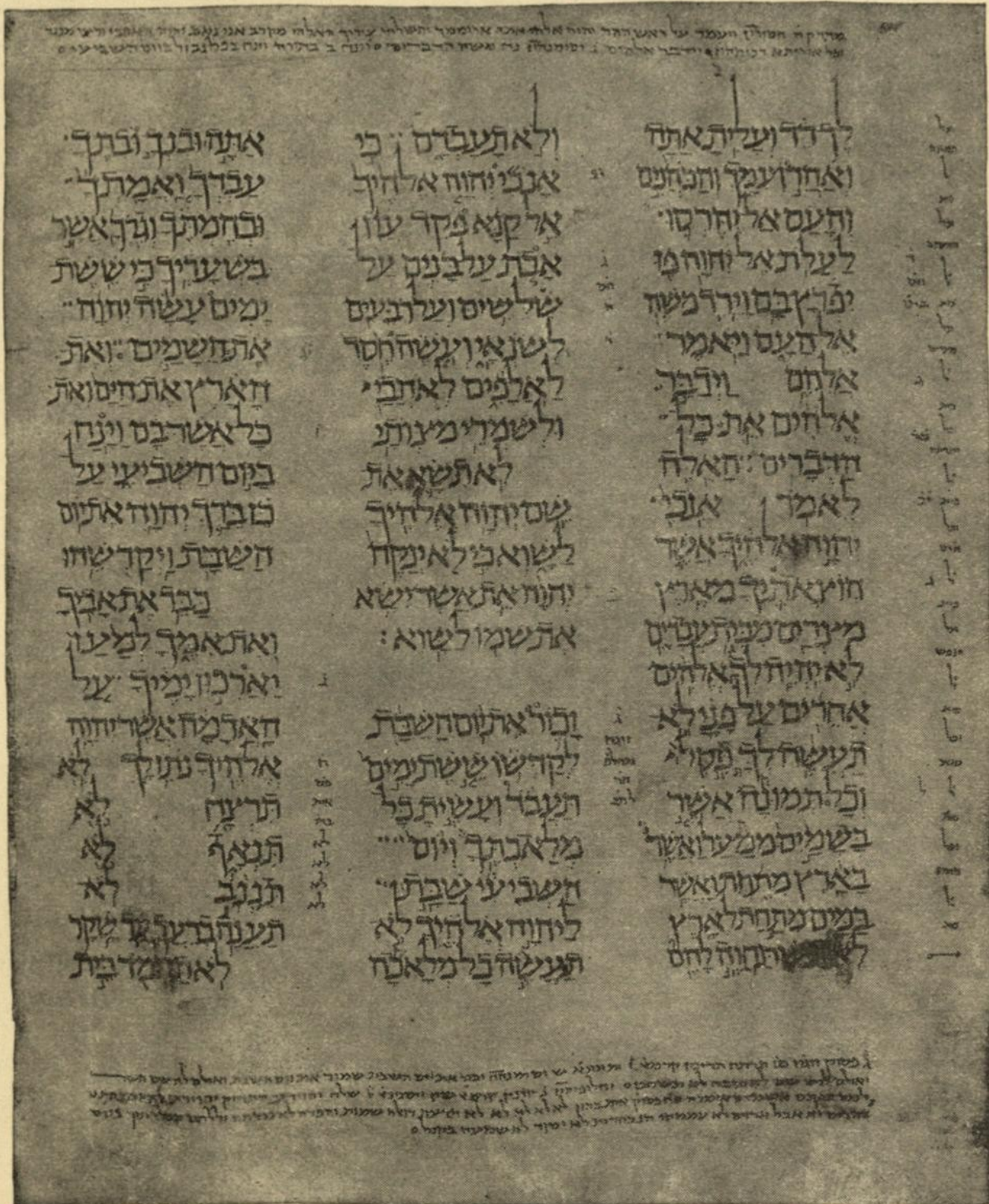
Οι τελευταίοι στίχοι των Ησ., Μαλ., Θρη. και Εκκλ. ακολουθούνται από την επανάληψη του προτελευταίου, από την απέχθεια να τελειώνουν με κακότητες λέξεις. Το σύμβολο είναι קפּוּ δηλ. פּוּפּוּ, קפּוּ, יְיִת, כַּיְיִת, חַיְיִת.

Ο Νόμος αντιγραφόταν συνήθως από επαγγελματίες γραφείς, ενώ τα άλλα βιβλία από απλούς δασκάλους και αναγνώστες, των οποίων ο σκοπός ήταν να αντιγράψουν όσο το δυνατόν περισσότερα σε δεδομένο χρόνο και έτσι να κερδίσουν περισσότερα. Αυτοί αναφέρονται μεταξύ εκείνων για τους οποίους προετοιμάζεται η Γέεννα, αλλά κάποιιοι ήταν πολύ πιστοί γραφείς.

Κεφάλαιο 12.

Χειρόγραφα και έντυπα κείμενα.

1. Χειρόγραφα. Το αρχαιότερο χρονολογημένο ΧΓ. οποιουδήποτε μέρους της Π.Δ. είναι ο Κώδικας των Προφητών της Αγίας Πετρούπολης, του 916, και γενικά πιστεύεται ότι είναι το αρχαιότερο από όλα, αν και ο Ginsburg πιστεύει ότι ένα ΧΓ. του Βρετανικού Μουσείου της Πεντάτευχου (Orient. 4445) είναι "τουλάχιστον μισό αιώνα νωρίτερα". Το τελευταίο αποτελείται από 186 φύλλα, 55 από τα οποία, ωστόσο, έχουν προστεθεί από μεταγενέστερο χέρι και φέρουν τη χρονολογία 1540 μ.Χ. Κάθε σελίδα περιέχει τρεις στήλες γενικά των 21 γραμμών η καθεμία. Οι γραμμές είναι άνισες, καθώς τα διαστελλόμενα γράμματα (חַיְיִת) δεν είχαν ακόμη αρχίσει να χρησιμοποιούνται. Η Μασσωρά magna έχει προστεθεί από μεταγενέστερο χέρι στα άνω και κάτω

PAGE OF HEBREW MS.

A PAGE OF HEBREW MS. OF ABOUT THE BEGINNING OF THE 10th CENTURY, A.D. (BRITISH MUSEUM, OR. 4445.)

Exodus xix. 24—xx. 17, with the Massorah Magna and Parva.

περιθώρια, γενικά δύο γραμμές στην κορυφή και τέσσερις στο κάτω μέρος της σελίδας, και η Μασσωρά magna από το ίδιο χέρι, στα πλευρικά περιθώρια και μεταξύ των στηλών. Η στίξη και ο τονισμός είναι στο Παλαιστινιακό σύστημα, ενώ αυτά του Κώδικα της Αγίας Πετρούπολης στο Βαβυλωνιακό. Παρουσιάζει μερικές παραλλαγές από το *textus receptus*, δηλαδή

(1) Στη διαίρεση του κειμένου σε ανοικτά και κλειστά τμήματα, αποκλίνει από το παραλαμβανόμενο κείμενο σε 116 περιπτώσεις. Οι ετήσιες περικοπές συμπίπτουν με εκείνες του ληφθέντος κειμένου. Διαχωρίζονται από ένα κενό διάστημα και η λέξη *וַיָּבֹא* τοποθετείται στο περιθώριο απέναντι. Οι τριετείς περικοπές ή 154 *וַיָּבֹא* αναφέρονται σε κατάλογο στο τέλος.

(2) Αρχικά δεν υπήρχε διαχωρισμός στίχων πέρα από τη σήμανση της τελευταίας λέξης κάθε στίχου με *silluq*, αλλά ένα μεταγενέστερο χέρι έχει παρεμβάλει *soph pasuq*.

(3) Ορισμένα από τα σύμφωνα έχουν ιδιαίτερο σχηματισμό. Το αριστερό άκρο του *ה* είναι ενωμένο με την πάνω γραμμή όπως στο *ה*. Διακρίνονται από την εγκάρσια ράβδο του *ה* που προεξέχει λίγο προς τα αριστερά. Το *ו* πλησιάζει σε μήκος τη μορφή του *ו*. Το τελικό νουν *ו* είναι, από την άλλη πλευρά, κοντό και δύσκολα διακρίνεται από ένα *ו*.

(4) Τα γράμματα Μπεγαδκεφάθ όταν δεν έχουν νταγκές, και το *ה* όταν δεν έχουν μαππίκ, επισημαίνονται γενικά με ραφέ.

(5) Το *Qamets* είναι μια οριζόντια ράβδος με μια τελεία από κάτω —η πρωτόγονη, μορφή του.

(6) Το μέθεγκ χρησιμοποιείται πολύ σπάνια και ακανόνιστα, παραλείπεται ακόμη και πριν από το φωνητικό *shevâ*.

Ο κώδικας της Αγίας Πετρούπολης του 916 μ.Χ., αποτελούμενος από περίπου 225 φύλλα, το καθένα από δύο στήλες των 21 γραμμών, είναι το παλαιότερο χρονολογημένο εβραϊκό ΧΓ. Περιέχει τους ύστερους προφήτες: Ησ., Ιερ., Ιεζεκ. και τους 12. Έχει γενικά δύο γραμμές της Μασσωρά magna στο κάτω περιθώριο και τη Μασσωρά magna μεταξύ των στηλών. Έχει το ίδιο ιδιόμορφο *ה* και τελικό *ו* με το προηγούμενο· αλλά έχει ήδη το *soph pasuq* μεταξύ των στίχων. Αλλά το χαρακτηριστικό γνώρισμα αυτού του ΧΓ. είναι ότι παρουσιάζει το υπεργραμμικό ή βαβυλωνιακό σύστημα στίξης. Στους καταλόγους στο τέλος, η σειρά των βιβλίων ποικίλλει· ακόμη και τα Ησ., Ιερ. και Ιεζεκ. δεν έχουν σταθερή σειρά.

Τα περισσότερα ΧΓ. περιέχουν μόνο τον Νόμο ή τους Προφήτες ή τα Αγιόγραφα. Το παλαιότερο ΧΓ. ολόκληρης της Παλαιάς Διαθήκης είναι, όπως και η τελευταία, μία από τη συλλογή *Firkowitsch* και ανήκει στο έτος 1010 μ.Χ. Αλλά ο *Wickes* αμφισβητεί τη χρονολογία.

Τα ΧΓ. του Μασωριτικού Κειμένου περιέχουν διάφορες αναγνώσεις όπως όλα τα άλλα ΧΓ, αν και τα ίδια τα ΧΓ. δύσκολα μπορεί να ειπωθεί ότι έχει διάφορες αναγνώσεις. Περιπτώσεις διαφοροποιήσεων που δεν είναι απλά γραπτά λάθη και οι οποίες επηρεάζουν τα σύμφωνα είναι όπως π.χ. η πρόθεση *ו* για *ב* όπως στο Ησ. 2, 6 *וַיָּבֹא* "(κάνουν συμφωνίες) με ή όπως τα παιδιά (των ξένων)"· Ψαλμ. 102, 4 "Οι ημέρες μου καταναλώνονται σε καπνό ή σαν καπνός"· Ιερ. 18, 4 'σε πηλό' και 'σαν πηλός'· αλλά πρακτικά περιορίζονται στην επισήμανση.

Αλλά η πλειονότητα των διαφόρων αναγνώσεων είναι απλά γραπτά λάθη, κυρίως παραλείψεις, που προκύπτουν από το ομοιοτέλετον. Έτσι, ένα ΧΓ. παραλείπει εννέα λέξεις στη Γεν. 19, 20, και στην Έξ. 8 παραλείπει τα εδάφια 10 και 11, ένα άλλο παραλείπει δέκα λέξεις στην Γν. 31, 52 (από "αυτός ο σωρός" σε "αυτός ο σωρός"), με πολλές άλλες παραλείψεις και παρεμβολές. Στην Α' Χρ. 11 ένα ΧΓ. έχει είκοσι δύο παραλλαγές από το Μασωριτικό, συμπεριλαμβανομένων τεσσάρων παραλείψεων από το ομοιοτέλετον, ένα άλλο έχει δεκαεπτά, ένα άλλο δεκατρείς και ένα άλλο είκοσι οκτώ. Ο αριθμός των παραλείψεων από το ομοιοτέλετον καθιστά πιθανό ότι υπάρχουν τέτοιες και στο ίδιο το Μασωριτικό. Τα λάθη που οφείλονται στο λάθος ενός γράμματος με ένα άλλο παρόμοιας μορφής είναι πιο συχνά στα εβραϊκά ΧΓ. απ' ό,τι στα λατινικά ή τα ελληνικά.

כי מעלה הלוות בבני
 ועלה בוכי ודרך חורננס
 זעקת שבר ועערו כימי
 נמרים משמות והיו כי
 ובשחצור כלה לשא
 ורק לא היה על כנותה
 עשה ופקדתם על נחל
 הערבים ושאים כי זה
 הקופה הזעקה את
 גבול מואב עד אגלום
 ולתה ובאר אילום
 ולתה כי מי דימון מלאו
 דם כי אשות על דימון
 נספות לפלות מואב
 ארוה ולשאריות אדמה
 שלחו כר משל ארץ
 מסלע מדבריה אלהר
 בתציות והיה כעונת עורר
 קו משלח תהינה בעת
 מואב מעפרות לארנו
 הביאו עצה עשו פלולה

נמוג פלשת כלך סמצון
 עשו באואיו בודד ע
 במועדיו ומה יענה
 מלאבי גוי וחזה וסר
 ציון ובה חסו עני עמו
 משא מואב
 כי בלול שרד ער מואב
 נרמה כי בלול שרד קוד
 מואב נרמה עלה הכות
 ודיבו חכמות לבני על
 נבו ועל מידבא מואב
 וילול בכלר אשיו קרה
 וכלוקו גרו עה בחו צותו
 חגרו שק עלי געותיה
 וברחבתיה כלה וילול
 והר בפבי ותועק חשבו
 ואלעלה ערו חן נשמע
 קולם על כוחל ער מואב
 ורועו ונפשו ורעה לו
 לבי למואב יקבריה
 ער צער עגלת שלשה

מעלה חכמו יא כהו וסיכעון גרה ודום חום בית חורון ארומים שנים בבנין הלוות הלוות פנחה חלום 50 יסר מר
 כיד וסיכעון ציון בציון דודי חמלך

2. *Έντυπες εκδόσεις*. Οι πρώτες εκδόσεις του τυπωμένου κειμένου ήταν, φυσικά, έργο εβραϊκών χεριών.

1. Το πρώτο τμήμα της Παλαιάς Διαθήκης που τυπώθηκε ήταν το Ψαλτήρι, το οποίο εμφανίστηκε το έτος 1477, άγνωστο σε ποιον τόπο. Το κείμενο είναι τυπωμένο στα εβραϊκά με το σχόλιο του Κιμχί στα ραββινικά. Το κείμενο και το σχόλιο εναλλάσσονται γενικά σε κάθε στίχο. Το τέλος ενός στίχου σημειώνεται με *soph pasuq*. Οι πρώτοι ψαλμοί είναι φωνηεντισμένοι, αλλά η δυσκολία

φαίνεται ότι ήταν πολύ μεγάλη, και η επισήμανση διακόπηκε, ενώ αντί γι' αυτό χρησιμοποιήθηκαν φωνηεντικά γράμματα, όπως στα μεταγενέστερα εβραϊκά. Το κείμενο παρουσιάζει πολλά λάθη, λέξεις και ακόμη και στίχοι παραλείπονται, ενώ γράμματα και λέξεις επαναλαμβάνονται. Στο κείμενο διαβάζονται ως επί το πλείστον τα μασωριτικά *qris*. Αντίγραφα αυτού του Ψαλτηρίου είναι σπάνια· ένα βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο. Επανακυκλοφόρησε δύο φορές το 1478-80.

2. Το 1482 τυπώθηκε η πρώτη έκδοση της Πεντάτευχου με σημεία στην Μπολόνια, και πιθανώς ταυτόχρονα οι Πέντε Ρόλοι. Η πρώτη συνοδευόταν από το Ταργκούμ του Ονκέλου και τα σχόλια του Ρασί.

3. Το 1485-6 τυπώθηκε στο Σονσίνο της Λομβαρδίας η πρώτη (χωρίς σημεία) έκδοση των Προφητών, παλαιότερων και μεταγενέστερων, με τα σχόλια του Rashi και του Kimchi.

4. Το 1486-7 τυπώθηκαν τα Αγιόγραφα (με φωνηεντικά σημεία, αλλά χωρίς τόνους), με σχόλια, στη Νάπολη. Στα αριθμ. 3 και 4 τα *יהי* και *יהי* γράφονται *יהי* και *יהי*.

5. Η δεύτερη έκδοση της Πεντάτευχου, που τυπώθηκε στο Φάρο της Πορτογαλίας το 1487, είναι το πρώτο κείμενο που τυπώθηκε χωρίς σχόλιο· έχει φωνήεντα αλλά όχι τόνους.

6. Η Editio Princeps ολόκληρης της Παλαιάς Διαθήκης, με σημεία και τόνους αλλά χωρίς σχόλια, ολοκληρώθηκε στο Σονσίνο, στις 14 Φεβρουαρίου 1488. Ολόκληρο το κείμενο τυπώθηκε για δεύτερη φορά στη Νάπολη το 1491-3 και για τρίτη φορά στη Βίβλο της Μπρέσια το 1494.

Το τελευταίο έχει ενδιαφέρον καθώς ήταν το κείμενο που χρησιμοποίησε ο Λούθηρος.

Αυτές οι έξι εκδόσεις ήταν όλες όσες είχαν εκδοθεί μέχρι εκείνη την ημερομηνία. Για δεκαέξι χρόνια δεν υπήρξε άλλη έκδοση κειμένου, λόγω της δυσπραγίας που προέκυψε από τον διωγμό των Εβραίων και την εκδίωξή τους από την Ισπανία το 1492. Η τέταρτη έκδοση ολόκληρης της Παλαιάς Διαθήκης τυπώθηκε στο Πέζαρο το 1511-17.

Η πρώτη χριστιανική έκδοση του εβραϊκού κειμένου είναι αυτή που περιέχεται στο Complutensian Polyglot (πολύγλωσση Κομπλούτιος), το οποίο εκδόθηκε υπό την έμπνευση του καρδινάλιου Ximenes, ο οποίος υιοθέτησε την ιδέα από τον Ωριγένη, και τυπώθηκε στο Πανεπιστήμιο που ίδρυσε ο ίδιος στην Alcalá, "quae dicitur esse Complutum· sit vel ne, nil mihi curae", λέει ο Πέτρος Μάρτυρας. Στην Παλαιά Διαθήκη το εβραϊκό κείμενο συνοδεύεται από τους Ο΄, τη Βουλγάτα ή τον Ιερώνυμο, σε τρεις στήλες σε μία σελίδα, τα εβραϊκά και τα ελληνικά τοποθετούνται εκατέρωθεν της Βουλγάτας, "duos hinc et inde latrones, medium autem Jesum, hoc est, Romanam sive Latinam ecclesiam collocantes". Ο Ximenes επέτρεψε την εξέχουσα αξία της εβραϊκής γλώσσας. Το Ταργκούμ του Ονκέλου έχει επίσης εισαχθεί.

Προτού ξεκινήσει αυτό το μεγάλο εγχείρημα, ο Ximenes έπρεπε να ρίξει όλους τους δικούς του τύπους. Εξ ου και ο ελαττωματικός χαρακτήρας της υποδείξεως, η οποία φαίνεται να είχε πάντοτε έλλειψη *haferphs*, έτσι ώστε αυτά έπρεπε να αναπαρασταθούν με σύντομα φωνήεντα. Ο τονισμός περιορίζεται στο *athnah*, με *soph pasuq*. Το *maqreph* δεν χρησιμοποιείται, ούτε τα διαστελλόμενα γράμματα, ενώ οι σύντομες γραμμές συμπληρώνονται με *yods*. Το *Mehuppach* χρησιμοποιείται για τη σήμανση των υποστηρικτικών γραμμάτων, ώστε να καθοδηγείται ο αναγνώστης στη ρίζα. Κάθε εβραϊκή λέξη είναι γραμμένη με γράμματα και υπάρχει αντίστοιχο γράμμα στη λατινική της αντιστοιχία. Ως περαιτέρω βοήθημα οι ρίζες των λέξεων τοποθετούνται στο περιθώριο. Οι στίχοι δεν ήταν ακόμη αριθμημένοι, αλλά κατά τα άλλα το κείμενο είναι χωρισμένο και διατεταγμένο κατά το πρότυπο της Βουλγάτας· έτσι για πρώτη φορά απορρίπτονται τα Μασωριτικά τμήματα υπέρ των χριστιανικών κεφαλαίων. Τα παρακάτω θα δώσουν μια ιδέα των τεράστιων δυσκολιών με τις οποίες είχε να αντιμετωπίσει ο Ximenes· παρατίθεται μόνο η ακανόνιστη στίξη.

Η Biblia Sacra του Arias Montanus 1567-71 είναι πολύγλωσση. Τα εβραϊκά συνοδεύονται από αραμαϊκά και ελληνικά με λατινικές μεταφράσεις και των τριών. Είναι όμορφα τυπωμένη με μεγάλα καθαρά γράμματα, με μεγάλα διαστήματα μεταξύ τους, με τα διασταλτικά γράμματα και οι αριθμοί των κεφαλαίων υποδεικνύονται με εβραϊκά γράμματα που εισάγονται για πρώτη φορά στο κείμενο, ενώ οι στίχοι αριθμούνται στο πλαϊνό περιθώριο. Τα Μασωριτικά τμήματα δεν τηρούνται αυστηρά ούτε χρησιμοποιούνται τα ם και ם του Ιακώβ μπεν Χαϊγίμ. Κάθε σελίδα αρχίζει και τελειώνει με την αρχή ή το τέλος μιας πρότασης. Δεν υπάρχουν qfis ή άλλες σημειώσεις στη σελίδα.

Η Ραββινική Βίβλος του Buxtorf κυκλοφόρησε το 1618-19.

Η Πολύγλωσση του Παρισιού του Le Jay εκδόθηκε το 1629-44.

Σε μίμηση του τελευταίου εμφανίστηκε το 1654-57 η Πολύγλωσση του Λονδίνου, γενικά γνωστή ως του Μπράιαν Γουόλτον. Ήταν ένας Άγγλος κληρικός που στερήθηκε τα ευεργετήματά του το 1641, επειδή είχε γίνει αντιπαθής στο πουριτανικό κόμμα. Το έργο οφείλει ωστόσο την ύπαρξή του στη γενναιοδωρία της κυβέρνησης του Κρόμγουελ, στον οποίο ήταν αρχικά αφιερωμένο, αν και η αφιέρωση αυτή αποκόπηκε κατά την αποκατάσταση και αντικαταστάθηκε από μια αφιέρωση στον Κάρολο Β΄. Αυτό ήταν το δεύτερο έργο που εκδόθηκε με συνδρομή στην Αγγλία, με τιμή 10 λίρες. Είναι σε έξι τόμους σε φύλλο, και είναι αξιοσημείωτο ότι δίνει για πρώτη φορά την αιθιοπική και την περσική έκδοση. Οι αραμαϊκές παραφράσεις είναι επίσης πολύ πλήρεις. Έχει, εκτός από τη Βούλγατα, λατινικές μεταφράσεις της εβραϊκής, των Ο΄, της συριακής, του Ταργκούμ, της σαμαρειτικής και της αραβικής, στο βαθμό που αυτές φτάνουν. Στη σελίδα δεν υπάρχουν μασωριτικές σημειώσεις.

Η έκδοση του Αθία 1661 εισήγαγε για πρώτη φορά τα χριστιανικά κεφάλαια στη Μασωριτική Περίληψη στο τέλος των βιβλίων, αλλά μόνο στην περίπτωση του Νόμου.

1705. Van der Hooght, που συχνά επανεκδόθηκε.

1744, Η έκδοση της Μάντοβα εισήγαγε τον αριθμό των κεφαλαίων στις περιλήψεις σε όλα τα βιβλία: σε αυτήν ενσωματώνεται το Μασωριτικό σχόλιο του Solomon de Norzi (1626).

Οι εκδόσεις που κάνουν την ευρύτερη χρήση της Μασσώρα είναι αυτές των Baer και Ginsburg. Η πρώτη επισκοπεί στην Εξ.—Δευτ' ο Baer πέθανε δυστυχώς το 1897.

רשי

שיבטים ה

ררק

ממ

מחללה ואחר עד שקמחי דבור נסתלקה כיוצא חח קידם : (וג' חורד שרד לאדירים ירד ורדה כמו לרד לסנו גיים שרי ישר רדו באדירי כעודי נלולים : כ' ירד לו ננורים : ירד לו אח נכורי הכונן נלולים : (יד) מני אסרים : מן אסרים איתו לטי חרנ ומחבר חקרא ו לעליון לפרש ה' ירד לי ננורים אח יכושף הקוס לרד נעמלק : אחריו יקוס חסנט בנימין שאלו בן קיש שגרתני וועתס אחיו כנחלים שומחוח וס לפתור כפתחין נחול של מחתים חלק רגלי שגא שאלו עליהם : מני מכיר ירדו מחוקקים : שרים גדולים שכשו אח האחריו אשר נכשו ששים עיר כל חנל ארנוב שכנס ואיר : (טו) ושרי נישכר שרים שנישכר הם סכודרה ח שיקון נחורס יודעי זניה לעתים כס תמיד עם דבור ללמד כושרל חק ומסטר : ושרי נישכר : י"ד וו טפילה כול ואניה תשתמש כלים וכרי כול כיו"ד נחוח שדי וקרט לו חלוי : וישכר בן ברך ושאר כפס של ישכר בן הם עם ברך לכל אשר יזכר : כפתק שילה כרגלי : שלהם ככל שליחתי ולאסף אח הכס ולכל זרכי המלחה : כפלגח ראונו אכל בחילקי לנו של ראינו רבו חקקי לנ נכלו ליבא ערתיים ומה הוא ערומיני וכן לו בין משמתי המלחה לשמוע מי נוצח ויכיר עמו : (טו) שרקוס עדרים לשמיס קול

עיר גנים כראשונים חלרס וכהארויים חלעיל (וג' ח' ירד שרד ירד כחשלותו וסר רדכ וכלטיס הקנ"כ ישראל כה חרד לאדירים כפס יבין חלד כנפן ולח"ד לאדירים נחקיס ב"ח כמו וישנ חקו לארן כי לוג כרגמי לפעני וולחם : (יד) חני אסרים כמו חן אסרים וכיו"ד נישכר וכן מני מכיר : שרשם היכ נלחס כפתק וה"ח ישיש בן נון שכיר שרש אסרים ונשיאס יאחרי יכושפ נלחס כנימן עם עמלק וה"ח שאלו ש"כ משכט בנימן וכ"ף אפריו כנגד אסרים וכ"ף נעמחין נכנג בנימן ואחרכ זה כדרך נכולס וכוכירס כחשפירדים והתחזקוס אל מלחמות ה ופקה שרדו למלחמח מן מכיר כנדוליס וכחכמים וחק על סי סכיס מענר ירדן הכעשרר והתחזק לכל למלחמח ואל וכן חזונולן ירדו חכילו כסיריס והכחמים ולון ררוך לימר ש"ר כעס ומשכיס כשכט סיסר ס"ל כחכמים וכסוריס : שנט כעס וכן ח"י נקולחוס דסררל וכן כשריס שכיו נישכר ואלו עם דבירכ (טו) ושרי : כמי שרים כמו וקרט לו חלוי כמו חלונים וחשוטי סח וכדיחיס להס וכן שנט ישכר ואל כלי וכן ברך ואל עם דבור כשפתק שנה כרגלי של שאל כהמח לרכוז מרוג חמטו למלחמח אכל כפלגח ראונו שנסלג ונחלק מעכר כירדן ואל כלי למלחמח גדוליס הם חקקי יחקרי לנו עליו (טו) יחומר לו לחי יכנס בין כחשכתיס יכס מערתיס נדרים כחלן לשפוט שריקית פדריס כלומר ישנ ובוטח ילח חשפט למחמח ישראל אשר נחרן כנפן ואל כח"ח לפורס למלחמח כולח

רבריישי

קיס ברק

ישבה שבין בן-אבינועם

אז ירד שרד

עם יהודה ירדלי בגבורים : מני

אפרים שרשם

אחריו בנימין בעממיה מני

מכיר ירדו

ומזבולן משכים בשבט ספר :

ושרי ביששכר

דברה ויששכר בן ברק בעמק

שילה כרגלי

ראובן גדלים חקקילב : לו למח

ישבת בין המשפתיים

לשמע שרקח עדרים

משמעיני לסילי דבורה ושאר שבטא ריששכר משמשין קדם ברך משמלחין

בקריו משכא לכל אחר דצריך לממן כתישלחמיה אליון בורעית ראובן סגיניו

נכלי לבא : י קמא חבתמן ממשרית קרבא למחב בין חתימין בפרשת ארתא

למשמע בשורתא קא מן דא לבקק אתין אפריו רילך אנחנא לסיסרא אתין אפריו

ריך אנחנא למשמע בשורא למידעא דא היא משריתא נעחא בקרבא לקודעי עמיה

שבין בר אבינועם

יבן נחח חד ממשרית

ישרא וחר בר תקוף נפר

עממיה קא לא מגבורא

דהיון וחר קא אלתן

מבר קדם עמיה תקוף

נפרו סנאידון : י מדביח

אפרים קם יהושע בר נון

בקרמיתא אנית קרבא

קרבית עמלק בתרזיה קם

סלבא שאלי מדביח

בנימין נקטל יח דביח

עמלק ואנית קרבא בשאר

עממיה מדביח מכיר נחחו

כד מרשמיין כסרבא

משבטא ובילן בתבין

בקולחוס דספר חד

ורברכי יששכר

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

משמלחין

ררבו

שכר ולברק יחס שנית חסטי סכוח טועל כחלחמח (וג' ח' ירד לו ישים הכס רודכ מה

שכר ושאר חיראל על אדירים וחוקיס והס עם יבין מלך כנען כ"ש חכנס אלהים כווס הכוח אח יבין מלך כנען למני בני ישראל כ' סס רודכ וחושל לו ננורים ר"ל שס ישראל ירוד וחושל על כנורים הכס וחס עם יבין מלך כנען : (יד) והנה כחחלה דבורכ לספר עיני השכטים כחלחמות וכחחילוכ מן אסרים כי על ידו כעמלק הרחשניה ואח' מן אסרים שרשם מי שזכר שרשם וכול ויששכר שזכר נשיא עליהם וכיס היוסר ככנגד כשכט נלחס כפתק נח

סוכר כקירס ויחליט יכושפ וני' אחריו : תכיל אחת שחיה משנט בנימן כפתחיד לכלחס עם עמלק והוא שאלו ותן מכיר כני מנשה סכיה חלק לסכו כירדן ורדו הכחמים עם דבורה למלחמה וכן הענין חזונל : (טו) ושרי כישכר : וכשריס שסס נישכר נ"כ ירדו עם דבורה ושכט : ישכר ככללו וכן חשפ לפעל דבורה ברך עד שנפתק שילה כרגלי כנענ דבורה כמו שחמר ועל כרגליו עשרה אלסו חיס ואלוס כפלגח ראונו גדוליס חקקי לל (טו) והנה חמה עליי למר ישנח בין המשפטים נמק חן ולא כמפורסח כולח המלחמח אכל כווס וישנ ובוטח וכיוס שחמ שרקוס עדרי ישראל על ידי כחוכטיס וכיוס שוכן נחקיתן

שכר ולברק יחס שנית חסטי סכוח טועל כחלחמח (וג' ח' ירד לו ישים הכס רודכ מה שכר ושאר חיראל על אדירים וחוקיס והס עם יבין מלך כנען כ"ש חכנס אלהים כווס הכוח אח יבין מלך כנען למני בני ישראל כ' סס רודכ וחושל לו ננורים ר"ל שס ישראל ירוד וחושל על כנורים הכס וחס עם יבין מלך כנען : (יד) והנה כחחלה דבורכ לספר עיני השכטים כחלחמות וכחחילוכ מן אסרים כי על ידו כעמלק הרחשניה ואח' מן אסרים שרשם מי שזכר שרשם וכול ויששכר שזכר נשיא עליהם וכיס היוסר ככנגד כשכט נלחס כפתק נח סוכר כקירס ויחליט יכושפ וני' אחריו : תכיל אחת שחיה משנט בנימן כפתחיד לכלחס עם עמלק והוא שאלו ותן מכיר כני מנשה סכיה חלק לסכו כירדן ורדו הכחמים עם דבורה למלחמה וכן הענין חזונל : (טו) ושרי כישכר : וכשריס שסס נישכר נ"כ ירדו עם דבורה ושכט : ישכר ככללו וכן חשפ לפעל דבורה ברך עד שנפתק שילה כרגלי כנענ דבורה כמו שחמר ועל כרגליו עשרה אלסו חיס ואלוס כפלגח ראונו גדוליס חקקי לל (טו) והנה חמה עליי למר ישנח בין המשפטים נמק חן ולא כמפורסח כולח המלחמח אכל כווס וישנ ובוטח וכיוס שחמ שרקוס עדרי ישראל על ידי כחוכטיס וכיוס שוכן נחקיתן

שכר ולברק יחס שנית חסטי סכוח טועל כחלחמח (וג' ח' ירד לו ישים הכס רודכ מה שכר ושאר חיראל על אדירים וחוקיס והס עם יבין מלך כנען כ"ש חכנס אלהים כווס הכוח אח יבין מלך כנען למני בני ישראל כ' סס רודכ וחושל לו ננורים ר"ל שס ישראל ירוד וחושל על כנורים הכס וחס עם יבין מלך כנען : (יד) והנה כחחלה דבורכ לספר עיני השכטים כחלחמות וכחחילוכ מן אסרים כי על ידו כעמלק הרחשניה ואח' מן אסרים שרשם מי שזכר שרשם וכול ויששכר שזכר נשיא עליהם וכיס היוסר ככנגד כשכט נלחס כפתק נח סוכר כקירס ויחליט יכושפ וני' אחריו : תכיל אחת שחיה משנט בנימן כפתחיד לכלחס עם עמלק והוא שאלו ותן מכיר כני מנשה סכיה חלק לסכו כירדן ורדו הכחמים עם דבורה למלחמה וכן הענין חזונל : (טו) ושרי כישכר : וכשריס שסס נישכר נ"כ ירדו עם דבורה ושכט : ישכר ככללו וכן חשפ לפעל דבורה ברך עד שנפתק שילה כרגלי כנענ דבורה כמו שחמר ועל כרגליו עשרה אלסו חיס ואלוס כפלגח ראונו גדוליס חקקי לל (טו) והנה חמה עליי למר ישנח בין המשפטים נמק חן ולא כמפורסח כולח המלחמח אכל כווס וישנ ובוטח וכיוס שחמ שרקוס עדרי ישראל על ידי כחוכטיס וכיוס שוכן נחקיתן

מצורת רוד

החוקי לדבר נשיר וכפלה אחרים כדרך השיר ולרונ הורח : ושנה ש"ר ר"ל כהחוק

שכר חחבר החשוע : (וג' ח' : כלשך וחחוק השיר וחחבר החשוע : לו הנשאר מישראל למשול

כדירי עם הם הע"ה החוקים : כ' ירד לו : כ' יתן לו ממסלה כנבורי הע"ה וכפל הדבר

כמ"ה : (יד) מני אפרים : מן שנט פפרים ושרשם והוא יהושע נשיאס : כעמלק

מחו נלחס הוא כעמלק והחליטס כמ"ה ויחושפ יהושע חח עמלק (שמוח י"ז) :

אחריו : כאלו חדרנ לאפרים וחחמר חחר מלחמה יהושע אשר ילח ממך יב"ח

שאלו כחל מנימן וילחם כעמלק ברונ עם אשר יבטו עמו ממך חחה ישראל וכמ"ה

ויפקדו וכי מחתים חלק (ט"ח י"ג) : ירדו מחוקקים : כשרים מניי מכיר בן

מנשה ירדו כהמלחמה הכוח עם שיכרס וחזונולן ירדו כולס וחף כסופרים עם ששים מלומדי מלחמח (וג' ח' ושרי נישכר ר"ל עם כי השרים נישכר ישנ ככי

עח עם דבורה-ללמד כירסל חק ומספט וכמ"ה ומכני ישכר יודעי זניה לעתים וני' (דה"ח י"ג) ולא נסי ח"כ מעולס ללכח כמלחמה וישכר עכ"ה עשה כו כמו ד"ס

וירד למלחמה כמחוי : כעמק שנה כרגליו כי למעלה נחמר שחמרס דבורה לברק לרדה מן הבר חל העמק לקרחה המלחמה וכמע ברק חלים ירדו לוח סמריה נס צוה

עשה ישכר כברק כי כעמק אשר סולח לרדה נה כדנר ה' עיי דבורה נה ירד כרגליו של ברק ר"ל עם הליכו ואחריי ולא פחד לרדה מל העמק ואמנה שאלה חזרו על

ישכר כי דבר ה' ש"ה דבורה היכ לכל העס ומפני הכבוד ויחמק הדבר לברק סחיה סר הננחל : כפלגוח ראונו ר"ל חס כל כשכטיס הח' לא פחרי מנרדה מלחמה

לס כענר וחס כחוח וחס כעחוד לוח כפלגוח ראונו ר"ל כמח שראונו נחלק וכסרד מן המלחמה הכיה גדוליס חמס חקקי לל ר"ל הנה רחוי נחשנז רבוה מחשנזו לל להיו כדנר חס זה היה לו שנתקל מן המלחמה : (טו) למה ישנה בין המשפטים : ר"ל וחס חסיב לומר שחמה מירך לל לרדה לקר' ח נקס ח"כ כחחלחמח למה ישנה נחחוח עני כירדן בין כנול ח"י ובין כנול הע"ה הלא מקוס סכנה סוס לשנח על הספר ומדוע כחרח כוס כננול לשנה נה לשמוע וני' י"ז

מצורת ציון

יבנה סבין פלחט סכיה : (וג' יד' ענין משכסה כמו ררה כקרו חויכין (חלחיס ק') שרדו : סיוור כמו שרדו ופליס (ירחיס ח"ג) לחויירס : כמו כחויירס למ"ד נחקיס הי"ח

וכן ונפלו לכניכס למרד (ויקרת כו) ומספטו נסרד : (יד) מי חן וכיו"ד וככפס כספתיין

פלחט סס : חוכסיס כי החוכיה עשויס כחסינת הקולחם : שנט : ר"ל קולחם (טו) ישר

כמו וסרים : כרגליו סס היניכו יאחריי וכן וישל כרגליו (לעיל ד) : כפלגוח ענין חיה

כמי ככלנה החיון (כרחסיס י"ז) : חקקי : פלחט חקיקה וינינו חספכה : (טו) חספסיס

פלחט סס : וענינו כיוול וכן כ"י חחושין ונס הוא חניס : סל כול וכן ירוו כין חספסיס

(סס ט"ט) : שריקוס : הינח על סהיל הכחה כקשו השפסיס וכו' וסרה לו (יש"כ כ' ד) ויה

חמ

וכי כעמלק ויחמק הכוח עם שיכרס וחזונולן ירדו כולס וחף כסופרים עם ששים מלומדי מלחמח (וג' ח' ושרי נישכר ר"ל עם כי השרים נישכר ישנ ככי

עח עם דבורה-ללמד כירסל חק ומספט וכמ"ה ומכני ישכר יודעי זניה לעתים וני' (דה"ח י"ג) ולא נסי ח"כ מעולס ללכח כמלחמה וישכר עכ"ה עשה כו כמו ד"ס

וירד למלחמה כמחוי : כעמק שנה כרגליו כי למעלה נחמר שחמרס דבורה לברק לרדה מן הבר חל העמק לקרחה המלחמה וכמע ברק חלים ירדו לוח סמריה נס צוה

עשה ישכר כברק כי כעמק אשר סולח לרדה נה כדנר ה' עיי דבורה נה ירד כרגליו של ברק ר"ל עם הליכו ואחריי ולא פחד לרדה מל העמק ואמנה שאלה חזרו על

ישכר כי דבר ה' ש"ה דבורה היכ לכל העס ומפני הכבוד ויחמק הדבר לברק סחיה סר הננחל : כפלגוח ראונו ר"ל חס כל כשכטיס הח' לא פחרי מנרדה מלחמה

לס כענר וחס כחוח וחס כעחוד לוח כפלגוח ראונו ר"ל כמח שראונו נחלק וכסרד מן המלחמה הכיה גדוליס חמס חקקי לל ר"ל הנה רחוי נחשנז רבוה מחשנזו לל להיו כדנר חס זה היה לו שנתקל מן המלחמה : (טו) למה ישנה בין המשפטים : ר"ל וחס חסיב לומר שחמה מירך לל לרדה לקר' ח נקס ח"כ כחחלחמח למה ישנה נחחוח עני כירדן בין כנול ח"י ובין כנול הע"ה הלא מקוס סכנה סוס לשנח על הספר ומדוע כחרח כוס כננול לשנה נה לשמוע וני' י"ז

3. Τα κεφάλαια. Στις σύγχρονες εκδόσεις το εβραϊκό κείμενο χωρίζεται σε κεφάλαια που αντιστοιχούν πολύ κοντά σε αυτά της αγγλικής έκδοσης, ενώ κάθε κεφάλαιο χωρίζεται σε στίχους που αριθμούνται στο περιθώριο. Τα κεφάλαια αυτά είχαν την προέλευσή τους από τη Βουλγάτα και έχουν αποδοθεί ποικιλοτρόπως στον Lanfranc, αρχιεπίσκοπο του Canterbury, † 1089· Stephen Langton, † 1228· και, με μεγαλύτερη πιθανότητα, στον Hugo de Sancto Caro τον δέκατο τρίτο αιώνα. Δεν θα έπρεπε, ωστόσο, κανονικά να υπάρχουν τέτοιες διακοπές όπως αυτές στην εβραϊκή σελίδα, εκτός αν τα Μασωριτικά τμήματα συμπίπτουν με τα χριστιανικά κεφάλαια, όπως συμβαίνει στην πλειονότητα των περιπτώσεων. Ο πρώτος Εβραίος που είναι γνωστό ότι έκανε χρήση της τελευταίας διαίρεσης είναι ο R. Solomon ben Israel περίπου το 1330 μ.Χ. Το κίνητρό του ήταν να διευκολύνει την αναφορά για τους σκοπούς της διαμάχης. Τοποθέτησε τους αριθμούς των κεφαλαίων στο περιθώριο, και μερικές φορές αναγράφονταν έτσι σε αρχαίους κώδικες από τους ιδιοκτήτες τους ή από μεταγενέστερους γραφείς. Αλλά μέχρι το 1517 δεν υπήρχαν διακοπές σε τυπωμένα κείμενα εκτός από τα Μασωριτικά τμήματα. Ήταν στις πολύγλωσσες Βίβλους, στις οποίες η ελληνική και η λατινική έκδοση τυπώνονταν παράλληλα με την εβραϊκή, που για πρώτη φορά απορρίφθηκαν υπέρ των χριστιανικών κεφαλαίων. Αυτό έγινε για πρώτη φορά στην πολύγλωσση της Κομπλούτιας. Οι αριθμοί των κεφαλαίων εξακολουθούσαν, ωστόσο, να περιορίζονται στο περιθώριο. Ο πρώτος που διέσπασε και εισήγαγε τους αριθμούς στο σώμα του κειμένου φαίνεται ότι ήταν ο Arias Montanus στην έκδοσή του με διαγραμματική λατινική μετάφραση, Αμβέρσα 1571. Η πρώτη έκδοση του εβραϊκού κειμένου από μόνη της στην οποία το κείμενο διαχωρίστηκε με αυτόν τον τρόπο ήταν εκείνη του 1573-4 (τυπωμένη όπως και η τελευταία από τον Plantin) και η πρακτική αυτή υιοθετήθηκε ακόμη και από Εβραίους εκδότες. Οι σύγχρονες εκδόσεις σημειώνουν τους αριθμούς των στίχων στο περιθώριο με αραβικούς αριθμούς, εκτός από τα πεντάστιχα που υποδεικνύονται με τα εβραϊκά γράμματα ה, ו, כ.ο.κ., μόνο το 15 συμβολίζεται με וּ αντί για ה, επειδή τα τελευταία είναι τα δύο πρώτα γράμματα του ονόματος הויה.

4. Clausulae Massoreticae. Ένα παράδειγμα του κολοφώνου στο τέλος ενός βιβλίου μπορεί να χρησιμεύσει για όλους. Εκείνο για τους Ψαλμούς στην έκδοση του Van der Hooght που εκδόθηκε από τον Judah d'Allemand το 1822 έχει ως εξής:

קזק

כּוֹס פּסוקי דספר תהלים אלפים וחמשים מאות ועשרים
 ושבעה. וסימנו אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך.
 וקציו ויפתוהו בפיהם. וסדריו תשעה עשר. וסימנו המשביע
 בטוב עדיך:

"Να είσαι δυνατός!" Ο αριθμός των στίχων του Βιβλίου των Ψαλμών είναι 2527· και το πρόσημό του είναι Ψαλμ. 26, 8 [1 + 2 + 400 + 10 + 70 + 6 + 700 + 2 + 10 + 400 + 500 + 100 + 6 + 300 + 20 = 2527]- και ο μεσαίος [στίχος] Ψαλμ. 78, 36- και τα sidars του, 19· και το σήμα τους Ψαλμ. 103, 5 [2 + 9 + 6 + 2 = 19].

Αντί του απλού קזק που βρίσκεται στο τέλος των επιμέρους βιβλίων, ορισμένες εκδόσεις δίνουν έναν πιο εκτεταμένο τύπο στο τέλος ολόκληρης της Βίβλου και αλλού, όπως:—

קזק וּנְתַתּוּקֵהּ קֵל יוֹק

Οι δύο επιστολές που ακολουθούν, τις οποίες παραχώρησε ευγενικά ο καθηγητής Ρόμπερτσον, δίνουν μερικές από τις ερμηνείες που δόθηκαν σε αυτές τις λέξεις:—

Αγαπητέ Dr. Riggs,

Ο Εβραίος μου δίνει μια αρκετά απλή εξήγηση του τύπου στο τέλος της Εβραϊκής Βίβλου. Το αν είναι σωστή ή όχι πρέπει να το κρίνετε μόνοι σας, αλλά την δίνει με μεγάλη αυτοπεποίθηση.

Στο τέλος της ανάγνωσης ενός βιβλίου του Νόμου στη συναγωγή, συνηθίζεται ο Χαζάν να λέει στο άτομο που μόλις διάβασε (οποιοδήποτε μέλος της συναγωγής μπορεί να κληθεί να διαβάσει αν είναι σε θέση): *רִיפּ=είναι δυνατό=καλώς έγινε. Το εκκλησίασμα απαντά רִיפּוּלִי רִיפּ רִיפּ, "να είστε δυνατοί, να είστε δυνατοί και θα δυναμώσουμε τους εαυτούς μας".*

Στο τέλος ολόκληρης της Βίβλου ο τύπος επεκτείνεται με την προσθήκη των λέξεων που επισημάνατε, το νόημα των οποίων ο ραββίνος μου λέει ότι είναι απλά αυτό: "και ο τυπογράφος (lit. χαρακτήρας) δεν θα υποστεί ζημιά". το *רִיפּ* είναι έτσι ο Χοφ. του *רִיפּ*, το ρήμα που δίνει το όνομά του στην Ταλμουδική πραγματεία *רִיפּוּ*, το *mater lectionis* χρησιμοποιείται για να δηλώσει την έλλειψη του *qibbutz*, όπως τόσο συχνά στα ύστερα εβραϊκά-

Σας ικανοποιεί;

Με εκτίμηση και ειλικρίνεια

Jas. Robertson.

II.

Κωνσταντινούπολη, 2 Απριλίου 1873.

Αιδεσιμότητας *Jas. Robertson.*

Αγαπητέ μου αδελφέ,

Είναι περίεργο τι ποικιλία

ερμηνειών μπορούν να δοθούν στις λέξεις στο τέλος της Εβραϊκής Βίβλου.

Ο Δρ Επστάιν από τη Σμύρνη διάβασε τη λέξη *רִיפּוּלִי* ως παθητική και την ερμήνευσε ότι σημαίνει το πρόσωπο που διδάσκεται στο Νόμο. Σχετικά με το *רִיפּ* είχε αμφιβολίες.

Ο κ. *Reichhardt* της Αλεξάνδρειας θεωρεί επίσης το *רִיפּוּלִי* ως παθητικό· αλλά το ερμηνεύει ότι σημαίνει το αναθεωρημένο κείμενο της Γραφής. Θεωρεί το *רִיפּ* ως fut. Hoph. του *רִיפּ* και λέει με σιγουριά ότι ολόκληρη η φράση "δηλώνει απλώς ότι ο συντάκτης έχει αναθεωρήσει διεξοδικά το εβραϊκό κείμενο, ώστε να μην επιτρέψει άλλες διορθώσεις". Αυτό το έγραψε αφού είδε αυτό που ευγενικά μου γράψατε, και αφού άκουσε την ερμηνεία του Δρ Επστάιν.

Αισθάνομαι περισσότερο ικανοποιημένος με την ερμηνεία του ραββίνου σας παρά με οποιαδήποτε από τις άλλες. Ο *Buxtorf* δίνει στο *רִיפּוּ* στα ραββινικά, το νόημα εκτυπωτής.

Παραμένω

Αγαπητέ μου κύριε

Ειλικρινά δικός σας

Elias Riggs.